

Studier og tekster til kirkekampen i Danmark 1241-1290

I. Stridens akter under Jakob Erlandsen

Kun en biskop kunde indvie de hellige olier paa skærtorsdag.¹ Derfor ilede Absalon til Lund 1181 for at fuldføre sin biskoppelige pligt i domkirken, lige før kampene brød ud under det skaanske oprør.² Derfor var det ogsaa en mand, Skaaneland behøvede, der sejlede over Sundet ugen før skærtorsdag 1254, Jakob Erlandsen, den nye ærkebiskop.³ Kun han kunde foretage de højtidelige indvielser og velsignelser rundt om i stiftet, kun han kunde uddele konfirmationens sakramente, kun han kunde gennem sin ordination forsyne bispedømmet med præster og diakoner.⁴ Han var som katolsk biskop ikke blot det højeste led i kirkens organisation, men ganske simpelt uundværlig.

Derfor var det et slag for kristenlivet i Skaane, Halland, Bornholm og Bleking, at Jakob blev taget til fange 1259, og en uudholdelig prøvelse, at han snart tvungent, snart frivilligt holdt sig borte i masser af aar. Et par forsøg 1264 og 1267 paa at genindføre nogenlunde normal sakramentforvaltning i Lunde og Roskilde stifter slog fejl,⁵ og uheld stødte til. Der skulde gaa hele 20 aar, før en rigtig ærkebiskop 1278 atter kunde fejre paaske

¹ JOSEPH BRAUN, *Liturgisches Handlexikon*, Regensburg 1922, 207, 208.

² *Saxonis Gesta Danorum*, ed. J. OLRIK et H. RÆDER, I, Hauniae 1931, 530,8.

³ *Acta processus litium inter regem Danorum et archiepiscopum Lundensem. Novam editionem criticam cur. ALFRED KRARUP et WILLIAM NORVIN*, Hauniae 1932 (citeres i det følgende uden nærmere angivelse), 7,11 ff.

⁴ BRAUN 78 et passim.

⁵ *Diplomatarium Danicum* II række, 1 ff., København 1938 ff. (DD.), II: 1 nr. 413-4; II:2 s. 65,14-6. Jf. NIELS SKYUM-NIELSEN, *Kirkekampen i Danmark 1241-1290 - Jakob Erlandsen, samtid og eftertid*, Kbh. 1962, kap. 44, 47, 60.

i Lund.⁶ End ikke i den stormfyldte overgangstid i reformationsaarhundredet var lammelsen af den skaanske kirkes liv fuldt saa langtrukken og pinagtig som paa Jakobs tid.

Kirkekampen medførte en tilsvarende undtagelsestilstand for nabostiftet Roskilde, der med 15 aar uden biskoppelige sakramenter 1259-74 maatte stride sig gennem den længste kriseperiode før reformationen.⁷

Der havde dog ellers været andre udsigter, da Jakob Erlandsen drog fra bispestolen i Roskilde til ærkestolen i Lund. Faderen var saa navnkundig, at han kaldtes "Erland af Skaane"⁸ og vistnok saa godsstærk, at sønnerne kunde tage rigt lod i arven.⁹ Anders Erlandsen overtog Højby i Skaane og blev ridder ligesom Jens Erlandsen, og begge støttede de Jakob. Den 3die broder Erland, der rykkede op ad den gejstlige rangstige, gik i begyndelsen Jakob til haande, men senere svingede han over til de kongeliges parti, hvor Niels Erlandsen altid havde staaet, kongelig statholder øst for Sundet, den mægtigste mand i Skaaneland, fortæller en paalidelig kilde.¹⁰

Velstand og adelsskab fra fødslen, det var stærke kort i tidens øjne for Jakob Erlandsen, dertil begavelse dyrket ved studier i udlandet. Men han bragte andet med sig til den skaanske kyst, kong Kristoffers vrede tordnende i horisonten, og en vilje til nyhed og reform, der skulde slaa haardt mod den skaanske bonde. Jakob blev hurtigt et symbol paa partikamp og sønderdeling, med tiden isoleret i sit eget stift. Men saa længe han evnede, kæmpede han mundtligt og skriftligt for sine synspunkter, og saaledes opstod den første, storpolitiske debat i Danmarks historie.

Akterne fra møderne mellem konge og ærkebiskop i 1250'-

⁶ *Annales Danici medii aevi*, cur. ELLEN JØRGENSEN, Kbh. 1920, 121; Kirkekampen kap. 71.

⁷ Kirkekampen kap. 44 (visse særforhold i 1263-4), 47.

⁸ *Bullarium Danicum* udg. af ALFR. KRARUP, Kbh. 1932 (BD.), nr. 356.

⁹ Jakobs ejendom: BD. nr. 381, 407, 531. - 22 § 10.

¹⁰ 192,29.

erne, altsammen led i en hidsig diskussion paa højeste plan har, skønt kendt fra gammel tid, endnu ikke været underkastet en kildekritisk prøvelse under eet. De kan fortjene det, for først naar de er placeret efter brugbarhed og de sidste dateringsmuligheder udnyttet, kan de aabne sig helt for forskeren.

1. *Lundekannikernes beretning 1254-57*

Det første og vægtigste stykke i aktsamlingen fra Jakob Erlandsens tid kan betegnes 'Summa capita', "Hovedpunkterne". Overskriften i den moderne udgave¹¹ støtter sig paa en ældre formulering i Stephanius' fortegnelse fra 17. aarh.: 'Summa capita gestorum progressuumqve cavsæ . . .'.¹² Denne overskrift kan være gammel, da den synes at være trængt ind i teksten og have forstyrret konstruktionen i de første linier.

Forfatterne. Straks i første sætning træder de frem: "Vi, hvis segl er hængt nedenfor". De navngiver sig snart som "vi, provst Sasser og Jens Dros, kanniker i Lund". Til slut nævnes "vi 5" som deputation for ærkebispens.¹³ 2 af de 3 andre er lægmænd,¹⁴ men den 5te? Kanniken Trued Torstensen er foreslaet.¹⁵ Sikkerhed kan dog ikke naas. Det kunde tænkes at være en unævnt kannik eller prælat, f. eks. ærkedegnen,¹⁶ hvis der overhovedet har været flere end Sasser og Jens Dros. Det er ikke helt udelukket, at Jakob Erlandsen selv ledede den paagældende 5-mandsdeputation.¹⁷

Det fremgaar af skriftet, at forfatterne har været kyndige

¹¹ 7.

¹² 7,3-4; Danske Magazin VI: I (1909) 9, 10; jf. WILLIAM NORVIN, Jacob Erlandsøns Kamp for Kirkeretten, Sc. V, 1932, 252.

¹³ 7,4-5; 13,18-9; 17,5-9.

¹⁴ 17,5; misforstaaet i Valdemar Sejrs sønner og den store ærkebispesstrid, udvalg af kilder ved JØRGEN OLRIK, Kbh. 1906-8, 110.

¹⁵ 11,23-4; LUDVIG HOLBERG, Kirke og Len under Valdemarerne, Kbh. 1899, 151; NORVIN 254; HARRY HEDIN, Årkebiskopsstriden - Birger Jarls medling och mötet i Ettarp 1257 - Ett nordiskt fredsmöte, Halmstad 1961, 46, 55.

¹⁶ 15,31-2.

¹⁷ Kirkekampen kap. 28, noterne.

mænd, fortrolige med baade dansk og kanonisk ret. Den ene af dem, Sasser, er magister af uddannelse.¹⁸

Enhedsaffattelse? Beretningen har en karakteristisk ujævnhed. Den giver snart et hastigt rids af nogle maaneder eller mere, snart en beskrivelse af hændelserne i nogle dage eller en enkelt dag. Efter de indgaaende beskrivelser afsluttes hver gang med datumsformel. 5 af disse skærer beretningen over og oplyser om tidspunkter, jævnlig ogsaa om vidner og udstedelsessted. Der maa ligge en række mindre enheder bag. Hvorledes har et saadant forlæg set ud?

Forlæg og kildeværdi. Fra mødet i Halland 1257 er bevaret et selvstændigt aktstykke, der skildrer forhandlingerne fredag 8. juni ved Fjällgime. De samme forhandlinger er kort refereret i "Hovedpunkterne", der efter endnu nogle bemærkninger afrunder med en datumsformel: 1257, ved Fjällgime, i Ettarp.¹⁹

Datumsformlen har ikke nogen funktion, hvor den staar. Den kunde derimod ventes til allersidst, hvor der mangler en slutformel. En haand, som vilde lægge skriftet tilrette, kunde have flyttet den. Men dens ulogiske plads viser netop tilbage til det oprindeligere forhold. Det betyder, at der har foreligget et dokument, afsluttet med datumsformel, dengang da disse forhandlinger refereredes i "Hovedpunkterne".

Den bevarede, selvstændige akt har tiden, stedet og personerne tilfælles med referatet. Den er ogsaa overleveret sammen med dette. Der er næppe tvivl om, at vi her har det forlæg, som ligger bag. Da akten har samme partistandpunkt som "Hovedpunkterne", maa den ogsaa være udgaaet fra Jakob Erlandsens folk.²⁰

¹⁸ Kirkekampen kap. 65, noterne.

¹⁹ 33-4; 16,5-31; 17,3: *apud Fiælhemæ ... in Eretorp* (jf. ndf. s. 72). Skønt *apud* normalt maa oversættes "i", har HEDIN 33-5 sandsynliggjort, at det her maa oversættes "ved". Derimod maa hans datering af mødets aabning til 4. juni (40-2, 51, 53, 126-32) betragtes som meget tvivlsom.

²⁰ Det modsatte forhold, referat (R) forlæg for akt (A) er udelukket, men R kunde danne forlæg for A sammen med en nu tabt, fyldigere kilde (X). At fore-

Det er da muligt at trænge bag om "Hovedpunkterne" i en enkelt henseende og se, hvordan de blev til.

Akten fra Fjällgime virker ved sin faste form og sikre viden som en protokol. Tid, sted og hovedpersoner præsenteres straks, derpaa dagsordenen: svensk mægling i striden mellem konge og ærkebiskop. Birger Jarls indlæg gengives i korte punkter; siden diskussionen der fulgte. Alt i alt et fuldgyldigt vidnesbyrd.

Akten kan dog næppe være bevaret i ubeskaaren stand. Det tilsvarende referat i "Hovedpunkterne" omtaler ikke blot fredagens mægling, men ogsaa forhandlingerne om lørdagen og afrunder med datumsformlen. Akten mangler en saadan, som ellers afslutter de øvrige dokumenter bag "Hovedpunkterne". Det er mest rimeligt, at akten oprindeligt er gaaet frem til og med datumsformlen og har indbefattet lørdagens drøftelser.

I saa fald er disse skaaret fra i akten. Af referatet ses, at mæglingen allerede var mislykket paa dette tidspunkt og striden med kongen dominerende igen. I dette sidste var intet godt nyt. Derimod var den første del af akten af værdi.

For dokumenterne 1254-57 samledes ved ærkesædet, til bedste for dettes interesser.²¹ Sasser og Jens Dros lagde dem tilrette omkring "Hovedpunkterne".²² De tilgrundliggende akter kasseredes paa et eller andet tidspunkt. Men en del af akten fra 8. juni blev fra først af bevaret. Den kunde blive nyttig, for Birger gav Jakob medhold paa nogle punkter.²³

Hvis det anførte er rigtigt, er der sket en udvælgelse og tilskæring af stoffet ud fra partiske synspunkter. I selve det bevarede aktstykkets tekst behøver der dog ikke at være sket ind-

---

stille sig R som det oprindelige, A som det senere er dog noget nær en umulighed, naar henses til hændelsesforløbet og forskydningen i partistandpunkterne, jf. princippet hos KRISTIAN ERSLEV, *Historisk Teknik*, 2. Udg. Kbh. 1926, 80. Sidste mulighed, A og R uafhængige af hinanden, er særdeles tvivlsom, da de hidrører fra samme kreds og er overleveret i fællesskab.

²¹ 7,6-10.

²² NORVIN 252.

²³ Kirkekampen kap. 28.

greb. Det var næppe heller nødvendigt, da det sikkert i forvejen gav en for ærkebispens gunstig fremstilling af den svenske mægling.

Da kannikerne senere skulde referere mødet i "Hovedpunkterne", indledte de med nogle vrede ord om, hvor ubekvem det var for ærkebispens at give møde torsdag 7. juni. Fra det øjeblik, hvor de skulde skildre mæglingen den følgende dag, kunde de benytte sig af den bevarede akt. Men hvor forandret er ikke alting! De præcise data fra aktens indledning er udeladt. Kongen bryder det tidligere forlig ved at blande den svenske hertug ind i sagen, men iøvrigt trænges denne ganske i baggrunden, idet Kristoffers aggression bliver fremherskende. Jakob søgte ifølge akten at vende mæglingen til egen fordel. Ifølge referatet klyngede han sig fra begyndelsen til det tidligere forlig. Imellem akten og referatet laa svære skuffelser for Jakobs folk, og det har paatvunget dem en anden vurdering af Ettarpmødet.

Denne sammenligning afdækker forfatterens arbejdsmaade. De har tilvejebragt fuldgyldige akter, utvivlsomt gennemsyret af deres partistandpunkt. Den bevarede akt giver dog uden diskussion det mest umiddelbare, friske indtryk. Men da den skal benyttes ved det senere referat, har forfatterne saa megen anden viden, at den langtfra udnyttes. Og navnlig er grundindstillingen saa forskellig, at endogsaa ærkebispens synspunkter forrykkes i referatet.

Vi har da 2 beretninger om det samme, den ene helt samtidig, den anden noget senere. Den første kan genkendes i den sidste. Men det er paa de ydre data, emnekredsen, mens standpunkterne er noget forskellige.

Det er det eneste sted i "Hovedpunkterne", hvor der kan foretages en kontrol. Den kaster lys over skriftet iøvrigt. De dele, som gaar tilbage til aktstykker, maa have en meget høj kildeværdi, selv om forfatterne er partiske for ærkebispens. De øvrige dele, som er udarbejdet, da "Hovedpunkterne" blev til, kan derimod repræsentere forskudte synspunkter, præget af forfat-

ternes indstilling paa dette senere tidspunkt. Selv disse dele kan dog ikke nedvurderes som kilde. Trods utallige detaljerede meddelelser er det saa at sige umuligt at finde oprindelige fejl her eller andetsteds i skriftet.²⁴ Det har en høj, indre sandhedsværdi.

Ialt skimtes bag "Hovedpunkterne" 5-6 oprindelige akter.

1. akt. Den er udstedt 1256 13. marts og bevidnet af Sasser, Jens Dros, Trued Torstensen m. fl.²⁵ Nærmest forud berettes om Vejlekonciliet 5.-10. marts og sammenstødet i Nyborg 10. marts. Et stykke forud fortælles om forberedelserne til kirkemødet, med dateringen "omkring helligtrekonger" 1256.²⁶ Akten kan eventuelt være begyndt her, hvor fremstillingen bliver detaljeret. Den har da dækket begivenhederne i godt 2 maaneder. Paa den anden side støtter den sig ved optakten til mødet paa brevvekslingen mellem konge og ærkebiskop.²⁷ Den fortrolige viden behøver altsaa ikke at gaa tilbage til en nogenlunde samtidig akt. Maaske er det nok saa nærliggende, at akt 1 kun har omhandlet de bevægede martsdage.

Helt sikkert er det vistnok, at akt 1 ikke har dækket hele det første tidsrum i "Hovedpunkterne" frem til datumsformlen 1256 13. marts. For det begynder med april 1254, hvor Jakob tiltraadte i ærkestiftet, og fortsætter med striden om den skaanske kirkeret 1255.²⁸ Dette parti om de ældste begivenheder er af største vigtighed for kampen om skraaen. Men det maa antages at tilhøre de dele af skriftet, som er sat til 2-3 aar senere. Det afspejler det syn paa kampen, som forfatterne havde ved slutredigeringen, og som var meget pessimistisk. Har situationen været knap saa udsigtsløs, da Jakob begyndte sin propaganda for en revision af den skaanske kirkeret?

Selv om denne ældste del er partisk – som hele skriftet – og selv om den repræsenterer en senere sammenfatning, saa er

²⁴ Jf. Kirkekampen kap. 19, noterne.

²⁵ 11,22-5.

²⁶ 9,15 ff.

²⁷ 9,30-1; 10 l. 1-2, 6-7; 36,30-2.

²⁸ Jf. 8,27-8.

dens kildeværdi god. Den er affattet af folk, som med sikkerhed var øjenvidner til nogle af de skildrede begivenheder. De kender ogsaa breve og lovhaandskrifter,²⁹ og deres oplysninger stemmer ganske med dem, som kan tilvejebringes andetstedsfra.

Til slut i den aktmæssige del om Nyborgmødet er der en henvisning. Kongen rejste klager angaaende den skaanske kirkeret "og de andre, nedenfor skrevne artikler".³⁰ Dette viser ud over akten og sigter til en fra først af vedlagt liste, eller mere sandsynligt, til et af de bilag, som vedføjedes ved slutredigeringen. De paagældende artikler er vistnok endnu bevaret.³¹ At de fremsattes i skriftlig form ved dette møde eller dog meget snart sattes paa pergamentet, har rimeligvis givet stødet til, at ærkebispens paa sin side greb til at udfærdige dokumenter.³² Debatten blev fra da af understøttet af skriftlige indlæg.

2. *akt*. Udstedt 1256 24. marts, 11 dage efter den 1ste og med de samme vidner.³³ Mødepladsen er flyttet til Vordingborg, nordtyske fyrster er kommet til stede. Til sidst berettes om disses fredsforsøg. Det er rammen omkring den artikelserie, kongen fremsatte paa mødet, og som er kærnen i den nye akt.

Et par smaating viser den senere bearbejdelse, men ellers synes akten urørt.³⁴ Det skyldes, at der ikke henvises til det straks efter følgende forlig, som kastede situationen helt om.

Kongens artikelserie kan godt have foreligget samtidig i selvstændig form. I saa fald har der maaske været en teoretisk mulighed for en forbytning med en anden klageliste.

Dipl. Danicum gør opmærksom paa, at aktens liste har 21 §§, en anden, selvstændig liste af omtrent samme ordlyd kun 18.³⁵ Efter mødet i Vordingborg optoges drøftelserne igen ved det

²⁹ 8,9-10; 7,12; 8,27.

³⁰ 11,16-7.

³¹ 30-1; henviser næppe til 12-3 se s. 18 note 79.

³² Jf. Kirkekampen kap. 24.

³³ 13,8-10.

³⁴ 11,26; 13,8; urørt? fra 12,1 ff.

³⁵ DD. II: 1 nr. 181, jf. 194. Den korte liste Acta 35-9.

første møde i Lund i sommeren 1256. Da fik Sasser og Jens Dros forelagt "de ovennævnte artikler", hvilket, som det staar, henviser til den lange liste i 2den akt med 21 §§.³⁶ Men desuden fik de forelagt "visse andre" artikler.³⁷ Dipl. Danicum forklarer dette med, at det i virkeligheden var den korte liste paa 18 §§, de fik til besvarelse i Lund – samt endnu et par punkter, nemlig de 3 andre, som findes i den lange liste. Konklusionen bliver, at den korte er den oprindelige, og at den burde være anbragt under mødet i Vordingborg. Saa havde henvisningen fra mødet i Lund passet. Først da opstod nemlig den lange klage-liste, idet der føjedes et par ting til.

En saadan forbytning af listerne kunde tænkes sket ved slutredigeringen, da "Hovedpunkterne" blev til. Men da havde kannerne deres egen akt 2 for sig, og det er næppe tænkeligt, at de skulde kunne forveksle den med en fritliggende liste. Opdelingen af "Hovedpunkterne" i selvstændige akter bliver her ved et argument mod forbytningsteorien.

Imod denne taler endnu et par forhold. Først artiklernes sprogform. Ved mødet i Ettarp, hvor den svenske hertug sikkert har været til stede, skønt han ikke nævnes under denne del af forhandlingerne, fremsatte kongen en række ultimative krav. De er heltigennem paa latin. Men den sidste klageliste, som gentager de fleste af disse krav og er bygget op over dem, har adskillige danske ord.³⁸ Den tilsendtes ærkebispens fra kongen og var kun beregnet paa den interne debat, danske og danske imellem.

Den samme forskel ses mellem de to lister. Den lange er affattet paa rent latin og egnede sig netop til mødet i Vordingborg, hvor nordtyske herrer var nærværende. Den bør efter dette be-

³⁶ Jf. 13,16 *causas archiepiscopi supradictas*.

³⁷ 13,19-21.

³⁸ 17,15-24; 40 § 2-4. Se s. 23. Da ærkebispens folk foretrækker visse danske ord for latinske (12 § 13 omredigeret af dem (s. 10 note 41) til 38 § 13; Jf. 24, 26; til 31 § 11 og 40 § 2-4 se s. 19 med note 82), kan danismerne dog hidrøre fra deres omredigeringer, mens kongens folk i saa fald har skrevet renere latin.

holdes paa den plads, den har. Den korte derimod har danske ord³⁹ og kunde bruges paa det efterfølgende møde i Lund.

Dernæst klagernes udformning. I den korte liste anker Kristoffer over, at ærkebispens ikke overdrager kanonikater og præbender efter hans ønske. Mærkeligt nok indrømmer Jakob ham en saadan ret. Det strider fuldstændigt mod, hvad ærkebispens ellers svarer i dette spørgsmaal, der angik ham og hans kapitel i saa høj grad.⁴⁰ Forklaringen er næppe den, at Jakob har skiftet standpunkt. Hvis man antager, at den lange liste staar, hvor den skal staa og altsaa er ældst, forklares alt naturligt. Der vedrører klagen 2 led, dels præbenderne ved domkirken i Lund – dels ogsaa patronatskirkerne i stiftet. Og det er kun ved disse sidste, at Jakob indrømmer Kristoffer nogen ret. I den korte klageliste er kirkerne gledet ud. Men svaret sigter mod dem og har i virkeligheden klagen i den lange liste for øje. Denne har da foreligget ved besvarelsen og er ældst. Den korte formulering kan kun være en noget hastig kopi.⁴¹

Klagelisten i akt 2 staar herefter paa sin rette plads.

3. *akt*. Udstedt i Lund 1257 11. april i nærværelse af det meste af Lundekapitlet samt mange andre.⁴² Siden sidst er vi sprunget et aar frem i tiden.

Stykket er meget uens. Begyndelsen skildrer det første møde i Lund, afholdt inden 10. august 1256 om kongens klageliste fra Vordingborg samt visse tillæg dertil, som nu er tabt. Listen besvaredes af Sasser og Jens Dros, som her træder personligt frem. Dernæst berettes om det pludselige forlig og det nye brud.

Denne første del er snarest føjet ind ved slutredigeringen. Den har skullet udfylde det lange tomrum mellem de foreliggende akter og har karakter af et tilbageskue. Selv om det maa antages at være et senere overblik, er kildeværdien god. Det

³⁹ 38 § 13.

⁴⁰ 35 § 3 l. 20-3; 17 l. 18-20, 27-30; 41,29 ff.

⁴¹ Jf. Kirkekampen kap. 26.

⁴² 14,27-30.

røber megen intern viden, naturligt nok da forfatterne af "Hovedpunkterne" for en del var førstehaandsvidner. At deres partiskhed træder frem, kan ikke undre. Saaledes understreges forliget, der fremover blev et holdepunkt for ærkebispens argumentation. De vigtige udenrigske begivenheder udelades derimod helt af betragtningen, ganske sikkert mod bedre vidende.⁴³ Forklaringen paa kongens nye brud rører derfor kun ved den ydre anledning, ikke ved de virkelige aarsager.

Næsten uden overgang følger den sidste halvdel, der i en helstøbt form beretter om begivenhederne paa udstedelsesdagen, og kun om disse. Den indledes med samme tid og sted, som siden følger i datumsformlen.⁴⁴ Indramningen er saa tydelig, at man næsten kan skimte det oprindelige forlæg.

Hvis denne del, som her formodet, gengiver den tabte akt, er kildeværdien særdeles god. Den optager en henvisning til "de ikke faa kæremaal og klager, som er optegnet andetsteds med omhu og flid", og som nu er tabt.⁴⁵ Denne henvisning, der fører uden for akten, repræsenterer snarest ligesom den tilsvarende i akt 1 en senere overarbejdelse. Da slutredigeringen foregik, lagde forfatterne sagens dokumenter tilrette omkring "Hovedpunkterne".

4. akt. Udstedt paa Lunde landsting 1257 14. april i overværelse af Jens Dros, ærkedegnen m. fl.,⁴⁶ kun 3 dage efter den forrige. Den indledes med tidsangivelse ligesom den bevarede akt 5 og fortæller om hændelserne paa udstedelsesdagen og dagen nærmest før. Der er knap nok spor af bearbejdelse. Det er meget muligt, at den oprindelige akt er indgaaet næsten uændret i "Hovedpunkterne". Dog kan beretningen om forhandlingerne dagen før være sat til ved slutredigeringen.

I den sidste del, som maa gaa tilbage til akten, er der citeret

⁴³ Jf. Kirkekampen kap. 27.

⁴⁴ 13,36-7.

⁴⁵ 14,3-4; anderledes OLRİK 122 n. 2, 140 n. 1; hertil s. 17 note 73.

⁴⁶ 15,30-2.

et kongebrev til landstinget, oplæst dér 14. april. Alle formler er udeladt, ligesaa en eventuel, nærmere begrundelse fra kongen.⁴⁷ Kun konklusionen i brevet, at han tilbagekalder Lundekirkens privilegier og friheder, er medtaget samt en dertil knyttet befaling til ærkebispens mænd.⁴⁸ Endelig berettes om ærkebispens reaktion.

En af forfatterne, Jens Dros, har taget del i udfærdigelsen af akten. Dens kildeværdi maa karakteriseres som meget høj. Værdien svækkes ikke af, at den tydeligt viser udstedernes eller forfatternes partitagen for deres ærkebiskop. De gør et forholdsvis lille anliggende til selve det sprængstof, der udløser Kristoffers privilegiebrud. De "andre, ovennævnte" mellemværender, sikkert nok saa afgørende, strejfses kun.⁴⁹

5. *akt*. Se s. 4-6.

Efter den sidste datumsformel, Fjällgime, Ettarp 1257, er hæftet et slutningsafsnit til.⁵⁰ Det omtaler de sluttelige forhandlinger i Halland, hvor forfatterne af "Hovedpunkterne" atter optraadte, gengiver kongens ultimatum og ærkebispens afvisning. De ultimative krav er saa nøjagtigt formuleret, at de maa gaa tilbage til en skriftlig kilde, enten endnu en akt eller en løstliggende liste. En beslægtet klageliste blev oversendt til ærkebispens, men forskellene er dog saa store, at det ikke kan være den, som optræder her for første gang.⁵¹

Da det er uvist, om dette sidste afsnit hviler paa en akt eller ej, kan det oven anvendte kriterium ikke bruges her. Kildeværdien forekommer dog høj. Forfatterne er førstehaandsvidner.

Til slut mangler den besejlingsformel, som blev indvarslet i

⁴⁷ Jf. 23,18-9.

⁴⁸ 15,15-23=DD. II: 1 nr. 220. En forveksling med et lignende kongediplom 5,30 ff. (=ib. nr. 119) kan ikke tænkes, da det udgik under vakancen 1252/53, mens det foreliggende omtaler ærkebispens 15 l. 15-6, 20.

⁴⁹ 15,11, jf. Kirkekampen kap. 27.

⁵⁰ 17,4-30.

⁵¹ 40,1 ff.; se s. 23.

den første sætning af "Hovedpunkterne".⁵² Det er paafaldende, da forfatterne lader datumsformlerne staa rundt om og derved sønderdeler teksten. De er blevet staaende, for at man kunde fastholde, hvem der havde været vidner til de forskellige hændelser, og de giver fremstillingen autoritet. Men autenticitet har kun den sluttelige besegling kunnet give, da alt nu indgik i en større helhed. Den vigtige slutformel kunde ikke undværes, og hvis vi har skriftet, som det efterlodes af forfatterne, er det uafsluttet.

Bag "Hovedpunkterne" ligger saaledes 5-6 akter, udfærdiget hver for sig. De har dokumenteret, hvad der er hændt en enkelt dag, et par dage eller evt. i et kortere tidsrum. Akterne har skaaret en række snit gennem begivenhedsforløbet, som det nu engang tog sig ud for ærkebispens partigængere. Forfatterne har udarbejdet deres samlede beretning efter akterne og andre dokumenter, og som øjenvidner har de støttet sig paa deres egen erindring. Erfaringer og stemninger i partiklikken har muligvis ogsaa spillet ind. Da beretningen var færdig, blev forarbejderne overflødige. De er kasseret, nu eller senere, ene undtaget en del af en akt. Derimod vedlagdes en del klagelister som bilag.

Tilblivelsestid. "Hovedpunkterne" er affattet midt under striden.⁵³ De er formentlig støbt i ét stykke. Aktudstedelsen begyndte i foraaaret 1256, men allerede om sommeren sluttedes forlig. En motivering for en sammenfatning forelaa knap nok paa dette tidspunkt. I foraaaret 1257 rejste kongen striden igen, og nye akter saa lyset. Ærkebispens klyngede sig til forliget, en position der dog ikke kunde opretholdes efter kongens fornyede angreb om sommeren, atter fulgt op af nye klager. Nu maatte det staa klart, at debatten var ved at blive permanent. Der kunde herefter være brug for at klargøre sig de væsentlige data i striden, som den havde udviklet sig fra 1254.

⁵² 7,4-5; jf. HOLBERG 150; NORVIN 253. - Derimod er det yderst tvivlsomt, at teksten skulde mangle de ord, Huitfeldt skyder ind som overgangsled mellem sine oversættelser som formodet af HEDIN 42, 60, 62, 131, jf. 132.

⁵³ 7,2-4.

“Hovedpunkterne” afsluttes med Ettarpmødet. Den sidste dato, som kan udlæses, er 9. juni 1257, terminus post quem for affattelsen. Terminus ante quem er tilfangetagelsen af Jakob i natten til 5. februar 1259. Dette tidsrum kan vistnok indsnæveres yderligere.

Akt 3 er sat op 11. april 1257. Derfor kan den huske frokosten samme dag. Da forfatterne fortalte om 8. juni 1257, støttede de sig indledningsvis paa deres erindring. De kunde huske, at mæglingen begyndte efter aftensmaden.⁵⁴ Da de skrev dette, maa de have haft mødet ret nær inde paa livet. “Hovedpunkterne” er næppe affattet mange maaneder efter sammenbrudet i Ettarp.⁵⁵ 1258 er det senest mulige tidspunkt.

Formaal. Dipl. Danicum har med rette afvist Jørgen Olriks tanke om, at “Hovedpunkterne” skulde være en historisk beretning.⁵⁶ Den har utvivlsomt tjent et praktisk formaal.

Men Dipl. Danicum har tillige karakteriseret skriftet som “en ‘libellus’, en af en procederende part udarbejdet, summarisk oversigt til brug for dommerne i en større sag. Og forfatterne af denne actio tænker sig striden paadømt ved kurien”. At ærkebispens ønskede de sager, som angik hans og Lundekirkens stilling, indbragt for paven, er rigtigt.⁵⁷ Derimod kan skriftet umuligt være en ‘libellus’ i sin foreliggende form. Det er ujævnt og klumper sig sammen af artikler, smaaberetninger og situationsbilleder, ligesom det giver plads for modpartens paastande uden at gendrive dem. Rent formelt er det ogsaa mangelfuldt, da forfatterne ikke navngiver sig tydeligt og heller ikke henvender sig til den høje domstol.⁵⁸

“Hovedpunkterne” kunde derimod nok være et forstadium

⁵⁴ 14,9; 16,5; jf. s. 6.

⁵⁵ Jf. DD. II: 1 nr. 152.

⁵⁶ Ib. nr. 181, jf. NORVIN 253; OLRIK 110, 128 n. 1.

⁵⁷ Se Kirkekampen kap. 28.

⁵⁸ Jf. NORVIN 253. Eksempler paa *libellus* Acta 91,10 ff.; *Scriptores minores historiae Danicæ* rec. M. CL. GERTZ, II, Kbh. 1922, 247,34 ff.; jf. DD. II: 2 nr. 268.

til et processuelt indlæg. Eller slet og ret en materialesamling til brug ved paakommende tilfælde, med skriftlig og mundtlig overlevering stykket sammen.

Dermed er vi tilbage ved det formaal, forfatterne selv har angivet: en kort oversigt over sagens gang, et memorandum til nytte for Lundekirken.⁵⁹ Det skulde nu og i fremtiden fastslaa, hvad der virkelig var sagt og sket under den bevægede debat med kongen.⁶⁰

Forfatterne indtager samme standpunkt som partiets leder: Jakobs kampen er Lundekirkens kamp.⁶¹ De er særdeles velorienterede, øjenvidner og dermed førstehaandsvidner til mange tildragelser – en sjælden god baggrund for en kilde. Deres personlige viden og erfaring er understøttet af officielle dokumenter af høj klasse. De benytter dem vel med suveræn overlegenhed, men deres præcision røbes af en formel nøjagtighed, som gør sig gældende her og der.⁶²

“Hovedpunkterne” er da ingen objektiv beretning. Men det er særdeles velunderbygget – af et partiskrift at være. Det er ikke tomt praleri, naar forfatterne betoner deres vilje til sandhed.⁶³ At de ikke kunde se, at der var flere sandheder, ogsaa paa deres tid, skal ikke lægges dem til last.

2. *Kong Kristoffers klager 1256-57*

En del artikelsier er bevaret, særlig fra kongens side, som slutter sig nøje til “Hovedpunkterne”.

I manuskripterne er halvdelen af de fritliggende akter og klageserier forsynet med overskrifter. En af dem maa anses for oprindelig. Den staar ikke blot over teksten som en moderne overskrift, men har tillige plads som rubrik i tekstens første

⁵⁹ Jf. DD. II: I nr. 152.

⁶⁰ 7,2-10.

⁶¹ 7,3-4; anderledes 33,5. – Jf. om partiskheden HEDIN II, 15.

⁶² Datumsformlerne; 23,17 C. i titelformlen.

⁶³ 7 l. 1, 5, 10.

linie, efter middelalderens skik.⁶⁴ De fleste af overskrifterne i den moderne udgave er derimod konstrueret af udgiverne.⁶⁵

Anordning. Da "Hovedpunkterne" laa færdige, maa de bevarede klagerækker sammen med andet, nu tabt stof være vedføjet som bilag.⁶⁶ Det fremgaar bl. a. af, at skriftet selv henviser til 2 klagerækker, en af disse til et forsvundet diplom.⁶⁷ En rest af den oprindelige orden er muligvis endnu bevaret, for saa vidt som det ældste og yngste stykke er anbragt paa første og sidste plads i haandskrifterne, og visse andre følger rigtigt efter hinanden.⁶⁸ Men iøvrigt er klagelisterne kastet rundt mellem hinanden, saa de spotter den kronologiske rækkefølge.

Datering. Den moderne udgave har dateret de forskellige artikelsier, delvis med støtte af rækkefølgen i manuskripterne. De fleste af dens dateringer er forkerte. Mange forskere er her ved atter ført paa vildspor.⁶⁹

Nøglen til den rette tidsfæstelse ligger gemt i en kort svarskrivelse fra ærkebispens, indledt med ordene: "Da vi sidste aar blev forliget om alle de fornævnte ting, dog med undtagelse af dem, som er dukket op senere, er vi ikke paa nogen maade forpligtet til at svare paa de fornævnte ting, da de alle syntes at være opgivet".⁷⁰

Kun een gang bringes striden ud af verden i disse aar: ved det første møde i Lund i eftersommeren 1256. Da forliget henføres til "sidste aar", maa svaret stamme fra 1257.

Fra hvornaar i 1257? Paa mødet i Ettarp henholdt ærke-

⁶⁴ Acta 30; jf. 32.

⁶⁵ 20 (jf. appar.), 29, 33, 35 (l. 1-2 er overskrift i mss.), 40 (l. 1-2 er overskrift i mss.).

⁶⁶ NORVIN 252.

⁶⁷ 11,17; 14,3-4; 36,30-2.

⁶⁸ 7-17; 40-3. - 32 rigtigt efter 30-1; 29 snarest paa rette plads efter 20-8.

⁶⁹ Se f. eks. ERIK SCHALLING, Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid, Sthlm. 1936, 108-9; samme, Kanonisk eller nationell rätt?, KÅ. 38. årg. 1938, 112, 119; NIELS KNUD ANDERSEN, Ærkebiskop Jens Grand, I-II, Kbh. 1943, I 34; HEDIN 65 med n. 5, 78. Jf. ogsaa det følgende afsnit 3.

⁷⁰ 32 l. 1-4, 13-4.

bispen sig paa ganske samme maade til det sluttede forlig. Alle de klager, han da fik imod sig, var afgjort igennem dette og kunde afvises uden videre. Han erklærede samtidig, lidt optimistisk, at kongen jo heller ikke havde noget at klage over siden da. Trods denne afvisning blev hans folk dagen efter stillet over for de samme gamle klager, idet der sikkert i hast var tilføjet et par nye for at slaa Jakobs frejdighed ned. Ærkebispem fik besked om at give svar, inden han vendte hjem.⁷¹ Dette krav fremsattes 9. juni 1257. Jakobs korte svarskrivelse maa være en følge heraf og afleveret samme dag eller meget snart efter.

Ikke blot svarskrivelsen er i behold, men ogsaa de nævnte gamle klager, frisket op med et par nye. Svaret henviser direkte til denne blandede sammensætning⁷² og udskiller ord for ord de klager, "som er dukket op senere". Den ene af dem hidrører fra det andet møde i Lund 1257 11. april. Da den udtrykkeligt betegnes som ny i modsætning til de mange ældre anker, er det udelukket, at disse sidste kan være fremlagt paa selve denne dag som hævdede af Jørgen Olrik.⁷³ Ærkebispem henviser dem utvetydigt til tiden før forliget i eftersommeren 1256.

En anden, ny klage sigter ærkebispem for at have kaldt kongen "en røver" paa Skt. Laurentii dag.⁷⁴ Da de gamle klager blev henlagt i eftersommeren 1256, og den nytilkomne først kendes fra juni 1257, maa der være tale om 10. august 1256. Det betyder atter, at alle de ældre anker maa ligge før denne dato.

Kongen og ærkebispem drog til Lund efter ledingstogtet i sommeren 1256. Da genoptoges debatten, og da sluttedes forliget. Ærkebispem kan paavises i sin by 1. august.⁷⁵ Forliget er

⁷¹ 16 l. 13 ff., 18–9, 33 ff.

⁷² 32, jf. l. 1 *Ad hec*.

⁷³ 32,5–7; 30 § 2; 14,5–7. OLRIK 122 n. 2, 140 n. 1.

⁷⁴ 32,8; 31 § 14. Til den samtidige klage fra 1257 om at have ophidset bønderne i 1256, se Kirkekampen kap. 28 med noter.

⁷⁵ DD. II: 1 nr. 191.

tilvebragt inden 10. august. 14 dage efter kom Nordmændenes angreb.⁷⁶

De ældre klager kan da ikke blot være fremført i juni 1257.⁷⁷ De kan kun være genfremsat ved denne lejlighed, mens de er fremført første gang inden forliget. En af dem omhandler Vejle-konciliet 5.-10. marts.⁷⁸ Klagerækken hører altsaa hjemme i tiden marts-august 1256.

Kan de tidsfæstes nærmere? Under eftersommerens forligsmøde i Lund er der ikke plads til dem, da ærkebispens folk maatte besvare en anden kongelig klageliste. Under den forudgaaende ledingsfærd havde kongen ingen tid til disse spørgsmaal. Forud herfor falder mødet i Vordingborg 24. marts, hvor denne anden liste blev forelagt. Vi rykker herved tilbage til mødet i Nyborg 10. marts. Netop da klagede kongen over den skaanske kirkeret "og de andre, nedenfor skrevne artikler". Begge dele passer paa klagelisten fra marts-august 1256.⁷⁹ Den maa stamme fra dette møde.

Red. 1. Disse artikler fra Nyborgmødet 10. marts 1256 kan betegnes som Første Redaktion. Dog maa det bemærkes, at der formentlig er sket en overarbejdelse ved optagelsen i aktsamlingen. En af kongens klager vedrører hans bønder ved Sundet. Han bebrejder ærkebispens, at han er ubønhørlig, selv hvis han

⁷⁶ Jf. DD. II: 1 nr. 181; Kirkekampen kap. 26.

⁷⁷ Saaledes antaget i DD. II: 1 nr. 194; Acta 30 (jf. Corrigenda) daterer dem til 1257, ligesaa OTTO RYDBECK i Lunds domkyrkas historia I, Lund 1946, 76-7, 78, der fejlagtigt henfører dem til en rettergang for paven; HEDIN 51 ff., 133-5; om OLRİK se ovf.

⁷⁸ 31 § 8, den seneste af klagerne i 1. Red. Af tidligere, daterbare klager findes: 31 § 23 (1252-3, se Kirkekampen kap. 13); § 21 (1253, ib. kap. 13 med noter; jf. 31 § 10); 30 § 4, 31 § 18 (1254-56, Acta 7 ff.); § 12, 17 (1254-55, jf. 21, 24-6; se Kirkekampen kap. 20).

⁷⁹ 11, 16-7 (jf. til *infra scriptis*, 36, 32 *subscribitur* om løstliggende bilag); 31 § 18. Henvisningen passer derimod ikke til de straks efter følgende artikler 12-3, der lader kirkeretten uomtalt. Disse sidste har ogsaa en videre horizont, mens artiklerne 30-1 beskæftiger sig meget med særskaanske anliggender svarende til, at kongen paa Nyborgmødet netop appellerede til de tilstedeværende Skaaninger 25, 7-8.

beder ham eftergive bøden for “en ringe forseelse”. Det staar umiddelbart knyttet til en omtale af bøndernes “svære og aabenbare forbrydelser”.⁸⁰ Der er her en indre modsigelse. Den skyldes rimeligvis, at klagen ændredes ved disse sidste ord, da den blev afskrevet i aktsamlingen. Ærkebispens mand kan uvilkaarligt have rettet til det efter hans mening rigtige. Det var vistnok den klage, som overfladisk set førte frem til kongens voldsomme overgreb 14. april 1257, saa det var forstaaeligt, hvis afskriveren blev revet med. Dog virker artiklen iøvrigt intakt, idet den tydeligt lader kongens stemme lyde. Ærkebispens folk havde en vis tilbøjelighed til at omtænke kongens klager efter deres egne forestillinger. Det kan konstateres meget sikkert andetsteds.⁸¹ De kan ogsaa have ansvaret for, at et par punkter i Første Redaktion er skaaret ned til kun at anføre stikord, idet alt det øvrige har været velbekendt. Ærkebispens folk foretog en saadan nedskæring ved en senere kongelig klageliste.⁸²

Slutindtrykket er dog, at ændringerne ved denne lejlighed næppe er gaaet dybere. Artiklernes kildeværdi er ganske sikkert urokket, vel næsten saa høj som ved de øvrige klagerækker, der ikke er gaaet gennem saa mange led.

Ved siden af mindre ændringer hos modparten kan Første Redaktion være underkastet forandringer fra kongens side. Vi har den jo kun i formuleringen fra Ettarp 1257. Det er let at udskille de nye punkter, som udtrykkeligt er tilføjet ved dette møde. Men kan der ikke være sket en omarbejdelse fra marts 1256 til juni 1257?

Hertil maa først bemærkes, at der ikke er spor af nogen aktualisering, saa der er føjet klager til, efterhaanden som de opstod. Det var jo netop ogsaa ærkebispens paastand, at de alle sammen hidrørte fra før forliget august 1256. Dernæst er det ikke videre sandsynligt, at de er forandret mellem marts og

⁸⁰ 30 § 3.

⁸¹ 12 § 18 omskrevet som 39 § 17. Jf. 12 § 17 og 39 § 16.

⁸² 31 § 17–8. Jf. 40,3 ff. samt 12 § 3 og 6 over for 35 § 3, 36 § 6.

august. For allerede 14 dage efter denne Første Redaktion havde kongen en ny klageliste færdig, som dominerede frem til forliget.

Klagemaalene har ogsaa en udformning i denne ældste redaktion, som er værd at mærke sig. De vrimler med personer, steder og tidspunkter, der binder dem til lokale og konkrete anliggender. De er ogsaa stillet sammen paa en noget rodet maade. Anden Redaktion 14 dage senere er mere principiel og generel i sine anker, dertil mere velordnet. Havde ogsaa Første Redaktion denne gennemarbejdede form, kunde man frygte en redaktionel omlægning. Nu tør det antages, at den er bevaret i nogenlunde urørt skikkelse.⁸³ Kildeværdien er rimeligvis betryggende, saa artikelrækken i det hele er repræsentativ for det ældste stadium i Nyborg. Tillige er den – med de nye tillæg – formentlig repræsentativ for det senere stadium i Ettarp.

Red. 2. Kongen fremfører ialt 5 rækker klager, men de kan bringes paa en simplere formel. Det er paa en maade en og samme klagerække fra først til sidst, blot under stadig omformning.

Anden Redaktion fra 24. marts 1256 fremsattes paa mødet i Vordingborg og optog mange af klagerne fra den første. Nogle er dog udgaet, frem for alt særskaanske anliggender.⁸⁴ Andre er omarbejdet. I Nyborg klager kongen over patronatsretten til en kirke i Helsingborg. I Vordingborg er dette blevet til patronatskirker i almindelighed. Samtidig er det nu knyttet sammen med en klage over præbenderne i Lund, som i Nyborg-artiklerne stod i en rubrik for sig.⁸⁵ Ankerne er saaledes blevet mere principielle og mere ordnede.

Hovedproblemerne træder lidt mere frem end i Første Redaktion. Den vævede leding og jurisdiktion sammen, nu bliver

⁸³ At klagerne gerne begynder konkret og lokalt, ses ogsaa af den (i forhold til 1. Red.) nye 12 § 20 – samt i de nye klager fra Ettarp 30 § 1-2, 31 § 14. Jf. ogsaa klagen over Kjeld 56 § 6 i forhold til 15,24-30.

⁸⁴ 30-1 § 5, 13, 20, 22, jf. 4.

⁸⁵ 30 § 7, 19; 12 § 3.

de skilt fra hinanden og delt op i underafsnit. Immunitetsspørgsmaalene bliver ligeledes findelt.⁸⁶

Nogle spørgsmaal er kommet til, bl. a. om forholdet til kurien og Norge.⁸⁷ Saaledes forrykkes synsvinklen, saa lokalt stof afløses af internationalt.

Alt dette er dog kun tilløb paa forskellige punkter, for en gennemført systematisering er ikke foretaget. Paa den anden side kommer kongens klager gennem omformningen i 2den Redaktion formelt set paa højde med akterne, som efter mødet i Nyborg udgik støt fra ærkebispens folk. Kildeværdien af denne redaktion er iøvrigt helt uomtvistelig, da den har været overleveret gennem en samtidig akt.

Anden Redaktion fra Vordingborg fremlagdes i Lund i sommeren 1256. Et par nye artikler føjedes til, nu tabt.⁸⁸ Klagerækken besvaredes af Sasser og Jens Dros, der afskrev den i et selvstændigt skrift. Efter hvert punkt vedføjede de et svar, ganske sikkert i nøje samarbejde med ærkebispens.⁸⁹ De kopierede ikke klagerne nøjagtigt, men skar nogle af dem ned og omdannede ordlyden andre steder. Den oprindelige udformning er dog sikret paa anden maade, og besvarelsen er – som de øvrige svar fra ærkebispens side – ganske sikkert overleveret i fuldt ud autentisk form.

Det ændrer ikke, at kannikernes imødegaaelse af Red. 2 formelt set ikke er i niveau med de senere besvarelser.⁹⁰ Den virker ikke endelig gennemarbejdet, ligesom den ikke naar at gaa ind paa alle punkter. Forklaringen ligger utvivlsomt i, at kannikerne blev afbrudt midt under arbejdet, hvad de selv har fortalt. Et forlig kom pludselig i stand, under truslen om angreb

⁸⁶ 30 § 6 og 12 § 16–7, 19?, jf. 14; 31 § 11 og 12 § 12–3, 15.

⁸⁷ Se Kirkekampen kap. 25, noterne.

⁸⁸ Se s. 11 med note 45.

⁸⁹ 35–9. At de gengiver rækken 12–3 er erkendt af alle, jf. DD. II: 1 nr. 181 (hertil s. 8 ff.); OLRIK 143 n. 2 (imod forbeholdet 147 n. 2: DD. nr. 181).

⁹⁰ 32, 40–3 (jf. Kirkekampen kap. 29, noterne).

fra Norge.⁹¹ Naar den ufuldførte besvarelse medtoges i aktsamlingen, har det været for svarenes skyld. Kongens klager var jo i forvejen noteret i en akt.

Red. 3. Da Anden Redaktion allerede havde været forelagt til detaljeret, skriftlig besvarelse, kunde det være medvirkende til, at kongens folk greb tilbage til Første Redaktion, da striden atter brød ud 1257. Efter at være fornyet med et par punkter blev den som Tredie Redaktion fremlagt ved Ettarpmødet 9. juni. Dens gamle, uordentlige form var bevaret, ligeledes det skaanske særpræg over flere artikler. Ærkebispnen besvarede den i korthed.

Red. 4. Endnu paa Ettarpmødet fremsattes en ny klagerække fra kongen, kort og koncentreret, et ultimatum af karakter. Det er Fjerde Redaktion. Den præcise formulering maa vise tilbage til et skriftligt forlæg. I saa fald er kildeværdien uomtvistelig.

Alle kravene genfindes i Red. 3, mens et par af dem netop ikke findes i Red. 2 fra Vordingborg. Denne sidste var ellers mere gennemarbejdet. Alligevel er det snarest Red. 3 – Nyborgartiklerne genfremsat i Ettarp – der har dannet grundlaget. 7 af de 9 krav i ultimatummet fandtes allerede i tilsvarende sammentrængt form i Red. 3.⁹² De vedrørte ledingen og immuniteten, som var eller blev de mest væsentlige punkter for kongen. Nyborgartiklerne var af vigtighed, derfor blev de taget op paa ny. De var under alle omstændigheder ogsaa ved haanden i Ettarp.

Red. 5. Endnu en række klager blev fremsat af kongen, det er Femte Redaktion. De tilsendtes ærkebispnen med krav om svar. Artiklerne er gengivet i yderste korthed, og en enkelt af dem er ligefrem faldet ud. Det maa skyldes ærkebispens folk, der har forkortet dem stærkt ved besvarelsen. De havde selv

⁹¹ Kirkekampen kap. 26, jf. s. 9 note 38.

⁹² 17,15–8 i 31 § 11; 17,20–3 i 30 § 6 (ledingsbøden ikke direkte nævnt, kun paadømmelse af ledingsbrud). Danefæ og skraaen (samt ledingsbøde og -brud) findes ikke 12–3, men derimod 31 § 11, 18. Dog kan det bemærkes, at 17,15–7 findes i samme form 12 § 13.

de fyldigere klager for øje, og den forsvundne artikel kan rekonstrueres efter deres svar.⁹³ Selve kongens liste fandtes derefter overflødig, og den er nu eller senere blevet kasseret. Den bevarede, punktvis opregning kan ikke gøre krav paa at være mere end et udtog med ringere kildeværdi end de fuldstændigt overleverede klagelister.

Hvornaar er denne sidste serie fra? Inden forliget 10. august 1256 fremhævede ærkebispens freden mellem Danmark og Norge.⁹⁴ 24. august angreb Nordmændene hans eget stift. Nu taler et svar i Femte Redaktion om "faren for fjendernes uafbrudte indfald", der gør det nødvendigt at forsvare ærkebispens borge. Det maa være udtalt efter krigsudbrudet. Et andet svar advarer kongen mod mened ved at krænke privilegierne.⁹⁵ Kongen brød Lundekirkens privilegier 1252/53. Det omtales dog aldrig i de rige kilder, som med sikkerhed stammer fra 1254-56. Da svarene er skrevet efter forliget og efter det norske angreb og maa hidrøre fra tiden efter det fornyede brud 1257, er det nærliggende, at de hentyder til det andet privilegiebrud 1257 14. april.

Artiklernes indhold støtter stærkt en saadan sen datering. De viser megen lighed med de ultimative krav fra Ettarp. Artiklerne 2-5 svarer til 1-5 i kravene, og art. 1 har, som det fremgaar af svaret derpaa, korresponderet med krav 7. Ligeledes afsluttes begge steder med samme sag, ogsaa et fællestræk af betydning.

Forskellene bestaar i, at 2 af punkterne i de ultimative krav er udgaaet, 4-5 nye kommet til. Trods dette er det klart, at de to lister ikke kan være uafhængige af hinanden. I henhold til "Hovedpunkterne" er der ingen plads for endnu en klagerække, endda med nyt stof, i tiden mellem april og juni 1257. Samtlige krav i ultimatummet fra sidstnævnte maaned lader sig ogsaa

⁹³ 40-3. Om den forsvundne art. se Kirkekampen kap. 29, noterne.

⁹⁴ 38 § 10.

⁹⁵ 41,7-8; 42,33-4.

udlede af de tidligere klagelister, særlig af Tredie Redaktion. Den sidste serie maa da være affattet efter ultimatummet og er sat op med støtte i dette.

At debatten fortsattes efter Ettarp var naturligt nok. Gang paa gang forlangte kongen en punktvis besvarelse af sine klagemaal, da han ikke vilde nøjes med et mere alment, mundtligt genmæle.⁹⁶ Jakobs afvisning af ultimatummet blev derfor efterfulgt af klagerne i Femte Redaktion, der oversendtes med krav om svar. Den hører hjemme i tiden mellem Ettarp og Gislebjerg, 1257 9. juni–1259 4/5. februar. Den dateres jævnlig til 1257,⁹⁷ men kan for den sags skyld godt falde lidt senere, da nye ting er kommet til.

Kilder og forfattere. Allerede fra første færd er det klart, at kongen har højtuddannede folk til sin raadighed, kyndige i baade gejstlig og verdslig ret. En af klagerne i Første Redaktion tager "biskop Niels" i forsvar over for ærkebispem. Det er sikkert kongens kansler.⁹⁸ At han og hans kancellister kan staa bag udarbejdelsen er meget let at tænke sig. Forfatterne har i hvert fald indirekte adgang til højst fortrolige informationer: fra kongens befuldmægtigede ved pavehoffet og fra kurérpost, der kan være opsnappet mellem ærkebispem og Norges konge.⁹⁹ De har ogsaa kontakt med de kongelige fogder og dommere i ærkestiftet.¹ Indimellem dukker ting op, som nærmest maa stamme fra ærkebispens modstandere ude i stiftet samt i byen Lund. En enkelt ting synes at være sladder fra en af ærkebispens festprædikener i domkirken.² Disse mere lokale angreb er mest fremtrædende i den ældste redaktion af kongens klager, siden

⁹⁶ 11,19–21; 13,5–7; 17,1.

⁹⁷ 40, jf. OLRIK 149 n. 2. HARALD LINDAL, Trelleborgs medeltid, Tr. 1957, 3–4, 35 ff. daterer svarene til 1257 (32 til "senast 1257"). HEDIN 56, 140–1 henfører dem til Ettarpmødet eller senere; jf. hertil 40,1 *missi*.

⁹⁸ 31 § 8, jf. Kirkekampen kap. 23, noterne.

⁹⁹ 31 § 9; 13 § 21; 12 § 9. – 12 § 10.

¹ 31 § 11, 16 etc.; dommere § 12, 17, jf. 21,24–6.

² 30 § 4–5, jf. 3, 7; 31 § 13, 20, 22; 12 § 20; 42 § 6. – sladder? 31 § 14, jf. 32,8–9.

noget vigende. Den enkleste og stærkeste formulering af de kongelige krav, ultimatummet fra Ettarp, har næsten strøget lokalstoffet af sig.

Samlernes plan. I tilslutning til kongens klagerækker kan nævnes "de ikke faa kæremaal og klager, som er optegnet andetsteds med omhu og flid". De fremførtes 1257 11. april paa Lunde landsting, idet kongen gav adgang for alle, som havde noget at sige Jakob Erlandsen paa. Det har været Skaaninger og andre folk fra hans menighed, som nu benyttede lejligheden. For ærkebispens svarede, at han hverken var forpligtet til eller vilde svare paa "saadanne kirkelige sager".³ Disse anker er nu tabt, skønt det netop havde været meningen, at de skulde bevares. Havde vi haft dem, vilde planen for aktsamlingen være traadt særlig tydeligt frem.

For 1254-55 har samlerne, ærkebispens folk, nøjet sig med referatet i "Hovedpunkterne". Fra 1256 bliver aktudstedelsen det bærende element, men akterne fra dette aar er forsvundet efter at have tjent ved slutredigeringen af hovedskriftet. Kongens klager fra Nyborg 1256 er ikke overleveret i deres oprindelige form, og de i Lund tilføjede kongelige anker er ligeledes gaaet til grunde. Overhovedet har kun Saspers og Jens Dros' eget skrift fra 1256 faaet lov at fortsætte sin eksistens, deres svar paa Vordingborgklagerne. Det var mod deres plan, at det hertil knyttede bilag gik tabt.

Naar man ser paa skrifterne fra 1257, var det ligeledes mod samlernes ønske, at Skaaningernes kæremaal mod ærkebispens gik til grunde. De har videre ladet en del af en akt fra dette aar overleve til efterverdenen, og navnlig har de opbevaret kongens fritliggende klageliste i Tredie Redaktion med tilhørende svar. Da svaret blev skrevet i Ettarp, hvor de 2 kanniker var til stede, hidrører det maaske fra dem eller deres kolleger, saa det er grunden til, at baade svar og klage er gaaet videre. Muligvis ligger det samme bag opbevarelsen af den kongelige

³ 13,36-14,7. Jf. 8,1.

klagerække i Femte Redaktion. Den kendes ikke i oprindelig form – hvad enten kassationen skyldes samlerne eller senere tilfældigheder, og den kan endelig ogsaa være af lidt senere dato end 1257. Men 5. Red. kendes i forkortet skikkelse, idet den danner baggrund for besvarelsen fra ærkebispens side. Ogsaa her kan det være hans folks naturlige interesse i deres egne arbejder, som har reddet den korte liste sammen med svarene. Det samme motiv kan have gjort, at ærkebispens store klageskrift, der temmelig sikkert stammer fra 1257, stadig er bevaret, endda som det synes, med et tilhørende bilag.

En del tyder saaledes paa, at samlernes egeninteresse har spillet afgørende ind, ligesom det i hvert fald staar fast, at de har lagt hovedvægten paa stridens senere fase, begyndende med april 1257. De ældre begivenheder er skudt mere til side, og de hertil hørende aktstykker og bilag næsten helt gaaet til grunde.

3. *Ærkebiskop Jakobs klage 1257*

Klagerne fra kongen udgør kun en mindre del af aktsamlingen fra Lund. Det er indlæggene fra den anden side, der tager pladsen op: hovedskriftet med bilag samt svarene paa kongens anker, der fylder adskilligt mere end disse. Hertil kommer den vidtløftige klage, som Jakob indgav mod Kristoffer.⁴

Datering. Den er henført til 1256 af Jørgen Olrik, hvilket er tiltraadt af alle andre. Mere bestemt placeres den under det første møde i Lund i eftersommeren 1256, hvor det pludselige forlig kom i stand.⁵ Olrik paapeger, at den ikke omtaler privilegiebrudet i april 1257, ejheller selve det nævnte forlig. Herimod kan dog straks indvendes, at "Hovedpunkterne" ved skildringen af mødet i Lund ikke giver nogen plads for indlæg fra

⁴ Acta 20-8.

⁵ Skete inden 10/8 1256, se s. 17-8. – Dateringen 1256 af klagelisten: OLRIK 128 n. 1, 138 n. 1; Acta 20; NORVIN 271 n. 1; SCHALLING, Kyrkogodset 108; DD. II: 1 nr. 152, jf. dog 197-8; N. K. ANDERSEN, Jens Grand II 124; HEDIN 61 n. 33. – Hvis klagerne virkelig stammede fra 1256, maatte de være affattet efter 4/6 (26,35-6).

ærkebispens side. Dette er i sig selv paafaldende, da forfatterne saa afgjort interesserer sig mest for ærkebispens sag.

Ved en nærmere datering maa det mærkes, at klagelisten henviser til Vejlekonciliet og det følgende møde i Nyborg 10. marts 1256. Endvidere omtales kongens reaktion paa beslutningerne fra Vejle.⁶ Klagelisten maa ligge nogen tid herefter. Men dernæst hentyder den ogsaa til et privilegiebrud, hvilket er overset af Olrik. I den sidste meningsudveksling efter mødet i Ettarp advares kongen mod at begaa mened "ved krænkelser af privilegierne". Den samme advarsel møder i ærkebispens liste: kongen skal passe paa ikke at begaa mened, idet han ved sin kroning har svoret at ville opretholde kirkernes privilegier.⁷

Dog var det teoretisk set muligt, at advarslen i klagelisten kunde sigte til det første privilegiebrud 1252/53. De mange kilder, som med vished hidrører fra 1254-56, nævner imidlertid aldrig denne begivenhed. Da nu listen er sat op en tid efter debattens begyndelse 1256, ligger det nær at antage, at den i virkeligheden hentyder til det sidste privilegiebrud 1257 14. april. Dette bliver i saa fald terminus post quem.

En bestemt meddelelse i klagelisten støtter kraftigt en saadan tidsfæstelse efter april 1257. Jakob klager over, at Kristoffer "fastsætter urimelige tidspunkter for ledingen og ændrer dem ubetænksomt, og I overholder endogsaa slet ikke selv de fastsatte tidspunkter. Saaledes har I, skønt I i aar har kaldt samme ærkebiskop bort fra hans sæde, saa han skulde tiltræde ledingen før pinse, selv fejret den nævnte dag i hans kirke. Og saaledes har I i aar hindret ham i hans biskoppelige embede, for saa vidt angaar fejringen af fornævnte dag ligesom ogsaa med hensyn til synoden og meddelelsen af graderne".⁸

Hvornaar er dette "i aar"? 1259 er udelukket, da ærkebispens

⁶ 24 § 14; § 12, jf. 37,10-2.

⁷ 42,31-3 *ne .. perjurium incurratur*, se s. 23; 24,3-7 *ne .. perjurium ali-quod incurratis*. 24,5 skal læses *ecclesiarum privilegiis*, se det genfundne Luxdorphske ms., s. 73.

⁸ 26,33-27,4.

toges til fange før pinsen. De 3 muligheder er: 1256 4. juni, 1257 27. maj og 1258 12. maj. Nu maa det betones, at listen omtaler 1255 som "det Herrens aar 1255". Dette aar er udelukket som dateringsmulighed, men ganske den samme omtale faar det følgende: "det Herrens aar 1256".⁹ I modsætning hertil har det været uforholdent at karakterisere det indeværende aar. Det viser med bestemthed hen til 1257 eller 1258.

Hvilket af disse skal foretrækkes? Klagelisten forudsætter endnu en rest af optimisme hos Jakob Erlandsen. Han opfordrer kongen til at gaa i sig selv igen og standse sine tilhængere i Skaane og foreslaar forbedringer, idet kongen burde hjælpe kirken. Men Jakob kom snart til erkendelse af, at det var haabløst. Han opgav kampen mod konge og menighed. Inden april 1258 søgte han paven om sin afsked.¹⁰ Beslutningen maa være taget længe inden pinsen dette aar.

Tilbage bliver 1257 som det mest sandsynlige. I saa fald har kongen udbudt ledning før pinsedag dette aar, 27. maj, men ikke desto mindre selv tilbragt dagen i Lund. Ærkebispens maatte ligge i felten andetsteds og blev bl. a. hindret i at ordinere præster og diakoner 2. juni.¹¹ Men nu genlyder "Hovedpunkterne" af ærgrelse over kongens dispositioner netop paa dette tidspunkt i 1257. Han befalede ærkebispens at ledsage ham til møde i Halland 7. juni. "Skønt det var altfor besværligt og ufordelagtigt for den herre ærkebispens, adlød han dog den herre kongens befalinger".¹² De nøjagtigt samstemmende besværligheder i hovedskrift og klageliste maa pege hen mod samme lejlighed i 1257.

⁹ 24,33; 25,1; jf. 7,11 og 10 l. 27, 30 skrevet 1257 el. kort efter. Til *hoc anno*, jf. *isto a.* 194,1-2; DD. II: 6 nr. 338.

¹⁰ Se Kirkekampen kap. 28, 30; DD. II: 1 nr. 251.

¹¹ Kirkekampen kap. 28, noterne.

¹² 16,3-5 (misforstaaet HEDIN 37, 49; jf. 76). Ifølge 17,1-2 skulde ærkebispens 9. juni eller senere tilbage til Lund, sikkert kun paa en kortere visit for at indhente det forsømte. Allerede 29. juni var han med kongen og ledingsstyrken i København, Hakonar Saga . . . ed. by GUDBRAND VIGFUSSON, London 1887 (HS.), 295-6.

Ærkebispens klageliste hentyder saaledes til forberedelserne til Ettarpmødet juni 1257. Meget senere kan den ikke falde, i hvert fald ikke i slutningen af 1257. Jakobs afskedsansøgning bevilgedes 8. april 1258, og da den skulde bringes til Italien og dernæst behandles i pavens kancelli, maa den være afgaaet fra Danmark nogle maaneder forinden.

“Hovedpunkterne” og artikelsierne stammer i deres foreliggende udformning fra aktsamlingen i Lund. Baade i anlæg og partiskhed er de præget af en helt overvejende interesse for ærkebispens synspunkter. Ud fra denne betragtning er det vigtigt, at der intetsteds aabnes plads for hans store klageliste – uden netop under mødet i Ettarp. Kongen befalede, at ærkebispens til 9. juni skulde beskikke folk, som kunde “frem sætte de ting, som hver af parterne havde at sige den anden paa, og forhandle om dem”.¹³ Det er meddelt af selve de folk, som mødte op, Sasser og Jens Dros. Konklusionen maa blive, at klagelisten, som snarest er affattet efter pinsedag 1257 og øjensynlig kender forberedelserne til Ettarpmødet, maa være fremlagt netop under dette. Kun her giver forfatterne plads for et indlæg fra deres beundrede ærkebiskop.

Indholdet dækker ikke blot hele Kristoffers regeringstid fra 1252, men medtager endogsaa klager fra 1240'erne. Ved denne opsamling af gamle mellemværender svarer listen nærmest til Første Redaktion af kongens klagerækker fra marts 1256. Det er maaske et tegn paa, at ærkebispens klageliste ikke har haft forgængere, der har gjort op med kongen for de ældste punkters vedkommende.

Kilder og forfattere. Ved affattelsen af klagelisten benyttedes et af de kongebreve, som Sasser og Jens Dros ogsaa havde til raadighed ved hovedskriftet, og det gengives nu i sin ordlyd. Et par af episoderne er ogsaa fælles.¹⁴ Selve klagelisten blev, som antaget ovenfor, fremlagt i Ettarp af de samme 2 kanniker. De

¹³ 16,30-1.

¹⁴ 23,17-22, jf. 8,26-31. 24 § 14, jf. 10,30-11,21.

fik mandat til at "frem sætte de ting, som hver af parterne havde at sige den anden paa, og forhandle om dem". Dette angik vel kun deres fuldmagter til mødet, men det er dog en nærliggende tanke, at listen er udarbejdet af dem eller deres kolleger. Men de maa have staaet i nøjeste kontakt med Jakob Erlandsen, for adskillige punkter vedrører direkte ham og hans embedsudøvelse.¹⁵ Han fremtræder iøvrigt kun et enkelt sted som "vi",¹⁶ omtales ellers bestandig i 3die person, mens modparten tiltales som "I, hr. Kristoffer, konge af Danmark".

Formaal. Det var vistnok først ved lørdagsmødet i Ettarp, at ærkebispnen benyttede den samme klageform som kongen, endda kun efter befaling fra denne. Formaålet har næppe været at optage en ny linie i den interne debat, eftersom den skarpe tone paa en indirekte maade afviser hele diskussionen. Tanken har snarest været den at imødekomme Kristoffers krav for derved at faa slettet anklagerne paa begge sider. Det lykkedes i samme maaned over for Norge, hvor forholdet ligefrem havde været krigerisk.¹⁷ Da blev alle overgreb fra begge sider udlignet mod hinanden. Ærkebispnen kunde haabe paa samme resultat af sin klageliste. Den maatte derfor hverken være for kort eller for svag. Maaske er dens vrede tone tildels betinget af taktiske overvejelser.

Kildeværdi. Mens en senere kongelig klageliste, Red. 5, kun fik lov at indgaa i den lundensiske aktsamling i stærkt nedskaaen skikkelse, er der tegn paa, at ærkebispens klageliste trods sin bredde blev optaget i samlingen i ubeskaaren stand.¹⁸ Dens kildeværdi tør betegnes som særdeles høj, da den er udgaaet fra ærkebispnen selv eller den nærmeste forhandlerkreds omkring ham, kyndige og vidende folk, omend alle rettet ind efter samme partilinie.

¹⁵ 22 § 9-10; 27 § 22; 21,24-6.

¹⁶ 25,14.

¹⁷ HS. 296-8.

¹⁸ En udførlig tiltale til kongen findes kun først og sidst som en art indramning af klagerne, 20,2; 28,6-7.

Regnskabsbilag. Umiddelbart efter den store klageliste følger i alle haandskrifter et kort stykke uden overskrift.

Det opregner den proviant, som Niels Erlandsen i sin egen- skab af kongens gældker i 2 omgange modtog fra ærkebispens gaard i Lund: flæsk, smør, ost, kød, fisk, bønner, ærter, hon- ning, eddike, malt, salt, vin, jern¹⁹ etc. Dernæst den tiende – havren undtaget – som han modtog i 3 skaanske herreder.

Han svor paa hele værdien, men det tilføjes kategorisk: “Man kan slet ikke holde sig til hans ed”.²⁰ Den ene gang be- edigede han, at værdien ikke oversteg 444 mark penge. “Men i Roskilde svor han paa²¹ 81 1/2 mark”.

Aktstykkets sammentrængte form har skabt en smule for- virring. Jørgen Olrik betragtede det som “en rekquisition eller et lån, som kongen skal erstatte ærkebisen”. Han mente derfor, at det “vel næppe oprindeligt har hørt til på dette sted” i haand- skrifterne.²² William Norvin opfattede stykket som “Forstræk- ninger til Gælkæren, som han ikke har erstattet eller betalt tilbage”.²³

Vægten ligger ganske sikkert paa opgørelsens sidste sætning- er, der direkte modstiller Niels Erlandsens 2 værdiansættelser. Den ene er mindre end 1/5 af den anden – altsaa foreligger den største vilkaarlighed, til megen skade for kirkens økonomiske interesser. Da Niels har befæstet begge vurderinger ved ed, har han tillige begaaet mened. Aktstykket indeholder alvorlige an- klager mod kongens højt betroede mand.

Kun i den store klageliste er der tilsvarende detaljerede klager mod kongen og hans folk. Gældkeren nævnes her i en ikke alt-

¹⁹ 29. – GERTZ retter l. 11-12 *trecenta frustra ferri* til *t. plaustra feni*, følges af OLRIK 139 n. 1. Det er en stor og sikkert unødvendig rettelse, jf. vinen l. 8. Om hallandsk jern DD. I: 4 nr. 67; I: 5 nr. 99.

²⁰ 29,13. Jf. DD. II: 8 nr. 47 § 2.

²¹ 29,26 *super* kunde evt. antyde, at eden denne gang var en minimalansæt- telse. Dog bruges ellers kun maksimalansættelser l. 15, 18; jf. 107,4 ff., 209,9.

²² 139 n. 1.

²³ 255.

for smigrende forbindelse.²⁴ Endvidere svor han ifølge opgørelsen at ville betale tienden²⁵ i havre eller penge. Der foreligger altsaa tiendelaan. Men netop saadanne sigtes der til i en klage fra den store liste: "Fremdeles lader han Eder paamine om, at I betaler værdien af de tiender, som I har modtaget i hans og andres stifter".²⁶ Af disse grunde kan der næppe være tvivl om, at opgørelsen maa høre til klagelisten og oprindeligt har været et bilag til denne. Den staar da paa sin rette plads i haandskrifterne.

Opgørelsen ender med de 2 summer, som Niels Erlandsen saa letsindigt skal have svoret paa. For en nærmere betragtning var intet mere nødvendigt for at kunne drage de afgørende slutninger. Opgørelsen kan udmærket have sluttet her, ogsaa fra først af. Som regnskabsbilag er den en yderst sjælden kilde og kildeværdien rimeligvis særdeles respektabel, selv om der mangler et forsvar fra den anklagede gældker, for at den rette balance kunde være opnaaet.

4. Dronning Margrethes klager 1260-64

Datering. Tre ensartede klagelister er i behold, rettet mod hver sin biskop, Jakob Erlandsen af Lund, Peder Bang af Roskilde og Regner af Odense.²⁷ De er af Meklenburgisches Urkundenbuch henført til 1261-64, af Jørgen Olrik og William Norvin til 1260-61.²⁸ Det sidste er det rigtige.

Terminus post quem er kroningen af Erik Glipping, der omtales i alle 3 klagerækker. Den fandt sted 1259 25. december.²⁹ Klagerne kan tidligst være affattet 1260. De maa endvidere være skrevet senest i den første halvdel af 1261. For de omtaler

²⁴ Acta 25 § 15.

²⁵ 29,20 første *quam* synes at gaa paa *decima* (ikke *avenam*) jf. l. 23, hvorfor det andet *quam* l. 20 ogsaa snarest henviser dertil.

²⁶ 22 § 7. Jf. iøvrigt 193,9-10; 192,1-2.

²⁷ Acta 56-60.

²⁸ Mekl. UB. IV, 1867, nr. 2682; JØRGEN OLRIK l. c. 167 n. 1; NORVIN 256.

²⁹ 56 § 3; 58 § 6-8; 59 § 6-9. Se Kirkekampen kap. 40.

ikke det afgørende slag paa Lohede 1261 28. juli, der i høj grad spiller ind i kongehusets senere opgør med bisperne.³⁰

Erik Glipping var en halvvoxen dreng ved udformningen af klagerne 1260–61 og sad tilmed som fange 1261–64. Selv om de nok saa meget er udgaaet i hans navn, kan de med større ret betegnes som klager fra dronningen, den myndige Margrethe Sambiria.

Forfatterne. Ligesom Kristoffer kunde ogsaa Margrethe støtte sig paa kyndige folk, bevandret saavel i verdslig som i gejstlig ret. At de har været politisk drevne, træder nu skarpt frem. De oprivende begivenheder i 1259 har faaet dem til at sætte anklagerne paa spidsen, og der er mere end rigeligt med overdri-velser.

Mens Kristoffers klagerækker bar spor af hans intime kontakt med Skaaningerne, synes de fortrolige angiverier mod ærkebispens nu at stamme fra Jylland. En af klagerne drejer sig om Aarhus domkirke, en anden muligvis om bispevalget samme-stds. Hans overgreb mod de andre bisper i riget maa være indberettet af disse. Biskop Niels af Viborg har ligefrem faaet sin egen appelsag anbragt midt i kongehusets klager.³¹ At han som kansler kan have haft haand i hanke med udarbejdelsen, er unægtelig nærliggende.

Formaal. Hans Olrik opfatter klagerne som udgaaet fra Urban IV,³² mens andre rigtigere har set, at de tværtimod har skullet forelægges pavestolen. Jørgen Olrik tænker sig, at de er forebragt den pavelige nuntius Gerhard. Denne kom vistnok først til Danmark 1262 og havde da fuldmagter, der svarede til situationen efter Lohede.³³ Naar pavestolen saaledes var ajour med

³⁰ DD. II: I nr. 422, jf. 353. Mechtildes nye ægteskab 1261, anført som klage mod Jakob i nr. 422, jf. Kirkekampen kap. 43, 45, er heller ikke nævnt.

³¹ 57 § 17–8 (Aarhus bispestol blev ledig 1260, formentlig allerede ved fasten, se Kirkekampen kap. 40, noterne), 13, 16.

³² HANS OLRIK, Bidrag til belysning af Valdemarsönnernes tidsalder, DHT. VI: 6, 1895–97, 655.

³³ JØRGEN OLRIK l. c. 167 n. 1. Se Kirkekampen kap. 43.

de nye begivenheder gennem oplysninger fra kongehuset, er det utænkeligt, at dette selv skulde have forsømt at aktualisere sine direkte klager. De repræsenterer et saa tidligt stadium, at de næppe kan være beregnet for Gerhard.

Hvem disse serier af klager med sikkerhed var bestemt for, fremgaar af et paralleltryk. Det sidestiller dronningens sigtelser mod Jakob Erlandsen 1260-61 og pavens skrivelse mod ham 1264:

DRONNING MARGRETHE

(Acta 56-7; jf. rettelserne s. 76-7:)

§ 1. Quod *jurata regi fidelitate* in Lundensi ecclesia et alias *conspiravit cum inimicis regis* Jarmaro et comitibus Holsatiae et eos *contra regem iuvit*.

§ 2. Item quod *Jarmarus et frater* archiepiscopi *Andreas cum familia* ipsius archiepiscopi in *insula Borendeholm de hominibus regis* interfecerunt *circiter ducentos* et reliquos *crudeliter talliaverunt* et municionem regis *ibidem destruxerunt*. Et confessus est *de mandato* eius ista facta *fuisse*.

PAVE URBAN

(Dipl. Danicum II: 1 nr. 422, s. 322-5, jf. rettelserne s. 81-2:)

(1). Fertur etiam, quod licet clarae memoriae Christophero *regi* Dacie secundum morem et consuetudinem regni sui ligium homagium feceris et super eucharistiam et lignum verae crucis, in qua salus nostra pependit, et alia sancta *fidelitatis* praestiteris *iuramentum*, tu tamen huius iuramenti religione contempta in crimen laesae maiestatis incidere non formidans *conspirationem contra* eundem *regem* facere teque *cum* potentibus eorundem *regis* et regni hostibus, quos *iuuisti* multotiens in expensis, confoederare proditorie praesumpsisti

(2). et exercitu congregato *Andream fratrem* tuum *cum* nobili uiro *Iarmaro* principe Ruianorum ad *insulam* praedicti regis, quae uocatur *Borendaeholm* in Lundensi diocesi sub tuis sumptibus destinasti, ubi *circa ducentos de hominibus ipsius regis* procurasti, sicut dicitur, *crudeliter* trucidari, *talliando* residuos eiusdem regis homines eiusque castrum *ibidem* funditus *destruendo* et occupando ac detinendo adhuc occupatam eandem insulam uiolenter

§ 3. Item cum fecisset *homagium* et *jurasset fidelitatem* domino *Erico regi*, filio quondam regis *Christophori*, *opposuit* se contra eum nec eum voluit coronare requisitus, licet ad hoc diem assignasset, et coronacionem *impediens coronatores excommunicavit* eciam *interposita appellacione*.

....

§ 12. Item contempsit *mandatum* apostolicum, quod apparuit in *consecracione Elavi*.

in plurimorum scandalum et regiae dignitatis praeiudicium et grauamen et tanquam ille, qui, cum malefecerit, gloriatur, publice non uereri asserere, quod *de mandato* tuo fuerint haec omnia perpetrata.

(3). Dicitur etiam, quod *cum* tu carissimum in Christo filium nostrum *Ericum regem* illustrem Daciae, praedicti *Christophori filium*, cum caeteris eiusdem regni optimatibus et proceribus elegisses in regem, postmodum contra *homagium* et *iuramentum fidelitatis*, quod eidem praestiteras, temere ueniens hostiliter *opposuisti* te illi dicendo ipsum non esse regem neque esse debere et nolendo eius imponere capiti, prout ad te pertinet et pridem promiseras, regium diadema, et ut promotionem eius perniciosius *impedires* et ipsum a regni successione omnino excluderes, in graue ipsius regis et regni scandalum statuiste ac per excommunicationis sententiam inhibuisse assereris, ne quis eum coronare aut coronationi eius praesumeret interesse. Nec his contentus in eundem *Ericum regem* coronatum per illos, qui hoc facere potuerunt, necnon et *coronatores* eius post *appellationem* legitimam ab iis super hoc ad sedem apostolicam *interiectam excommunicationis* de facto protulisti sententiam et excommunicatos fecisti nuntiari publice.

....

Ad haec qualiter nobis et apostolicae sedi obediens et deuotus extiteris et adhuc existas, processus damnabiles per te olim habiti in Burglanensis et Arhusiensis ecclesiarum tunc uacantium negotiis, ad quarum alteram, uidelicet Burgla-

nensem, quendam *Elauum*, de diuersis et grauibus criminibus diffamatum, grauiter contra *mandatum* et decretum eiusdem sedis . . . *consecrasti* de facto in episcopos imo uerius execrasti . . . manifeste declarant.

Dronningens sigtelser er kopieret i pavebullen. Det fremgaar af de ordrette overensstemmelser samt af den ensartede, punktvisse fremadskriden gennem de 3 sammenhængende klager, der staar forrest begge steder. Listen har ligget til grund for pavens bulle. Dog er sigtelserne gaaet gennem et nu tabt mellemlid, den ansøgning fra det danske kongehus, som førte direkte frem til bullen.

Mens bullen er udstedt af Urban IV 1264 og derfor tager hensyn til begivenhederne efter Lohede, er dronningens klage-liste affattet inden disse. Slaget faldt netop i vakancen mellem to paver. Urban indviedes 1261 4. september, mens kampen fandt sted 28. juli, og Alexander IV døde 25. maj. Anklagerne har da i virkeligheden været bestemt for Alexander. Dennes bortgang, forvirringen i den danske statsledelse efter Lohede, udsendelsen af Gerhard og endnu andre ting har forsinket behandlingen, saa klagerne endnu 3 aar efter kunde være aktuelle ved kurien, ganske vist frisket op med nye punkter.

At sigtelserne mod den danske ærkebiskop hører hjemme ved kurien, staar fast. Det samme maa gælde klagerne mod de andre bisper. Overleveringen binder dem nøje sammen, og artiklerne er i alle 3 tilfælde skaaret over samme læst. Til overflod kan tilføjes, at det andetstedsfra er bekendt, at pavestolen i disse aar maatte befatte sig med sigtelser mod Peder og Regner.³⁴

Kristoffers klagerækker 1256-57 var alle bestemt for et hjemligt forum, selv om en og anden udenlandsk fyrste undertiden blev medinddraget, naar kongen mente at have fordel deraf.

³⁴ Kirkekampen kap. 44.

Han ønskede derimod ikke at følge Jakob og lade de mellemværender afgøre ved pavestolen, som angik ærkebispens og Lundekirkens stilling. 1260-61 havde kongehuset skiftet standpunkt. Det var dog slet ikke Jakobs plan, der blev fulgt, for klagerne mod ham havde nu et ganske andet indhold.

Forlæg og tilblivelse. Det er muligt at se forvandlingen fra kongens klager 1256-57, hvad angaar ærkebispens. Ved udarbejdelsen af den nye liste har forfatterne haft de ældre rækker for sig og gentaget nogle ting. Gentagelserne findes alle i Første Redaktion, saa den kan have dannet grundlaget, men sikkert er dette dog ikke. For kun $\frac{1}{3}$ af den nye liste støtter sig paa de ældre rækker.³⁵ De artikler, som er videreført, er for det meste tilrettelagt ud fra en helt ny synsvinkel. Det er et kuriøst resultat, naar en af Jakobs klager mod Kristoffer ovenikøbet har kunnet vendes mod den klagende ærkebiskop.³⁶ Politisk og juridisk skulde Jakob paa enhver maade belastes i kuriens øjne. Det var nu det dominerende synspunkt.

Det gammelkendte stof danner et ældste lag i sigtelseerne mod ærkebispens. Det midterste lag udgøres af nogle mere ubestemmelige, heriblandt et par anklager støttet paa Jakobs korrespondance med kurien.³⁷ Det er næppe nødvendigt at tænke sig denne opsnapet af kongehusets folk. Det havde sine repræsentanter ved pavehoffet, prokuratorerne, der holdt øje med ærkebispens ansøgninger, maaske ogsaa betroede folk i pavens egentlige embedsstand.

Det yngste lag i klagerne dannes af 4 artikler om krigen 1259 og kroningen sidst paa aaret. De 3 af dem er sat i spidsen, den 4de stukket ind blandt de ældre. Mærkeligt nok bliver de 3 klager, som med sikkerhed er nyttilkommet stof, flettet ind paa præcis samme maade ved udformningen af Tredie Redaktion i

³⁵ Se Kirkekampen kap. 41.

³⁶ 56 § 8 (om gejstlige sager); 21 § 4 (om g. personer).

³⁷ 57 § 19, jf. 31 § 9; 57 § 20-1; 56 § 5 (jf. Kirkekampen kap. 31, noterne).
- Om 56 § 9-10 se ib. kap. 31, noterne.

1257.³⁸ Skulde det være et tegn paa, at de 4 1259-klager er klis-tret paa en ældre artikelserie mod Jakob?³⁹

En tilføjelse til sidst i ankerne mod ærkebispens viser modsat frem mod en senere bearbejdelse: "Troskabsbrudene og ned-slagtingerne skal behandles mere indgaaende".⁴⁰ Bemærkning-en falder helt uden for klagerens rammer. Der kan næppe være tvivl om, at den er tilføjet af en overordnet som instruks for den videre behandling. De mere underordnede penneførere har vidst besked og kunnet forstaa halvkvædet vise. Det samme anes gen-nem den afkortning, der er sket ved et par af artiklerne, idet de ender med 'etc'.⁴¹ Hvis klagerne afgik til kurien i den fore-liggende ufærdige stand, har sendemændene været fortrolige med sagerne, siden det kunde overlades til dem at udvikle dem nærmere.

Klagelisten skulde omformes til en ansøgning, og overarbej-delsen kan være foregaaet paa dette trin. Slutresultatet, som det foreligger i pave Urbans meget haarde bulle mod Jakob, viser netop klagerne drejet efter et skærpende synspunkt. Instruksen er blevet fulgt.

I klagelisten mod Jakob nævnes Kristoffer kun et par steder, den ene gang sammen med sønnen Erik, mens der iøvrigt tales om "kongen" i almindelighed.⁴² Sammenhængen viser, at det til stadighed drejer sig om Kristoffer.⁴³

Det er med til at rykke sigtelserne mod ærkebispens noget til-bage i tiden i forhold til klagerne mod Roskildebispens. De be-gynder med krigen 1259, altsaa det lag, som er yngst i listen mod Jakob. Dernæst fortsættes med kroningen og Eriks tid i det hele.⁴⁴ Mens listen mod ærkebispens viser kendskab til hans kor-

³⁸ 56 § 1-3 og 57 § 15; jf. 30 § 1-2 og 31 § 14; hertil 32.

³⁹ 56 § 4 kunde godt tænkes at have indledt en ældre liste; § 1 vilde da være en gentagelse og udpenning af § 4, jf. 57 § 22.

⁴⁰ 57 § 22. varianten *fraudibus* efter mss. L og S, se s. 77.

⁴¹ 58 § 12, 14; 60 § 14. ⁴² 56 § 3-4.

⁴³ 57 § 15 stammer fra Eriks tid.

⁴⁴ 58 § 6-8, 10-3; jf. 4-5.

respondance med kurien, har dronningen ved hans nevø vistnok henholdt sig til et par angiverier fra Roskilde,⁴⁵ og hun har med sikkerhed støttet sig paa bispens egne skrivelser. Det var mest dombreve imod kongehuset, heriblandt rene uforkam-metheder.⁴⁶

Klagerne mod Regner af Odense fremsættes ganske tydeligt for første gang.⁴⁷ Derfor indleder de med at gribe tilbage, saa Abel kommer med. Men straks springer de op til senere begivenheder, snarest fra 1258, krigsforberedelserne og kroningen 1259.⁴⁸ Hertil kan lægges, at artiklerne mod de 2 bisper hver kun har et enkelt punkt af den ældste type, mellemværenderne fra debatten 1256-57.⁴⁹ Alt i alt er klagerne mod dem af nyere snit.

De er ogsaa mere yderliggaaende i deres partiskhed, hvilket navnlig ses for Roskildebispens vedkommende. Den nævnte instruks, der krævede ærkebispens værste forseelser særlig fremhævet, har plads til slut, før klagerne mod hans kolleger. Det er ikke udelukket, at listen mod Jakob med sit ældre præg kan have ligget færdig før de andre. Samt at instruksen har naaet at paavirke disse. Det vilde paa en maade undskylde penneføreren, hvis han bagvaskede Roskildebispen efter højere ordre.

Klagerne mod Peder og Regner er ikke blot noget yngre, men virker ogsaa lidt mere færdige. En sigtelse mod Jakob gentages mod Peder, nu i mere logisk form, tillige mere generel i sit anlæg.⁵⁰ En anden klage kritiserer samme art forseelse hos dem begge. Ved Peder er tillagt en nærmere forklaring.⁵¹ Den kan være kommet saa langt i udformningen, at der er tænkt paa de udlændinge, som skulde behandle sagen og ikke kendte ret og pligt i Danmark.

⁴⁵ 58 § 3, 14.

⁴⁶ 58 § 13, se Kirkekampen kap. 40; § 15.

⁴⁷ 60,3-5.

⁴⁸ 59 § 6-9, 11-2; 60 § 13; § 10 snarest fra 1258 se Kirkekampen kap. 31.

⁴⁹ 58 § 9; 60 § 14.

⁵⁰ 57 § 15; 58 § 5.

⁵¹ 56 § 10, jf. 9; 58 § 9; jf. s. 40 note 53.

Kildeværdi. At et par artikler standser med 'etc.', skyldes rimeligvis et hurtigt nedkast paa pergamentet, næppe en senere forkortelse. Serierne foreligger formentlig i ubeskaaret stand.

Indholdet giver imidlertid anledning til bemærkninger. I "Kirkekampen 1241-1290" har jeg paavist, at en anklage mod ærkebispens, som kan kontrolleres, maa være usand, en anden usikker.⁵² Det samme kan eftervises ved klagerne over Roskildebispens, hvor iøvrigt flere usandsynligheder rykker frem.⁵³ Heller ikke Odensebispens undgaar usikre eller falske anklager.⁵⁴ Paa de punkter, hvor en kontrol er mulig, er sigtelserne afsporet fra sandheden, eller de har dog fjernet sig noget fra den sandsynlige sandhed. Det drejer sig hele vejen om forholdet til kongen, særlig krigen 1259. Derimod kan lignende urimeligheder ikke konstateres i de mindre anliggender, f. eks. de juridiske klager fra de kongetro bisper imod deres ærkebiskop.

Konklusionen bliver, at bispens politiske og militære dispositioner, hvor de ikke kan kontrolleres særskilt, maa tages med betydeligt forbehold, naar man vil støtte sig paa disse 3 klagelister.

Sidste trin. Urban IV.s bulle mod den danske ærkebiskop 1264 4. april er bygget op over dronningens klageliste 1260-61 som paavist ovenfor. Nærmest før bullen ligger dog hendes nu tabte ansøgning, der samtidig repræsenterer et senere stadium af klagelisten.

Instruksen fra 1260-61 forlangte en mere indgaaende behandling af ærkebispens højforræderi og andel i massakrerne 1259. Den er blevet adlydt, til skade for den historiske sandhed. Som paavist i "Kirkekampen" har disse forhold været stærkt fordrejet i dronningens ansøgning, som den afspejler sig i pavens

⁵² Usand 57 § 11; usikker 56 § 3; se Kirkekampen kap. 23, 41, 45 med noter.

⁵³ Usand 58 § 4; 57 § 1 (ødelæggelsen af egen borg); usikker § 1 (mandsed, jf. bl. a. 59 § 6); 58 § 3; se Kirkekampen kap. 41, 45 m. noter. § 9 kan se bort fra et muligt ledingsmøde fra Roskildebispens juni-juli 1257, ganske vist i eller omkring hans egen by København, jf. HS. 296; DD. II: 1 nr. 226.

⁵⁴ Usand 59 § 1; usikker § 10; 11-12; 60 § 13; se Kirkekampen kap. 41.

bulle. Ogsaa klagerne om besættelsen af bispestolene kan være væsentligt skærpet.⁵⁵

Endelig den uhyrlige beskyldning, at Jakob skal have rettet i Fadervor og trosbekendelsen.⁵⁶ Som den staar mellem usandfærdige eller usikre sigtelser, kan den ikke akcepteres uden videre, og den lyder i sig selv utrolig. Jakob skal have søgt gennemført sine paastaaede ændringer paa en synode i stiftet, d. v. s. i tiden 1254-58. Men da er det mærkeligt, at der intetsteds forlyder noget lignende i de mange ældre klagelister imod ham, heller ikke nogen støtte for paalideligheden. Det kan tilføjes, at efterretningen maa stamme fra en af de præster, som deltog i den paagældende synode, altsaa et angiveri fra en af de kongevenlige præster i Lunde stift.

Den forværrede politiske situation fra 1261 klinger igennem et par klager.⁵⁷ Af saadanne helt nye sigtelser har der snarest kunnet fremdrages adskilligt mere, idet paven afrunder dette afsnit med en henvisning til de "utallige andre maader", Jakob har benyttet til "forfølgelsen af dronningen" og hendes søn.⁵⁸ Derimod tager paven hverken direkte eller indirekte stilling til klager af den gamle type fra debatten 1256-57. Det er vel ikke utænkeligt, at de allerede har været strøget i dronningens ansøgning.

Kildeværdi. De anførte betragtninger indeholder i sig selv den vurdering, som maa anlægges: dronningens klageliste maa, som den fremtræder gennem pavens bulle 1264, benyttes med stor forsigtighed for de punkter, hvor en kontrol ikke er mulig. De klager, som lader sig efterprøve, har afsløret tilstrækkelig megen tendens og upaalidelighed.

5. Overleveringen af stridens akter

Aktsamlingen fra Lund opretholder ikke den kronologiske rækkefølge mellem artikelsierne fra den store debat. De kan

⁵⁵ Kirkekampen kap. 45.

⁵⁶ 70,7-26. Misforstaaet HEDIN 52, 126 m. note.

⁵⁷ 69,9-24.

⁵⁸ 69,24 ff.

antages oprindelig at have ligget løst mellem hinanden, i det mindste for en del, saa de kunde flyttes om.

De følgende dokumenter i striden, herunder klagerne 1260–61 og bullen 1264, staar paa en endnu mere forvirret maade i haandskrifterne.⁵⁹ De er nærmest væltet rundt mellem hinanden. Den oprindelige, nu tabte grundafskrift af artikler og dokumenter har imidlertid laast placeringen fast ved den rækkefølge, de nu engang havde paa det paagældende tidspunkt. Den er siden kopieret i de afskrifters afskrifter, vi har i behold.⁶⁰ Denne planløshed gør det vanskeligt at bestemme, hvorfra de senere dokumenter er kommet ind i samlingen. En særlig usikkerhedsfaktor er den yderst spredte repræsentation, som er givet stoffet fra den sidste del af kirkekampen. Her mangler begge Guidos domme 1266–67 og alle dokumenter fra afviklingen i 1270'erne.

Imod Norvin maa jeg da hævde, at de bevarede, senere aktstykker næppe kan være et bevidst udvalg af en større, samlet masse.⁶¹ Det synes de altfor tilfældige til. Noget stof kan iøvrigt være tabt mellem indsamlingen og den senere afskrift. Et par ting, som oprindelig hørte til akterne 1254–57, er jo forsvundet undervejs.

Derimod har Norvin ret i, at den ældre del af samlingen er tilvejebragt af ærkebispens, mens nogle af de senere aktstykker tjente kongehusets sag bedst. Han giver den forklaring, at indsamlingen nok er fortsat i Lund, men efter ærkebispens fængsling videreført af kongeligsindede gejstlige.⁶² Helt udelukket er denne tanke vel ikke, men i saa fald har de paagældende været meget højt betroede hos dronningen eller kansleren, saa de selv havde faaet eller kunde skaffe sig de interne klagelister 1260–61.

Dog skal man være forsigtig med at forenkler problemerne altfor meget, for hverken ved at støtte sig paa overleveringen eller

⁵⁹ Jf. NORVIN 256.

⁶⁰ Jf. DD. II: 1 nr. 45. Se ogsaa s. 67 ff.

⁶¹ NORVIN 254, 256.

⁶² Ib. 257.

paa interessesyndpunktet naar man sikkert frem. Der er ved de fleste dokumenter adskillige muligheder. Overleveringen kan jo være udgaaet fra saavel udsteder som modtager. Hertil kommer eventuelle originaludfærdigelser i flere eksemplarer, bevaret ad forskellige veje. Endelig muligheden for samtidige kopier gennem vidisser og transsumpter, siden spredt blandt tilhængere eller modstandere.

Der er saa mange muligheder at tage i betragtning, at det næsten er nødvendigt at bryde igennem og antage, at der fra en af siderne er udgaaet en systematisk eftersøgning af hidhørende stof, uanset partiinteresser og de forskellige udsteder-, modtager- og arkiveringsforhold. Det er da snarest bisperne og deres folk, som har indsamlet det meste.

Ved nogle af dokumenterne staar vi herved paa sikker grund, fordi deres overlevering er højst usædvanlig. Alexander IV.s buller af 1259 begrunder og undskylder delvis de krigeriske angreb dette aar. Ifølge deres form kan de kun være afskrevet ved pavehoffet efter et nu tabt registerbind. Det var i Roskildebispens interesse at skaffe dem tilveje. 1264 vides det med fuld sikkerhed, at han fremskaffede skriftlig dokumentation for at fri sig for ansvaret for invasionen paa Sjælland 1259.⁶³ Men atter er det usikkert, hvornaar Alexanders buller er indgaaet i samlingen, og om denne virkelig skulde være medbragt til udlandet, da Peder og hans onkel maatte flygte. Derimod kan der næppe tvivles paa, at Peder, da han 1274 vendte hjem til Roskilde, medførte dokumentet af 1264. For det er endnu i behold i sin originale form i Roskildebispens arkiv.

Det er rimeligvis bisperne, der har været mest interesseret i at samle materiale. Striden var for kongen kun en mindre ting, for prælaterne en afgjort hovedsag. Her kan det mærkes, at Jakob Erlandsen allerede omved 1250 ønskede at have et vel-forsynet arkiv. Som biskop af Roskilde skaffede han⁶⁴ pave-

⁶³ Se Kirkekampen kap. 44 med noter.

⁶⁴ Biskop Niels Stigsen var død i Clairvaux 1249 24/9, se ib. kap. 11.

buller til bispesædets brevkiste, der var udvirket af ham og hans forgænger Niels Stigsen, men videresendt og modtaget af forskellige andre.⁶⁵ Jakob har med sikkerhed ladet fremstille 2 eksemplarer af en bulle fra 1250.⁶⁶ Han og Niels kan da ogsaa i andre tilfælde have ladet kurien udfærdige dobbelteksemplarer, det ene til arkivalsk brug – en advarsel mod at regne med altfor enkle overleveringsmuligheder. Men bispens arkiv optog sandelig ogsaa en bulle af 1246, der var udvirket af Erik Plovpenning og gik stik imod Roskildebispens interesser.⁶⁷ Det er en advarsel mod at tro, at man simpelthen kan fordele dokumenterne i den lundensiske aktsamling efter interessesyndpunktet og nøjagtigt fastslaa, hvad ærkebispens og kongens folk hver for sig skulde have samlet paa.

Urokkeligt sikkert er, at den alt i alt ret lille samling paa et eller andet tidspunkt maa være kommet i kongehusets eje. For den kendes nu kun gennem dets arkiv.⁶⁸ Enkelte ting kan meget vel stamme fra udstederoverleveringen hos kongen, snarest da fra kancelliet. Det gælder klagelisterne 1260–61 med deres fortrolige tone, kongens breve til Guido 1266 samt muligvis enkelte andre af de senere dokumenter. Det kan hænde, at de først nu, maaske endog noget senere, er føjet til den oprindelige, biskopelige samling.

Muligvis har den saa givet navn til den langt større kodeks, som opslugte den, 'Cancellariæ veteris episcopalis liber'. Det kan oversættes "Det gamle kancellis bispebog",⁶⁹ og i henvisningen til et ældre kancelli ligger allerede en antydning af, at navnet kan være af meget sen dato. De paa dette tidspunkt bevarede aktstykker fra striden blev afskrevet indledningsvis, si-

⁶⁵ BD. nr. 411 (afleveret: 427); DD. II: 1 nr. 34 (afleveret: 54).

⁶⁶ Ib. nr. 5, jf. Kirkekampen kap. 12, noterne.

⁶⁷ BD. nr. 370.

⁶⁸ Da. Mag. VI: 1 9–10.

⁶⁹ Uvis betydning af *episcopalis* ifølge Kr. ERSLEV, Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis (Rep.) I:4, Kbh. 1906–12, 11. Anden oversættelse HEDIN 10.

den fulgte masser af dokumenter fra kongens arkiv, næsten udelukkende om yngre sager af helt anden karakter. Det indre virvar blev nu endeligt fæstnet og gik omsider op i en større helhed.

II. Nye tekstkilder 1253-81

I den lærde republik i Europa brugte man for nogle generationer siden gerne betegnelsen 'efterslæt' om et tilskud af tekster til de i forvejen kendte.

Et saadant efterslæt til de moderne udgaver, særlig "Diplomatarium Danicum", udgør de følgende 13 numre. De er alle omtalt i mit arbejde "Kirkekampen i Danmark 1241-1290", hvortil jeg derfor henviser. Her kun en kort orientering om indholdet.

Kampstillingen markeres første gang, da Jakob Erlandsen besikkes til ærkesædet i Lund 1253. Paven tillader sig i sin skrivelse herom at skærpe tonen over for kong Kristoffer. Det fremgaar af forskellen mellem den foreløbige og den færdige tekst (nr. 1). Et tilsvarende foreløbigt teksttrin repræsenteres ogsaa af bullen 1260-61 om besættelsen af Reval bispestol, et stridspunkt mellem Jakob Erlandsen og Kristoffers enke, den myndige Margrethe Sambiria (nr. 2). En ny bulle viser vistnok Jakobs kampfælle, bisp Regner af Odense, i økonomiske vanskeligheder ved kurien 1262-64 (nr. 3), hvor han iøvrigt snart efter bliver frifundet for de fremførte sigtelser (nr. 5).

De kongetro bisper bliver støttet af Margrethe, særlig Esger af Ribe, der i det hele indtager en nøglestilling. 1263 skænker dronningen ham en majestætsforbryders faste ejendom. Forskerne har hidtil været uenige om, hvorvidt konfiskeret gods tilgaldes 'riget' eller 'kongen'. At dette sidste har været tilfældet slaas nu fast i teksten, der hidtil kun har været kendt i oversættelse (nr. 4). Det samme gælder Esgers forlig med hertugen af Sønderjylland. Han havde haft fjendskab med ham, ligesom

kongehuset som saadan, men det bringes ud af verden 1265 (nr. 6).

1266 kommer kardinal Guido til Danmark, og en ny vending indtræder i kirkekampen. Som et led i Margrethes taktiske spil lader hun sønnen Erik ansøge paven om at ændre den danske tronarvefølge, en plan med vidtrækkende, statsteoretiske perspektiver. Bullen herom er kendt, men det har hidtil været ukendt, at et indlæg fra den storpolitiske strid 1245 mellem Frederik II og Innocens IV har været det direkte forlæg for svaret til Danmark. Sagen faar derigennem dybe aspekter, og præstekongen Melkisedek træder ind paa scenen sammen med Erik Glipping (nr. 7).

Guidos sendefærd følges nøje af paven, der 1266 irettesætter kongen (nr. 8) og 1267 leder sin legat frem mod nye muligheder (nr. 9). Omsider faar ogsaa Sverige trykket at mærke fra kirkekampen, da en af de landflygtige danske beskikkes til ærkebiskop i Uppsala. En hidtil utrykt tekst fremlægges her, af stor vigtighed for de 7 dunkle aar i det svenske ærkesædes historie 1267–74 (nr. 10). Bullen er oversat og udførligt kommenteret i "Kirkekampen", kap. 65.

Guido fik ikke held til at genindsætte de faa landflygtige i Danmark, men hans domme 1266–67 fik andre konsekvenser, særlig en kamp for eller imod det store gudstjenesteforbud, fremfor alt aktuelt for tiggermunkene (nr. 11–2).

Kildesamlingen vender tilbage til Jakob Erlandsen med den sidste tekst, der er ny, og som belyser familierelationerne for hans nevø, den skaanske adelsmand Jakob Jensen (nr. 13). Teksten findes i en brevbog i Assisi, der tillige indeholder 2 buller om svenske gejstlige,¹ som det dog falder uden for denne samlings rammer at medtage.

¹ Begge fra Nicholaus III 1279 6/9 til bispem af Strängnäs om *Ingo de Swinawath*, præst i stiftet, dispenseret af afdøde biskop *Finuidus* paa pavens myndighed for uægte fødsel (faderen præst), ligesaa for *Petrus de Snawalundum*, præst i stiftet (faderen subdiakon). Bispem skal give dem begge dispensation til at opnaa embede, selv med sjælesorg. Her efter Eubel (jf. nr. 13) s. 24–5, ikke efter ms.

Nr. 1

[Før 1253 17. august]

Konceptfragment af Innocens IV.s bulle til Kristoffer I om beskikkelsen af Jakob Erlandsen til ærkebiskop. Fragmentet ikke i DD. II:1 nr. 119.

Originalkoncepten tabt. Det bevarede fragment kendes fra det pavelige kancellis formularsamling, der tidligere tillagdes Marinus af Eboli, og som er overleveret gennem følgende led: X den ældste skikkelse, vistnok tilvejebragt omkring 1270 og nu tabt (Carl Erdmann, Zur Entstehung der Formelsammlung des Marinus von Eboli, Quellen u. Forschungen aus italienischen Archiven u. Bibliotheken XXI, 1929-30, 195-6, jævnfør Leonid Arbusow, Römischer Arbeitsbericht IV, Acta universitatis Latviensis, Series nova, Philolog. et philos. ord. series II, 4, 1933, 298) og *M** en ældre, udvidet redaktion fra ca. 1270-ca. 1292 og kun kendt gennem 2 senere former *Ma* og *Mb*. *Ma*-trinet repræsenteres af mss. C (Cod. C 117 Arch. S. Pietro fra omkring 1300, lidt ældre end *E*, Erdmann 178) og *E* (Cod. Arm. XXXI t. 72 f. 1-56 v. fra ca. 1300, Erdmann 177-8), *Mb* af ms. *F*, der er fremdraget af Erdmann (Cod. lat. Paris. 4184 snarest fra 2den halvdel af 14.aarh., Arbusow 295) samt af den yngre, paany udvidede redaktion *N* affattet efter 1292, vistnok senest 1294 (Erdmann 197, jf. Arbusow 298). *N*-redaktionen genfindes i mss. *A* (Cod. Vat. lat. 3976 fra ca. 1330-ca. 1370, Erdmann 178; af Friedrich Bock, Studien zu den Registern Innocenz' IV, Archivalische Zeitschrift Bd. 52, 1956, 21 n. 83 dateret til Benedikt XII.s tid (1334-42)), *B* (Cod. Vat. lat. 3975 fra 1336, Fritz Schillmann, Die Formularsammlung des Marinus von Eboli, Bibliothek des Preussischen historischen Instituts in Rom XVI, 1929, 5) og *D* (Cod. Arm. XXXI t. 72, maaske fra 1340'erne, Erdmann 177). Jf. om det her benyttede stemma, der er udarbejdet af Erdmann: Arbusow 296. Hvad formelsamlingens tilblivelse angaar, har Erdmann (199-200) godtgjort, at vicekansleren Marinus af Eboli ikke kan anses for samlingens grundlægger eller ophavsmand.

Fragmentet er optaget i *A* f. 284 v. med overskriften: *Quod iuuenis rex exercitet se in bono*, i *B* f. 256 v., i *D* f. 319 r., i *E* f. 47 r. og i *F* f. 210 r., alle 4 med samme overskrift scm *A. - Reg.*: Schillmann nr. 286g.

Schillmann har identificeret fragmentet med den i sin helhed bevarede bulle fra det pavelige register. Den ordrette overensstemmelse, fremfor alt den enslydende begyndelse, viser rigtigheden heraf. Paa den anden side er der visse forskelle. Da registeroverleveringen viser tekstens endelige form, maa fragmentet repræsentere en tidligere udformning og have karakter af koncept.

Udeladelser fra koncept til renskrift er angivet ved aaben plads, ændringer i denne sidste ved kursiv. Tekstgrundlag for koncepten: *A* (jf. til tekstkonstitutionen ovennævnte stemma).

KONCEPT:

Optamus fili¹ carissime tibi in sinceritate cordis / et animi suademus / ut ab etate tenera et primeuo adulescentie tue flore assuefacias temetipsum timori diuini nominis² et amori ut seruiens³ deo cui seruire regnare est uere regnes / et⁴ post presentis uite ineuitabilem⁵ exitum regnum temporale commutes feliciter in eternum⁶.

RENSKRIFT:

Optamus fili karissime tibi*que* in sinceritate cordis et animi suademus / ut

assuefacias temetipsum timori diuini nominis et amori *non solum diligendo sanctam ecclesiam sponsam Christi que te per baptismum regenerauit in ipso sed ab ipsius offensa penitus abstinendo quia per hoc seruiens deo cui seruire regnare est uere regnabis / et post presentis uite ineuitabilem exitum regnum temporale commutabis feliciter in eternum.*

Realvar. t. konc.: 1 filii filii D. 2 diuini nominis] nominis diuini E. 3 seruiens] seruietis E. 4 et] mangler D. 5 ineuitabilem] ineffabilem A, B, D. 6 eternum] hermed slutter konc. A, B, D, E, F.

Nr. 2 [1260 14. oktober–1261 25. maj]

Tekstforbedringer til Alexander IV.s bulle til Erik Glipping om besættelsen af Reval bispestol. Kasseret koncept, DD. II:1 nr. 391, dér dateret [1263 efter 13. september].

Originalkoncepten er tabt og teksten kun bevaret i kancelliets formularsamling, se nr. 1: A f. 65 v. med delvis fejlagtig overskrift: *Cassata electione preficitur alius in episcopum / et rogatur rex ut huiusmodi prouisionem acceptam habeat / et dotet ecclesiam competenter*; B f. 63 v., overskr. som A; C=DD. Aa; D f. 86 v., overskr. som A og med tilf.: *Rubrica*. Om mss. se nr. 1. – Reg.: Schillmann nr. 270.

Som godtgjort af Schillmann er det for størstedelen koncepter og ikke registeroverleveringen, der har tjent som forlæg for formularsamlingen (59 ff., 65–6, tiltraadt af Erdmann 198). Det fremgaar særlig af den kendsgerning, at kun en lille del af teksterne genfindes i de pavelige registre, i samlingens 5 første bøger saaledes kun 389 skrivelser af ialt 3064 (Arbusow 294). Den foreliggende tekst er en saadan koncept.

Paa grund af overleveringens beskaffenhed er hverken udstederens eller modtagerens navn paa forhaand givet, saalidt som der findes nogen da-

tering til slut. Nærværende tekst indeholder dog saa mange oplysninger, at det er klart, at den angaar et af de omstridte bispevalg fra Jakob Erlandsens tid: indsættelsen af magister Trued, kannik i Roskilde, til biskop af Reval.

Urban IV udnævnte Trued i september 1263 ved skrivelser bl. a. til dronning Margrethe (DD. II: 1 nr. 388-90). At dømme af registrenes tavshed fik kong Erik derimod ingen meddelelse. Paa dette tidspunkt havde det allerede længe været paven bekendt, at han sad som fange (nr. 353). Men i den foreliggende tekst opfordres Erik til at stifte et kapitel ved Revalkirken, hvilket viser en helt anden situation. Teksten er udarbejdet før udnævnelsesbullen, og da kongen blev fange 1261 28. juli, kan den endvidere tænkes at være affattet forud herfor.

Dette støttes stærkt af en oplysning i teksten. Margrethe nominerede selv Trued til biskop, men Jakob Erlandsen afviste ham, hvorfor dronningen appellerede til Alexander IV. Men "fra da af lige til nu har denne sag staaet uafgjort hen", siger Urban i september 1263 (nr. 390). Der er altsaa intet sket i sagen siden Alexanders død 1261 25. maj. Det kan da kun være ham, der har skrevet til Erik Glipping. Bispesædet blev ledigt 1260 14. oktober (se Kirkekampen kap. 52, noterne). Dermed er de 2 ydre tidsgrænser angivet. Bullen til kongen maa iøvrigt falde i den senere del af denne periode.

Da sagen genoptoges under Urban IV, maatte nærværende koncept kasseres. Den henviser til en anden skrivelse med ordene *Sane presentatam nobis electionem etcetera usque cassandam* (DD. II: 1 nr. 391, s. 299, 19-20). Henvisningen passer ikke til de faktisk udstedte buller, hvorfor den maa gælde en ældre hovedskrivelse, der ligeledes er kasseret. Det fremgaar af citatet, at Alexander har omstødt dronningens nomination af Trued, men dog udnævnt ham paa egen myndighed, ganske som hans efterfølger gjorde.

Det kan tilføjes, at da Bonifacius VIII 1295 stod over for en lignende kongelig nomination til Reval, greb han tilbage til Urban IV.s register ved udarbejdelsen af sit svar, en fremgangsmaade, der synes naturlig, men som kun kan belægges sikkert i forholdsvis faa tilfælde (ib. II: 4 nr. 190 ovf. II: 1 nr. 390).

Fede typer angiver tekstforbedringer, jf. hertil stemmaet i nr. 1.

DD. II: 1 s. 299: 15 Dacie] Datie A, B, D. 16 ac] atque A, B, D. 17 Ita] Inde A, B, D. 18 nos] mangler B. - secur] cum secur A, B, C (overset DD.), D. - facienda] faciendi A, B, D. 19 presentatam] presentatum D. 20 diu] mgl. D. 22 cum] mgl. A, B, D. - de] mgl. A, B, D. 23 tuis* grat] tuis grat occurrat A, B, tuis grat occurrit D. - probitatis] bonitatis A, B, D. 24 eidem] eadem A. - consulere] mgl. A, B, D.

s. 300: 3 diligenter] diligere B. - .] mgl. B. 5 pontificalis] pontificali A, B, C (overset DD.), D. 6 pro tenuitate dotium] propter tenuitatem

dotis A, B, D. 9–10 apostolicis *indtil* electo] *mgf.* A, B, D. 12 munificentia] magnificentia A, B, D. 13 opulenta] **opulentam** A, B, C (*overset DD.*), D. 14 decens] decoris D. – minist(eri)um] ministerium A, B, D. 15 hec] hoc A, B, D. 17 apostolice sedis] sedis apostolice A, B, D.

Nr. 3 [1262 juni–1264 30. juni]

Hidtil utrykt bevilling fra Urban IV (?) til biskop Regner (?) af Odense om at optage laan ved kurien for sine egne og sin kirkes anliggender. Ikke i DD.

Originalkoncepten og den orig. udfærdigelse er tabt, teksten kun kendt gennem cancelliets formularsamling, se nr. 1: A f. 188 v. med overskriften *Qualiter datur licentia episcopo mutuuum contrahendi*; B f. 182 r., overskr. som A (dog *ep. lic.*); C f. 209 v., overskr. som B; D f. 221 r., overskr. som B; E f. 33 r., overskr. som B (dog *lic-m*); F f. 57 v., overskr. som B. Om mss. se nr. 1. – *Reg.*: Schillmann nr. 1682.

Formularsamlingen omfatter tekster fra 1186–1307 (Schillmann 407, 418), den første, bredere tidsbestemmelse. Nærværende bulle henviser dernæst til en forordning fra 4. Laterankoncilium, hvorved 1215 bliver terminus post quem. Bullen er endvidere optaget i samlingen fra først af, og den antages at have foreligget i sin ældste skikkelse ca. 1270 (Erdmann 197, Arbusow 297, 299, jf. nr. 1). Formularet staar endelig paa et udviklet stade sammenlignet med andre laanebevillinger (jf. BD. nr. 376; DD. II: 1 nr. 120; II: 4 nr. 316; II: 5 nr. 297). Det henviser skrivelsen til den senere del af perioden 1215–ca. 1270.

Laanebevillingen gælder en biskop af Odense, der var personligt til stede ved kurien. Der maa da være tale om Regner, biskop 1252–66, eller Petrus 1266/67–82 (se Kirkekampen kap. 59, 66, 71). Da pavestolen stod vakant 1268–71, og den følgende pave først udstedte buller fra 1272, maatte bevillingen snarest være fra 1267–68, hvis den gjaldt Petrus. For udsigterne ved kurien var fra 1272 stærkt forringet for Jakob Erlandsens vaabenbrugere. Om Petrus staar det imidlertid fast, at han var udlænding, til staidighed opholdt sig i udlandet og, at dømme efter materialet, kun optraadte som titulærbiskop af Odense.

Regner kan da snarest komme paa tale. Om ham vides det, at han personligt besøgte kurien, og at han klagede over udgifterne ved sit ophold dér (DD. II: 1 nr. 455; jf. ndfr. s. 53–4). At det er ham, der har optaget laanet, er nærliggende.

Hvis de anførte forudsætninger holder stik, maa bullen dateres til Regners ophold ved pavehoffet. Han er ganske sikkert stævnet af den pave-

lige nuntius Gerhard, der maa antages at have været i Danmark i juni 1262 (Kirkekampen kap. 43). Inden 1264 30. juni er Regner vendt hjem til sit stift, frikendt af paven (DD. II: 1 nr. 432, 455). Den pavelige bevilling maa formentlig tilhøre dette tidsrum, og udstederen bliver da Urban IV.

Tekstgrundlag: A. Om stemmaet se nr. 1.

Episcopo Othoniensi¹.

Cum sicut in nostra proposuisti presentia constitutus. pro expediendis quibusdam tuis et ecclesie tue negociis te apud sedem apostolicam² subire oporteat onera expensarum ne pro defectu ipsarum³ eadem inexpedita remanere contingat. nos tuis precibus inclinati contrahendi mutuum propter hoc usque ad summam .c. marcarum⁴ sterlingorum. et te ac successores tuos / et ecclesie tue⁵ bona creditoribus obligandi ac renunciandi⁶ constitutioni de duabus dietis edite⁶ in concilio generali⁸ / et beneficio restitutionis in integrum et omnibus litteris et indulgentiis apostolicis impetratis / et etiam impetrandis necnon et conuentioni iudicum / si ipsorum⁷ creditorum nomine apostolicas litteras cuiuscunque tenoris pro eis in posterum⁸ impetrari contigerit plenam tibi concedimus facultatem. ita quod tu / et successores predicti / creditoribus ipsis huiusmodi peccuniam soluere necnon et ad⁹ dampna / et expensas ac interesse / si in termino a te statuendo peccuniam eandem non solueritis / teneamini et dictis creditoribus pretextu alicuius constitutionis canonicæ¹⁰ / uel ciuilis / aut cuiuscunque priuilegii uel indulgentie de quibus in nostris litteris plenam et expressam oporteat fieri mentionem / et per que tu / ac successores predicti¹¹ amplius in aliquo uos tueri possitis dictam peccuniam in utilitatem ipsius ecclesie conuersam esse probandi necessitas non incumbat.

1 Othoniensi] . . C. 2 apostolicam] p *rettet* E. 3 ipsarum] earum C, F. 4 marcarum] marcharum F. 5 tue] *mangler* F. – renunciandi] renumciandi B. 6 edite] editis F. – concilio] *saaledes* B, C, E, F, consilio A, D. 7 ipsorum] i *rettet* fra p C. 8 in posterum] imposterum E. – contigerit] contingerit C. 9 et ad] *mgf.* C. 10 canonicæ] canonici B. 11 predicti] *saal.* C, E, F, tui A, B, D.

a-a c. 28 X I 3.

Nr. 4

1263 28. november

Randers

Genfunden latinsk tekst til det i oversættelse kendte gavebrev fra Margrethe Sambiria til biskop Esger af Ribe paa ejendom, konfiskeret for majestætsforbrydelse og tillagt "hr. kongen". Oversætt. DD. II: 1 nr. 403.

A: tabt. – a: *Catalogus episcoporum Ripensium* i Ribe katedralskoles bibliotek, ifølge vedlagt seddel fra Ellen Jørgensen hørende til "de Ve-

delske Samlinger, som Bind og Titel viser". Efter bispekrøniken diplomafskrifter med Vedels haand. Den sidste af dem hidhører fra et nu tabt eksemplar af den ældste Ribe bispekrønike (jf. DD. I: 2 nr. 191), mens de øvrige formentlig gaar direkte tilbage til originalerne, jf. Vedels notits paa forsatsbladet: *Closters breffue, Byens breffue oc capittels et arcis*, snarest hans kilder. Nærv. tekst er den 3die af afskr. I marg. med Vedels hd.: *B samt Margareta regina dedit Esgero episcopo Ripensi omnia bona Iohannis Skamillssøns*. Foran teksten et minustegn. – Om betydningen af den latinske tekst jf. Ludvig Holberg, *Dansk Rigslovgivning*, Kbh. 1889, 143-4, 148 og Knud Fabricius, *Kr. Erslevs Tolkning af den saakaldte Constitutio Valdemariana*, DHT. XI: 6, 1960, 253. Andet eksempel DD. II: 3 nr. 344 af 1289 28/1: forbrudt gods til kongens *fiscus*. Om problemet: Jerker Rosén, *Kronoavsöndringar under äldre medeltid*, SHVL. 46, Lund 1949, 17. – *Reg.*: Ribe Oldemoder f. 3 v., se DD. og nr. 6.

Margareta dei gratia Danorum Sclaurumque¹ regina omnibus presens scriptum cernentibus salutem in uero salutari².

Quoniam Iohannes filius Skamilli³ Thorstesøn regi et regno manifeste se opposuit crimen lesae⁴ maiestatis committendo notorie omnes possessiones suas mobiles et immobiles, in quibus iure hereditario post matrem suam successerat, demeruit ipso facto⁵, nos omnes e(a)sdem domino regi secundum antiquas leges⁶ patriae et consuetudines asscribi fecimus, (e)t omnes easdem predictas⁷ possessiones mobiles et immobiles uenerabili patri domino Esgero Ripensi episcopo propter uniuersos labores et expensas necnon damna, quae⁸ propter regnum sustinuerit multotiens ex parte regni et dilecti filii nostri domini regis Erici, scotauimus iure perpetuo possidendas⁹ dantes ei(dem) domino Ripensi plenam potestatem et auctoritatem de predictis possessionibus, quocunque modo¹⁰ uoluerit, disponendi sub obtentu gratiae regiae¹¹ districte prohibentes, ne quis ipsum uel suos, quibus uices suas in eisdem possessionibus commiserit, impediatur uel molestetur¹². Quod¹³ si secus factum fuerit, regiam absque dubio non effugiet ultionem. Ne igitur super hoc facto in posterum possit suboriri calumnia, presentes litteras sigilli nostr(i)¹⁴ munimine nos duximus roborandas.

Datum Randers anno domini M.cclxiii¹⁵ quarto kalendas decembris.

1 Sclaurumque] o rettet a. 2 salutari] synes rettet fra salutem a. 3 Skamilli] rettet fra Skannulli a. – Thorstesøn] o rettet a. – manifeste] synes rettet fra manifesto a. 4 lesae] rettet fra lese a. – notorie] tydeliggjort a. – possessiones] første e tydeliggjort a. 5 facto] o frisket op a. – e(a)sdem] eiusdem a. – secundum] tilføjet o. l. i stedet for overstreget sed in a. 6 leges] e'erne frisket op a. – patriae] rettet fra patrie a. – consuetudines] første e frisket op a. – (e)t] ut a. 7 predictas] frisket op a. 8 quae] rettet fra que a. – multotiens] ns rettet a. 9 possidendas] første d rettet a. – ei(dem)] ei a. 10 modo] do rettet a. – uoluerit] t rettet a. – sub] ne sub a. – obtentu] tu rettet a. 11 gratiae

regiae] *rettet fra gratie regie a. - districte] tydeliggjort a. Efter overstreget in eisdem possessionibus quocunque modo uoluerit a. - suos] o rettet a. 12 molestet] synes rettet fra molestis a. 13 Quod] rettet fra quod a. 14 nostr(i)] nostro a. - munimine] synes rettet fra munimus a. 15 M.cclxiii] i marg. A. 1263 ifølge seddel fra El. Jørgensen med Terpagers hd. a.*

Nr. 5

[1263-1264 30. juni]

Tekstforbedringer til Urban IV.s frifindelsesbulle for biskop Regner af Odense. DD. II: 1 nr. 455, dér dateret [1264].

Originalkoncepten og den orig. udfærdigelse er forsvundet, teksten kun overleveret gennem det pavelige cancellis formularsamling, der tidligere blev tillagt Marinus af Eboli, se nr. 1: A f. 121 r., overskrift som *D* undtagen det sidste *R* (= *Rubrica*); B f. 110 r., overskr. som *D* (dog *credit* for *recedit* og *Rubrica* for *R*); C f. 120 r., overskr. som *A*; *D=DD*. *Aa1*. Om mss. se nr. 1. - *Reg.*: Schillmann nr. 867.

DD. har ved dateringen bl. a. støttet sig paa Marinus af Ebolis tid som vicekansler 1276-77. Dette er dog fejl for 1244-51 (Paul Maria Baumgarten, Von d. apostolischen Kanzlei, Köln 1908, 76; Harry Bresslau, Handbuch d. Urkundenlehre I², Lpz. 1912, 251; Schillmann 25, 28). Der næst er det uden betydning, da forbindelsen mellem Marinus og formelsamlingen er af yderst problematisk natur (Erdmann 199-200).

Teksten er optaget i samlingen paa dens ældste trin og er næppe yngre end ca. 1270 (se nr. 3). Schillmann har dateret den til 1267, hvorefter Clemens IV bliver udstederen. 1267 er udelukket, eftersom Regner da var død (DD. II: 2 nr. 39). Det er heller ikke særlig sandsynligt, at Clemens har staaet for udfærdigelsen. Regner stævnedes for Urban IV (se nr. 3), og hvis sagen var løbet videre, kunde man vente en henvisning til den første pave, som havde haft med den at gøre. DD. har snarest ret i, at skrivelsen er fra Urbans tid.

Regners retssag kan tidligst være indledt i sommeren 1262. Da han efter teksten skal have opholdt sig "længe" ved kurien, maatte hans frifindelse henlægges til slutn. af Urbans tid. Imidlertid er Regner tilbage i Danmark 1264 30. juni (DD. II: 1 nr. 432). Den foreliggende bulle tillader ham at vende hjem, hvorfor den maa være udstedt en tid inden denne dag. At han var "længe" ved kurien, skal derfor nok tages med et vist forbehold (jf. tilsv. eks. I: 4 nr. 160, indl.). Ud fra denne betragtning kan det heller ikke udelukkes, at bullen eventuelt allerede skulde være udstedt 1263.

Fede typer angiver tekstforbedringer, jf. hertil stemmaet i nr. 1.

DD. II: 1 s. 351: 17 et] *mangler* A. – Othoniensium] Othouiensium A. 18 uestram] nostram B. 19 uobis] nobis B. – diuine] diuinum B. 20 Othoniensis] Othouiensis A. 22 Datie] .. A, Dacie B, C. 24 eiusdem] eius B. 26 parit] *mgl.* C. 27 affectum] officium A. 28 ac] *mgl.* C. 31 eum] cum A, B. 32 Christi] ipsi B. – libere] *mgl.* A.

s. 352: 4 recipientes] recipientis B. 5 in quibus] **quibus** A, B, C. 7 et] et uos A, B, C. – benedictionis] **beniuolencie** A, B, C.

Nr. 6

1265 22. september

Aabenraa

Genfunden latinsk tekst til det i oversættelse kendte forligsbrev mellem hertug Erik Abelsen og biskop Esger af Ribe. Oversætt. DD. II: 1 nr. 494.

A: tabt. – a: *Cat. episc. Rip.* som den 2den af diplomaskrifterne, se nr. 4. I marg. med Vedels hd.: *AA* samt *Reconciliatio Esgeri episcopi Ripensis cum Erico duce Iutiae*, desuden et minustegn. – *Reg.*: Ribe Oldemoder f. 4 r.: *Erichus dux promisit astare episcopo et ecclesie et capitulo*, jf. nr. 4.

Ericus dei gratia dux Iucie omnibus Ripensis dioecesis in nostro dominio¹ constitutis in domino salutem.

Ad noticiam uestram uolumus peruenire, quod post multas dissensiones et discordias habitas inter nos et nostros ex una parte et uenerabilem patrem dominum Esgerum Ripensem episcopum et suos² ex altera talis amicab(il)is³ compositio intercessit, quod nos ei et ecclesie suae <et> capitulo suo firmiter astabimus ius suum et ecclesie sue necnon et dicti capituli in omnibus promouendo, quod etiam promisimus et promittimus per presentes. Unde mandamus uobis omnibus et singulis, quatenus dicto⁴ domino Ripensi et ecclesiae⁵ suae debitam exhibeatis reuerentiam, obedientiam in omnibus et honorem scituri⁶ certissime, quod quicumque uestrum spretis mandatis ecclesiae⁷ potius perire elegerit quam parere nostram non effugiet ultionem.

Datum Openera anno domini Mccclxv⁸ in die beati Maurittii et sociorum eius.

1 dominio] *rettet fra* domino a. 2 suos] o *synes* *rettet a.* 3 amicab(il)is] amicabis a. – suae] *rettet fra* sue a. – <et>] in a. 4 dicto] d *rettet a.* 5 ecclesiae] *rettet fra* ecclesie a. – exhibeatis] a *synes* *rettet a.* 6 scituri] *gennemrettet a.* – certissime] *sidste e synes* *rettet fra i a.* 7 ecclesiae] *rettet fra* ecclesie a. 8 anno domini Mccclxv] *tilf. o. l. a. I marg.*: A. 1265 ifølge *seddel fra El. Jørgensen med Terpagers hd.*

Nr. 7

[1266 foraar-sommer]

Forbillede og tekstforbedringer til Clemens IV.s bemyndigelse for sin legat Guido til at ændre tronarvefølgen i Danmark. Kasseret koncept, DD. II: 1 nr. 410, dér dateret [1263].

Originalkoncepten tabt, teksten kun bevaret via kancelliets formularsamling, se nr. 1: A f. 89 v., overskr. som B, herefter *Rubrica*; B=DD. Ac; C=ib. Aa; D=ib. Ab. Om mss. se nr. 1. - Reg.: Schillmann nr. 514-5.

Teksten har været dateret yderst forskelligt.

1. ca. 1139, udstederen Innocens II, modtageren kardinal Theodewinus, ansøgeren Erik Lam (L. J. Moltesen, *De avignonske pavers forhold til Danmark*, Kbh. 1896, 203-4. - Jf. DD. I: 2 nr. 77). Dateringen falder bl. a. paa, at formelsamlingen ikke indeholder saa gammelt stof, idet den ældste bulle er fra 1186 (Schillmann 407; imod dater. iøvrigt Hans Olrik, *Valdemarssønnerne* 651-4).

2. kort før 1250, udstederen Innocens IV, modtageren kardinal Petrus Capocci, ansøgeren Erik Plovpenning (Schillmann nr. 514). Denne datering kunde styrkes ved, at forbilledet som paavist nedenfor er en bulle af Innocens IV fra 1245. Capocci beskikkedes 1247 15. marts til Tyskland, Pommern, Polen og Danmark, men befattede sig først og fremmest med den tyske politik. Han kom overhovedet ikke til Danmark, inden han vendte tilbage sidst i 1248. Fra april 1249 fik han nye hverv i Italien (BD. nr. 382 ff.; DD. II: 1 nr. 140; Friedrich Reh, *Kardinal Peter Capocci, Historische Studien*, Heft 235, Berlin 1933, 21-83, 85). Da bullen er stilet til en legat, kunde Capocci nok komme i betragtning ifølge sin rang. Men det siges udtrykkeligt, at den paagældende danske konge ingen brødre har. Erik Plovpenning kunde umuligt have fortiet eksistensen af sine livskraftige brødre, allermindst da det var en betingelse for ændringen i arvefølgen, at der ingen arveberettigede mænd fandtes (jf. Hans Olrik 654).

3. 1263, udstederen Urban IV, modtageren magister Gerhard, ansøgeren Erik Glipping (Hans Olrik 648-70, spec. 667). Denne datering har vundet almindelig anerkendelse (Norvin 257 n. 1; Johs. Steenstrup, *Valdemar Sejrs Død* og de ved Tronskiftet vedtagne Ændringer i Landets Styrelse, DHT. X: 3, 1934-6, 14-5; DD. II: 1 nr. 410; Aksel E. Christensen, *Kongemagt og aristokrati*, Kbh. 1945, 85 n. 8). Den kan dog ikke være rigtig. Gerhard var kun nuntius, ikke legat, og det pavelige kancelli skelnede meget skarpt mellem disse arter af gesandter, der havde vidt forskellige beføjelser (teksten stilet til *Legato*; modsat DD. II: 1 nr. 422 *Gerhardus nuncius*; jf. Karl Ruess, *Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII*, Paderborn 1912, 105).

Teksten indeholdes i formularsamlingens ældste del og kan derfor næppe være yngre end ca. 1270 (se nr. 3). De ældre dateringsmuligheder kan

som paavist ikke komme i betragtning, og følgelig kan skrivelsen kun være rettet til Guido, der netop havde den høje charge som pavelegat. Han udnævntes 1265 8. juni, hjemkaldtes 1267 27. oktober. Udstederen bliver herefter Clemens IV.

Den eneste vanskelighed er, at Erik Glipping havde en broder Valdemar, nævnt i dronningens klagelister 1260-61 (Acta 58 § 10). Han omtales dog ikke senere i kilderne, og det er vel ikke uantageligt, at han er død, inden ansøgningen blev indgivet nogle aar efter (jf. Hans Olrik 655 m. n. 2).

At Clemens og Guido var uvenlige eller fjendtlige over for det danske kongehus og derfor ikke kunde tænkes at ville fremme et andragende af denne art, er en indvending uden vægt. Det kan modsat godtgøres, at ansøgningen var velkommen for paven, fordi den understøttede hans højt-flyvende, statsteoretiske tanker. Det ses bl. a. af det meget vigtige pavelegat manifest, der er brugt som forlæg (Kirkekampen kap. 52; imod Hans Olrik 663).

Forholdet mellem konge, pave og legat er nøje kendt for det tidsrum 1265-67, der kommer paa tale. Kun i nogle faa maaneder var relationerne af en saadan karakter, at den foreliggende ansøgning kunde faa plads i det politiske spil. Svaret maa være udarbejdet, efter at der var opnaaet kontakt mellem konge og legat, tidligst vel i foraaet 1266. Det kan næppe være affattet senere end om sommeren, da forbindelserne allerede blev truet i løbet af august maaned.

Skrivelsen er overleveret med 2 indledninger, et vidnesbyrd om dens ufærdige stand, og er optaget i en samling, der overvejende bestaar af koncepter (se nr. 2). Selv om den eventuelt kunde have været indført i et nu tabt registerbind (Kirkekampen l. c.), er det sandsynligst, at den repræsenterer en kasseret koncept. Den hurtige forværring af forholdet kongelegat i eftersommeren 1266 har ganske sikkert standset gennemførelsen af planen.

Fede typer angiver tekstforbedringer, jf. hertil stemmaet i nr. 1.

DD. II: 1 s. 311: 23 Melchisedech] Melchisedec A. 26 monarchatum] monarchiam *med r overskrevet, iam paa rasur og nasalstreg delvis bortraderet over sidste m* A. 27 eiusque] *i marg.:* Melchisedech sacerdos et rex A. - terreni] terreri A. 29-30 (potestatis)] potestatis A. 31 nouum quod] nouumque A.

s. 312: 1 (est)] est A. 6 Romanum pontificem] Romani pontificis A. - regnis et regibus] regibus et regnis *sidste ord rettet fra reginis* A. 11 regnum] regna A. 12 deuoluatur] deuoluantur A. 14 et] de A. 21 consolationis] **subuentionis** A. 22-3 de qua *indtil eiusdem*] mangler A. 28 (contraria)] contraria A.

s. 313: 1 quando *indtil* admitteretur] *mgl. A. Efter eodem:* Rubrica A. 2 regnum Dacie] preclarum regem Datie A. - sincere] deuote A. 3 retroactis] retro A. 6 cessante] cesset A. 7 uotiu(e)] uotiuie A.

Som forlæg er benyttet Innocens IV.s manifest til Frederik II fra slutningen af 1245, hvortil teksten findes i Acta imperii inedita seculi XIII. et XIV., Bd. II hrsg. v. Eduard Winkelmann, Innsbruck 1885, nr. 1035¹ s. 696, inc. *Eger cui leuia*. Denne skrivelse betegner højdepunktet i Innocens' propaganda (Kirkekampen kap. 52, noterne).

Overensstemmelser mellem teksterne er angivet med kursiv.

INNOCENS IV 1245:

Non minoris quidem, immo longe maioris potestatis esse credendum est eternum Christi pontificium *in fundatissima Petri sede sub gratia ordinatum* quam *inueteratum* illud, quod *figuris legalibus temporaliter* seruebat, et tamen *dictum est a deo* illius temporis *pontificatu fungenti*: '*Ecce constitui te super gentes et regna, ut euellas et plantes*', non solum utique per gentes, sed etiam super regna, ut *potestas eiusdem innotesceret tradita de utrisque*. *Hac potestate usi leguntur plerique pontifices* ueteris testamenti, qui a nonnullis regibus, qui se indignos fecerant principatu, *regni solum* auctoritate sibi diuinitus tradita *transtulerunt*. Relinquitur ergo *Romanum pontificem posse saltem* casualiter suum exercere pontificale iudicium in quemlibet christianum, cuiuscumque conditionis existit . . . maxime ratione peccati . . . Minus igitur acute perspiciunt, nescientes rerum inuestigare primordia, qui apostolicam sedem autumant a Constantino principe primitus habuisse imperii principatum, qui prius naturaliter et potencialiter fuisse dinoscitur apud eam.

CLEMENS IV 1266:

Dominus enim Ihesus Christus, dei filius, sicut uerus homo uerusque deus sic secundum ordinem Melchisedech uerus rex ac uerus sacerdos existens, quemadmodum patenter ostendit nunc utendo pro hominibus honorificentia regie maiestatis, nunc exequendo pro illis dignitatem pontificii apud patrem, in apostolica sede non solum pontificalem sed et regalem constituit monarchatum, beato Petro eiusque successoribus terreni simul ac celestis imperii commissis habenis, quod in pluralitate clauium competenter innuitur, ut per unam, quam in temporalibus super terram, per reliquam, quam in spiritualibus super celos accepimus, intelligatur Christi uicarius iudicii potentiam accepisse. Verum idem

Patris eterni filius dominus Iesus Christus / uerus homo uerusque deus ac secundum ordinem Melchisedech uerus rex / uerusque sacerdos existens / quemadmodum patenter ostendit / nunc utendo pre hominibus honorificentia maiestatis / nunc exequendo pro illis dignitatem pontificii apud patrem / in apostolica sede non solum pontificalem sed regalem constituit monarchatum / beato Petro eiusque successoribus terreni simul ac celestis imperii commissis habenis. quod in pluralitate clauium competenter innuitur / ut per unam in temporalibus per reliquam in spiritualibus intelligatur Christi uicarius potestatis plenitudinem accepisse / Fungenti quoque pontificio quod in ueteri testamento

Constantinus, per fidem Christi catholice incorporatus ecclesie, illam inordinatam tyrannidem, qua foris antea illegitime utebatur, humiliter ecclesie resignavit . . . et recepit intus a Christi uicario, successore uidelicet Petri, ordinatam diuinitus imperii potestatem, qua deinceps ad uindictam malorum, laudem uero bonorum, legitime uteretur, et qui prius abutebatur potestate permissa, deinde fungeretur auctoritate concessa.

sub *figuris legalibus temporaliter seruiens* / nouum quod *fundatum in firmissima Petri sede / sub gratia ordinatum est figurabat / a deo dictum* extitit. *Ecce constitui te super gentes et regna / ut potestas eidem innotesceret tradita de utrisque pontificibus illius temporis hac potestate utentibus quorum aliqui regni et regum ordinationibus usque ad translationem solii disposuisse leguntur / Ex premissis igitur et rationibus plurimis ac euidentibus argumentis manifeste col-*

ligitur *Romanum pontificem posse* de regnis et regibus *saltem* superiorem alium non habentibus disponere prout secundum deum / *saluti fidelium* prospicit expedire.

Nr. 8

[1266 september-oktober]

Realvarianter til Clemens IV.s irettesættelse til Erik Glipping i anledning af dennes 1ste appel fra Guido. Kasseret koncept, DD. II:2 nr. 40, dér dateret [1266 oktober].

Originalkoncepten tabt, teksten kun kendt gennem Berard af Napolis formularsamling. Den er overleveret i en række mss., hvorom F. Kaltenbrunner, *Römische Studien* III, Mittheil. d. Inst. f. oesterr. Gesch.-forsch. VII, 1886, 22 ff. (herfra signaturerne paa mss.) og Friedrich Bock, *Problemi di datazione nei documenti di Gregorio X*, *Rivista di storia della chiesa in Italia* VII, 1953; samme, *Annotationes zu d. Sammlung Berards v. Neapel Reg. Vat. 29 A*, *Orientalia christiana periodica* XXII, 1956. A: Reg. Vat. 29 A er udarbejdet efter Berards koncepter og indeholder de pavelige sekretbreve fra og med Urban IV (Bock, Berard v. Neapel 214). B: Codex Burdegallensis 761 4°, efter samme forlæg som A, men kan udvise ældre stadium af teksterne (Kaltenbrunner 59, 108; Bock, Gregorio X 315).

Teksten er optaget i A=DD. Aa; B f. 9 v. nr. 20 uden overskrift; NO=DD. Ab; NV (Cod. Vat. lat. 6735 4°) f. 65 r. med overskr.: *Inrepat eum ut resipiscat a certis grauaminibus*. – Reg.: Kaltenbrunner 562 nr. 106.

Berard af Napoli samlede paa færdige skrivelser, udkast og koncepter (Kirkekampen kap. 55 med noter), og nærværende tekst maa henregnes til den sidste kategori, bl. a. under hensyn til den manglende datering

(Bresslau, Urkundenlehre II: 1² 155). Den besvarede kongens appel af 1266 27. august og truede med hurtig domfældelse af konge og rige, hvis ikke Guido blev adlydt. Men allerede 30. september fældede denne dom mod konge og rige, hvorved situationen forandrede sig totalt. Meget taler for, at skrivelsen derefter maatte henlægges som kasseret koncept. Dateringen bliver snarest 1266 september-oktober (Kirkekampen kap. 55; om andre dateringer ib. noterne).

DD. II: 2 s. 40: 28 Idem. .] Idem. B, mangler NV. – Dacie] Datie NV. 30 super hiis in] de NV.

s. 41: 6 feruerit] feruerit B, ferueruerit NV. – claruerint] clauruerint med første u underprikket NV. 8 .. illustri] illustri B. 9 Dacie] Datie NV. – astitit] efter underprik. asistit B. 9-10 uestris – dexteram] mgl. NV. 11 og 16 Numquid] Nonquid B. 13 eandem] endem B. – instante] instantis NV. 14 exurrexit] ex tilføjet over linien B. – ad] ad NV. 17 oblitterauit] oblittauerit (el. -ct-) B. – ac] et B. 23 aduersari] aduersarii NV. 24 eorum] efter underprik. ad NV. 26 et nos] ac nos NV. – te et] te ac B (=Aa, Ab i DD). 28 ad] ad in NV. 29 reformationem] rettet saal. o. l. fra informationem NV. 30 in Lucina] mgl. NV.

s. 42: 4 omittens] obmittens NV. 5 eorundem] eorum NV. 6 te] te m. fork.tegn B. 9 ipsius] efter underprik. suum B. 13 non] ne m. fork.tegn B. 15 acquiescis] sidste i ov. underprik. e B. 19 menbris] membris B, NV. 20 attendant] sidste a rettet B. 22 persecutor] persecutio B. 23 ulterius] herefter o. l. m. senere hd. et contrarietatem (?) NV. 25 fauentium] e rettet NV. 26 diuinorum] andet i o. l. NV. – separet] seperaret NV. 30 eisdem] eiusdem B. 31 friuolarum] efter underprik. tuarum B.

s. 43: 4 huiusmodi] huius B. 5 eisdem] eiusdem B. 5-6 fouere] fauere, a synes rettet NV. 6 tenemur] teneamur med a slettet i l. NV. 11 expedit] expediret med re underprik. NV. 19 subtrahemus] substrahe-mus B.

Nr. 9

1267 [15. februar-8. maj]

Viterbo

Dobbeltoverlevering og tekstforbedringer til Clemens IV.s instruks til sin legat Guido om at tilvejebringe forlig i kirkekampen. Koncept, muligvis i 2 stadier, DD. II:2 nr. 62.

Bullen er udfærdiget og kommet Guido i hænde (Kirkekampen kap. 60), men den originale udfærdigelse er tabt, ligeledes den oprindelige orig. koncept. Dennes tekst kendes gennem begge formularsamlingerne.

1) fra det pavelige kancellis saml., tidligere tillagt Marinus af Eboli, se

nr. 1: A f. 349 r. med overskriften: *Ordinatio super discordia inter regem et reginam Datie / ac prelatos eiusdem regni exhorta*; B f. 304 r., overskr. som A; D f. 390 v., overskr. som A (dog *Dacie* for *Datie*). Om mss. se nr. 1. De betegnes ndfr. A, B, D. – Reg.: Schillmann nr. 3295.

2) fra Berard af Napolis saml., se nr. 8: A=DD. Aa; B f. 61 r. nr. 171 uden overskr. Om mss. se nr. 8. De betegnes ndfr. *Berard-A*, *Berard-B*. – Reg.: Kaltenbrunner 564 nr. 133.

Som det fremgaar af det første paralleltryk, maa overleveringen gennem Berard (hvoraf ms. *Berard-A* er eneste tekstgrundlag for DD.) gaa tilbage til en afskriver, der ikke har kunnet læse alt i det oprindelige, tabte forlæg. Det andet paralleltryk viser, at kun denne traditionslinie har datumsformel. Saaftremt denne forskel gaar tilbage til forlæggene, kan det muligvis tolkes saaledes, at Berard-linien støtter sig paa koncepten i dens senere stadium (jf. dog Schillmann 60 n. 1). Ulæseligheden kan da stamme herfra, mens "Marinus"-overleveringen kan hidrøre fra en anden tabt redaktion af koncepten, mere læselig, men uden datumsformel og repræsenterende et ældre trin.

Tekstforbedringer er trykt med fede typer. Tekstgrundlaget for paralleltrykkene er for "Marinus" ms. A, for Berard ms. *Berard-A*. Henvi-ningerne til A, B og D sigter kun til "Marinus"-mss. (om disses stemma se nr. 1).

DD. II: 2 s. 63: 19 Idem] mangler A, B, D. – in Lucina] mgl. B. – Lucina] Lucini *Berard-B*. 20 Datie] Dacie D. 21–2 Lundensem] Lugdunensem A, B, D. 22 [. . .] . . A, B, D, mgl. *Berard-B*. – Roskildensem] Roskaldensem D. 23 Datie] Dacie B, D. 24 committendum] committendam B, D. 26 citauisti] *rettet fra* curauisti A. 27 uel per] per mgl. B. 27–1 comparerent *indtil* idoneum] mgl. A, B, D. 28 huiusmodi] huius *Berard-B*.

s. 64: 3 reginam] reginam non obsistat *Berard-B*, n. o. *evt. opr. marginal-note*? 5 huiusmodi restitui] huius restituti *Berard-B*. 7 premissa] premissam *Berard-B*. 10 huiusmodi] huius *Berard-B*. 13 ac] et B, D.

13–9 »MARINUS»-OVERLEV.

Sane predictis rege ac regina¹⁴ suam appellationem quam a te ad **sedem** apostolicam pro eo se interposuisse asserunt¹⁵ quod citati ad locum tutum/ **assignari per te/** sibi alium petierunt/ tuque id eis¹⁶ pro 14 a te] ad te B. 16 arbitrio denegasti] denegasti arbitrio m. *omflytningstegn* D.

BERARD-OVERLEV.

Sane predictis rege ac regina suam appellationem quam apostolicam pro eo se interposuisse asserunt/ quod citati ad locum non tutum sibi alium petierunt/ tuque id eis pro 14 *Lakunen udfyldt* <ad sedem> DD., *som de flg. rett. efter Acta*. 15 citati] citari *Berard-B*. – *udfyldt* <a te> DD. 16 tue] *synes rettet fra* tuo *Berard-B*.

tue uoluntatis arbitrio **denegasti**/
pro parte ipsorum humiliter requi-
situs/¹⁷ prosequentibus in nostra
presencia procuratorem/ ad hoc spe-
cialiter destinatum¹⁸ nos statum
ipsius regni tranquillum et prospe-
rum affectantes/ prouidimus¹⁹ per
ordinationem utrique parti utilem
huiusmodi **negotium** terminare.

tue uoluntatis libito
pro parte ipsorum humiliter requi-
situs prosequentibus in nostra pre-
sencia procuratorem ad hoc specia-
liter destinatum/ nos statutum ip-
sius regni tranquillum et prospe-
rum affectantes/ prouidimus per
ordinationem utrique parti utilem
huiusmodi terminare.

– *rigtigt udfyldt* <denegasti> DD. 17 procuratorem] *det manglende* <per> *indsat*
DD. 17-8 destinatum] *rett. saal. o. l. fra* destitutum *Berard-B.* 18 statutum]
rigtigt rettet t. statum DD. 19 huiusmodi] huius *Berard-B.* – *lak. rigtigt ud-*
fylt <negotium> DD.

s. 64: 23 secure morari] morari secure *A.* 24 uiginti] uinginti *Berard-B.*
25 duxeris] de ipsis *A, B, D.* 29 autem] *mgl. A, B, D.* – assecurationem]
asseccutionem *D.*

s. 65: 1 consumptis] consumpciiis *D.* – inquirens] *inquiras D,* *inquires*
Berard-B. 3 og 12 huiusmodi] huius *Berard-B.* 3 decernas] *decernas*
decimas A, decimas B, D. 5 statui] *statu B.* 5-6 utilitati *indtil clericos]*
mgl. D. 7 et] *aut A, B, D.* 9 regem] *regem et Berard-B.* – *predicta]*
mgl. A, B, D. 10 hoc] *hec D.* 11-2 noluerint] *uoluerint B.* 13-4 archi-
episcop<o> et episcop<o>] *archiepiscopo episcopo B, archiepiscopis et epi-*
scopis A, D, Berard-B. 14 exul<a>ntes] *exulantes A, B, D, exulentes*
Berard-B.

16-22:

»MARINUS» - OVERLEV.

Ceterum predictis excommuni-
cationis et interdicti sententiis/¹⁷ ut
premittitur relaxatis/ et querellis
predictorum regis et regine proce-
dere iuxta ¹⁸dudum traditam super
eis per alias nostras litteras tibi for-
mam. contradictores ¹⁹etcetera. non
obstantibus quod aliquibus a sede
apostolica sit indultum ²⁰etcetera.

16 Ceterum] *herefter si underprikket*
A.

BERARD-OVERLEV.

Ceterum predictis excommuni-
cationis et interdicti sententiis ut
premittitur relaxatis et querelis
predictorum regis et regine proce-
das/ iuxta dudum traditam super
eis per alias nostras litteras tibi for-
mam. contradictores etcetera non
obstante quod aliquibus a sede
apostolica sit indultum etcetera. Da-
tum Viterbii anno tertio.

17 querelis] et querelis *Berard-B* (= *Berard-A, overset i DD.*). – regine]
tekstens mangler paapeget DD., audi-
tis foreslaas indsat Acta. 19 og 20 et-
cetera] *formlerne udfyldt DD.*

Nr. 10 [1267 27. september–1268 29. november]

Hidtil utrykt svar fra Clemens IV til kong Valdemar af Sverige, der har protesteret mod at faa domprovst Sasser af Lund til ærkebiskop af Uppsala, bl. a. fordi han var udlænding og havde taget del i den danske kirkekamp. Ikke i DD.

Originalkoncepten og den orig. udfærdigelse er tabt, teksten kun bevaret gennem det pavelige kancellis formularsamling, se nr. 1: A f. 286 v. med overskriften: *Quod rex admittat archiepiscopum qui cassatis electionibus illegitimis ecclesie uiduate preficit de alia natione*; B f. 258 r., overskr. som A (dog *prefecit* for *preficit*); D f. 321 r., overskr. som B (dog *amittat* for *admittat*); E f. 48 v., overskr. som B (dog *quem papa* for *qui*); F f. 214 r., overskr. som B (dog *quem* for *qui*). Om mss. se nr. 1. – Reg.: Schillmann nr. 2916.

Kancelliets samling omspænder tiden 1186–1307, og teksten er optaget i dens andet trin, redaktion M*, tilvejebragt ca. 1270–ca. 1292 (se nr 1). Det svenske ærkesæde fik først sent et virkeligt domkapitel: 1247–48 indrettedes et beskendent antal kancnikater (Jerker Rosén, De sekulära domkapitlenas tillkomst, Svensk teologisk kvartalskrift, 16. årg. 1940, 66 ff., 73 ff., jf. 60–1). Mellem 1247/48 og ca. 1292 er der kun een besættelse af Uppsala ærkestol, som passer paa de mange træk, der anføres i teksten: 1. paven har kasseret kapitlets kandidat og 2. beskikket en udlænding til ærkebiskop, som er 3. gammel og 4. har spillet en rolle i sit hjemland i en konflikt 5. "for kirkens frihed" og 6. fundet tilflugt hos den svenske konge. Det kan kun passe paa den danske provst Sasser af Lund, udnævnt af Clemens IV til ærkebiskop over Sverige.

Sasser beskikkedes 1267 27. september og frasagde sig sin ret inden 1274 17. august (DD. II:2 nr. 89–91, 236–8). Nu taler udstederen ikke om dispositioner fra sin forgænger ved beskikkelsen, men siger tværtimod, at "vi ... har indsat .. i omtalte kirke". Teksten kan da kun hidrøre fra Clemens IV selv. Terminus ante quem er hans død 1268 29. november.

Schillmanns datering til september 1267 gaar ud fra, at teksten hører til udnævnelsesbullerne. Den maa dog være af senere dato, da den besvarer Valdemars skriftlige protest mod udnævnelserne. Den tilhører et senere trin i korrespondancen og maa netop ligge nogen tid efter september 1267. For oversættelse og kommentar henvises til Kirkekampen kap. 65.

Tekstgrundlag: A. Om stemmaet se nr. 1.

Regi Suecie¹.

Serenitatis tue litteras² nuper recepimus quarum plenius tenore collecto satis euidenter perpendimus³ / quod mansuetudinem tuam aliqui circumuenerant sub pietatis specie ambitionis⁴ latentis uicium palliantes. Hec est sane libertas ecclesie generalis / ut⁵ de illius priuilegiis / que caput est om-

nium aliarum interim taceamus quod de iure communi collegia singula ecclesiastica sibi possunt eligere / cui nil⁶ obuiet de sacris et canonicis institutis quorum tenor personas describens ydoneas⁷ ad officium pastorale / nec requirit genus nec patriam⁸ / sed iuxta principis apostolorum sententiam^a non est personarum acceptor deus / sed in omni gente qui timet deum et operatur⁹ iusticiam / acceptus est illi^a. Quod apostolica sedes¹⁰ attendens Gallicanis et Anglicanis¹¹ ecclesiis sepe bonos preficit Ytalicos / et Ytalicis Francos et Anglicos non nationem meritis / sed merita preferens nationi / Et si forsam quem moneat / quod precepit¹² Iudeis dominus / ^bne in regem sibi assumerent alterius hominem nationis^b quamuis cassaretur¹³ facile obiectio si quis diceret¹⁴ iam transisse uetera / ne tamen querere uideamur diffugium patet¹⁵ ueritas. Erant enim ritus alterius tanquam ydolatre ceterae nationes / nec indigne fidelibus fuit inhibitum¹⁶ ad regis promouere fastigium hominem infidelem / sed hodie non Iudeorum / tantum¹⁷ est deus / non unius tantummodo nationis Christi nomine diuulgato per mundum / Una quidem¹⁸ ecclesia licet per orbem suis domibus distributa unam fidem profitens¹⁹ / unum agnoscens dominum unum demum²⁰ baptisma conseruans. Non igitur te / uel tuos mouere debuit quod capitulo Vpsalensis²¹ ecclesie pastorem¹⁹ sibi eligentibus indiscrete / et iusticia suadente repulsis / non secuti carnem / et sanguinem non cuiusquam persone gratiam seu fauorem / sed habentes deum pre oculis de . . .²² ecclesie memorate prouidimus / cuius fides / cuius conscientia / probitas / et prudentia nobis et nostris fratribus erant note / qui etiam²³ in persecutione quam propter iusticiam passus creditur non seminator²⁴ discordie / sed ecclesiastice libertatis defensor apud tuam beniuolentiam fauorabile²⁵ dicebatur refugium inuenisse. Verte igitur fili karissime bono sene cui preferendos non duximus iuniores / cum electio talium si meritis excellentibus non iuuentur²⁶ / nec ab ipsis philosophis commendetur²⁷. Quod si iactant se clerici de pertinacia sua firmanda scias uere quod durum et importabile erit eis contra stimulum²⁸ calcitrare. nec dimitemus quod cepimus²⁹ aliquatenus imperfectum in contumaces taliter processuri / quod et eis cedet³⁰ ad penam et aliis ad exemplum.

1 Regi Suecie=Waldemaro. – Suecie] Suetie B, D, Succie F. 2 litteras] litteris D. – nuper recepimus] *ud i eet, men adskilt v. streg* B. – recepimus] recipimus E. – collecto] *saaledes* B, D, E, F, *colecto* A. 3 perpendimus] *ppendimus uden forkortelsessstreg* A. – quod] *qd uden fork.-tegn* A. – mansuetudinem] *maiestatem E.* 4 ambitionis] *ambitonis uden fork.-tegn* D. 5 ut] *mangler* E, F. – illius] *illis* F. 6 nil] *nichil* F. – et] *mgl.* E. 7 ydoneas] *ydo vistnok uden fork.-tegn* E. 8 patriam] *patria* F. 9 operatur] *operatus est* E. 10 apostolica sedes] *ap se uden fork.-tegn* E. 11 et Anglicanis] *saal.* B, D, E, F, *mgl.* A. – Ytalicos] *Italicos* F. – Ytalicis] *Italicus* D, F. 12 precepit] *percepit* B, *precipit* D. 13 cassaretur] *saal.* B, D, E, F, *cessaretur* A. – cassaretur facile] *facile cassaretur* E. 14 diceret] *dicere* D. – ne] *ut* E. 15 patet] *iam patet* F. – enim] *ibi* E. – ydolatre] *mgl.* F. 16 inhibitum] *inibitum* F. – regis] *reges* B. 17 tantum] *tamen* D. – tantummodo] *tamen modo* D. 18 quidem] *mgl.* F. 19 profitens] *indtil* pasto-

rem] profiteris Iurant siquidem pastorem *E.* 19 unum agnoscens] unum siquidem agnoscens *F.* 20 unum demum] *saal. B, D, F, demum A.* – conseruans] conseruatis *D.* 21 Vpsalensis] Vbsalensis *B.* 22 .. =.S. (=Sacro). – ecclesie] ecclesia *F.* – fides] fides claritas *E.* 23 etiam] *mgl. F.* – in] *rettet fra p B.* – propter] *saal. B, D, E, F, per A.* 24 seminator] seiator *uden nasalstreg E.* – ecclesiastice] ecclesie *B, E.* 25 fauorabile] *saal. B, snarest det rigtige trods fauorabilem A, D, E (jf. F fauorarabilem).* – inuenisse] *sidste i synes tilføjet i linien F.* – Verte] Vere *B, Ubi D.* – karissime] carissime *E, F.* 26 iuuentur] inuenitur *B, E, inuentur F.* 27 commendetur] commendatur *E.* 28 stimulum] stumulum *D.* 29 cepimus] accepimus *D.* 30 cedet] cedit *E, cedit F.*

a-a Act. 10, 34-5: non est personarum acceptor deus, sed in omni gente, qui timet deum et operatur iustitiam, acceptus est illi. b-b *Jf. Deut. 17, 15:* non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.

Nr. 11

[1268, før 29. november]

Tekstforbedringer til Clemens IV.s bulle om de danske franciskanere og Guidos interdikt. DD. II: 2 nr. 126.

Originalkoncepten og den orig. udfærdigelse er tabt, teksten kun overleveret i kancelliets formularsamling, se nr. 1: *A f. 280 v., overskrift som D,* men rigtigere læsemaade *odium populi (D: populi alene); B f. 253 v., overskr. som A; D=DD. Aa; E f. 44 v., overskr. som A; F f. 208 v., overskr. som A.* Om mss. se nr. 1. – *Reg.:* Schillmann nr. 2790.

Bullen er fremkaldt af en ansøgning fra den danske franciskanerorden om at faa hævet Guidos interdikt, velsagtens indgivet efter dennes bortrejse. Han hjemkaldtes 1267 27. oktober og kan sidst spores i Østrig 1. november. 1268 28. februar kan han atter eftervises ved kurien (Kirkekampen kap. 64 med noter). Teksten betegner ham som forhenværende legat og er da snarest affattet 1268. Der henvises ikke til dispositioner fra nogen forgænger (som f. eks. i DD. II: 2 nr. 245), hvorfor udstederen rimeligvis er Clemens IV, der døde 29. november (jf. DD.).

Fede typer angiver tekstforbedringer, jf. hertil stemmaet i nr. 1.

DD. II: 2 s. 120: 8 Populis] Populus *B.* – Datie] Dacie *E, F.* – illum] mangler *E.* 9 ordinis fratrum] fratrum ordinis *E.* 11 diuin(e)] diuine *E,* diuina *A, B, F.* – placita] beneplaciti *E.* 13 nichil] nil *F.* 14 m(i)tem] mitem *A, B, E, F.* – in abiect(o)] etiam abiecto *E,* in abiecto *F,* in abiectu *A, B.* 17 Datie] Dacie *F.* 18 aliis] aliis aliis *F.* – personis] personis ecclesiasticis *E,* ecclesiasticis *F.* – de regno] de regno ipso *A, B, E. F.* 20 regno eodem] eodem regno *E.* – ex] de *E.* 21 collegimus] e *rettet F.* 21-2 prefate filii] filii prefate *med d underprikket foran filii E.* 22 di-

lecti] dilecti **fili** . . *F*, dilecti . . *A, E*, dilecti . *B*. 22–3 Danacorum] **Dano-**
rum *E*, Danaorum *A, B* (a *skrevet over o*), *F*. 24 debe(re)nt] deberent
A, B, E, F. 25 eloquia] **obloquia** *A, B, E, F*. 26 dicere] **publice** dicere *E*.
 28 in] ab *F*. 29 ausu] a *tilf. over linien F*. – et] in *A, B, E, F*. 31 hoc]
 hec *A*. – apposita] posita *E*. 32 nec] neque *F*.

s. 121: 5 propter] per *F*. – quam] *mgl. E*. 6 nequiuertunt] nequiuertunt
F. – obtinere] **propterea** optinere *E*. 8 rogamus] rogamus monemus *B*.
 10 obseruant] *mgl. E*. – ex] ad *B*. 11 professione] pro *rettet i l. fra* con
F. 13 ac] et *E*. 15 uobis] nobis *B*. 16 propriis] **pro piis** *A, B, D* (*rettet*
hertil i linien, overset i DD.), *E, F*.

Nr. 12 [1268, før 29. november]

Tekstforbedringer til Clemens IV.s bulle til de danske dominika-
 nere om Guidos interdikt. DD. II:2 nr. 127.

Originalkoncepten og den orig. udfærdigelse er tabt, teksten kun
 overleveret i kancelliets formularsamling, se nr. 1: *A* f. 280 v., overskrift
 som *D* (dog *predicadores* for *predicatorum*); *B* f. 254 r., overskr. som
A; *D=DD*. *Aa*; *E* f. 44 v., overskr. som *A* (dog *uiolant* for *uiolabant*);
F f. 208 v., overskr. som *A*. Om mss. se nr. 1. – *Reg.*: Schillmann nr. 2791.

Om dateringen se nr. 11.

Fede typer angiver tekstforbedringer, jf. hertil stemmaet i nr. 1.

DD. II: 2 s. 121: 30 Datie] **Dacie** *E, F*. – nobis] uobis *E, F*. 31 licen-
 tia] licentiam *B*.

s. 122: 1 ignorantia] ignorantiam *B*, ignorantie *F*. – clericorum] talibus
 meritorum *E*. 7 illis] *mangler A*. 7–8 de causis] decanis *F*. 10 ordinis]
 sui ordinis *A, F*. – alique] **alie** *E*. – dicto] *mgl. A*. 11 eius] **huiusmodi**
A, B, E, F. 12 conseruanda] seruanda *B*. 15 Danorum] Danaorum *A*.
 18 a suis ecclesiis] *gentaget F*. 20 affirmatis] affirmastis *E*. 21 uolunt]
 nolunt *A, mgl. B*. – non tenet] non *rettet fra* nos *F*. 22 exosos] exoso *B*.
 23 dicti] predicti *B*. – reddatis] reditis *B*. 24 diffamare] eos diffamare
A, B, E, F. 25 aduertatis] **aduertitis** *A, B, E, F*. 27 inuicem] in inuicem
B. 30 nocet] uenit *A, E, F*, nouit *B*. – moribus] **motibus** *A, B, E, F* (*r*
udprikket efter o). – arguendus] *rettet v. underprikn. fra* arguendis *F*. –
 quia] qui *E*. 31 quos] quas *F*. – obseruandis] *tilføjet i marg. m. anden*
hd. for underprikket absoluendis *i linien F*. – nexis] **nexibus** *F*. – actiuo-
 rum] accinorum *B*.

s. 123: 1 plura] plura? A, E. 2-4 interdictum *indtil* fratres] *mgf.* E. 3 mandamus] mandamus **quatenus** F. 5 debent] *mgf.* E. 7 nos] **uos** A, B, F.

Nr. 13

1281 6. juni

Orvieto

Martin IV.s pønitiariar, franciskaneren Bentevenga, kardinalbiskop af Albano, dispenserer Jakob Erlandsens nevø, Jakob Jensen, og hans hustru Helene for at have indgaaet ægteskab skønt beslægtet i 4de grad. Ikke i DD.

Originalen (A) tabt, teksten (Aa) bevaret i kardinal Bentevenga dei Bentevenghis brevbog fra hans virksomhed som ledende pavelig pønitiariar: Codex nr. 336 i S. Francescokonventets bibliotek i Assisi, nu i byens besiddelse, f. 36 r. Om ms. se Conrad Eubel, Der Registerband des Cardinalgrosspönitiariars Bentevenga, Archiv f. katholisches Kirchenrecht Bd. 64, 1890, 3 ff. – *Tryk*: Eubel 64 (unøjagtigt). – *Reg.*: Ib. 68.

Frater Benteuenga miseratione diuina Albanensis episcopus / dilectus in Christo Iacobo Iohannis Erlandi et Elene coniugibus¹ nobilibus Lundensis diocesis / salutem in domino.

Exposita per nos sanctissimo patri et domino / domino Martino pape iii^{to} / uestra petitio continebat. quod cum olim inter parentes uestros et consanguineos qui se inuicem persequerentur odio capitali / graues dissensiones et guerre fuissent diutius agitate / de quibus in proximo nulla pax firma seu compositio sperabatur / contigit quod post multos compositionis tractatus hinc inde habitos / uos ambo propter bonum pacis inter ipsas partes perpetuo reformandum / ad utriusque uestrum consanguineorum et amicorum consilium et instantiam / bannis editis more patrie / et multis etiam tam nobilibus quam aliis conuocatis / publice in facie ecclesie / sine cuiusquam contradictione per uerba de presenti matrimonium contraxistis. et ignorantes penitus inter uos esse aliquod impedimentum ad huiusmodi matrimonium consumandum / ac mutuo uos inuicem pertractantes amore carnali copula subsecuta / plures filios genuistis. Verum cum post diligentem inquisitionem ad utriusque uestrum notitiam peruenit / quod quarto consanguinitatis gradu inuicem uos attingitis animarum uestrarum saluti / uestroque et suscepto prolis statui prouideri desiderantes / et uolentes occurrere irreparabili utriusque uestrum detrimento / plurium personarum periculo / et graui scandalo / que ex huiusmodi coniugii diuortio uidebatur uerisimiliter imminere / supplicastis humiliter uobis super hiis per apostolice sedis clementiam salutari remedio misericorditer subueniri. Nos igitur proposita recensentes studio diligenti / ac futuris peri-

culis obuiare / et pie petentium supplicationibus / prouidere salubriter cupientes / quod impedimento huiusmodi non obstante / in sic contracto matrimonio remanere / et uos inuicem maritali affectione tractare possitis licite / auctoritate ipsius domini pape cuius penitentiarie curam gerimus / et de eius speciali mandato facto nobis super hoc / oraculo uiue uocis / uobiscum / premissis ueris existentibus / misericorditer dispensamus. prolem ipsam que ex matrimonio sic contracto nullam debet sustinere iacturam / maxime cum nulla super eo diuortii sententia lata fuerit / quoad omnia legitimam declarantes. In cuius rei testimonium presentes litteras uobis concedendas duximus / sigilli nostri munimine roboratas.

Datum apud Vrbemueterem viii idus iunii pontificatus domini Martini pape iii^{ti} anno primo.

1 coniugibus] coiugibus uden forkortelsestegn Aa.

III. Et genfundet haandskrift til kirkekampen under Jakob Erlandsen og Jens Grand

I 1952 genfandt jeg det forsvundne Luxdorfske haandskrift til ærkebispestriden. Det er Ny kgl. Saml. 1293^d 4°, i Det kongelige Bibliotek, København.

Rygtitlen lyder *Miscellanea juridica tom. III*. Paa et inderblad *Luxdorph*. Overskriften for det her behandlede afsnit lyder *Actio regis Christophori 1. in Jacobum Erlandium archiepiscopum Lundensem*. I marginen p. 1 udfør den første tekst (s. 84 nr. 2) *Ex copia chartacea*. Haandskriftet er efter en oplysning fra P. F. Suhm (*Scriptores rerum Danicarum V*, Hauniae 1783, 582) skrevet af Islændingen Jon Mortensen, der kom til Danmark 1732 og døde 1771 (DD. II: 1 s. 44 n. 3; II: 4 s. 178). Det betegnes her L.

Suhm benyttede L ved sin udgave af stridens akter (SRD. V 583–614; VI, ib. 1786, 275–326). Til teksterne fra Jakob Erlandsens tid raadede han kun over L samt det gode haandskrift G (Gl. kgl. Saml. 2514 4°). Han sammenlignede dem og sagde om L: “skønt det i mange henseender er ringere end det Gram’ske (=G), byder det dog undertiden nogle sande læsemaader”. Ved teksterne fra Jens Grands tid udtalte Suhm, at L “nogle steder var bedre og nøjagtigere end den Gram’ske afskrift”

(SRD. V 582; VI 274; "Gram'ske afskrift" = Gl. kgl. Saml. 2442 4°, se DD. II:4 s. 180).

Siden forsvandt L, og det blev anset for uigenkaldeligt tabt (Rep. I: 4 11; Acta viii; DD. II: 1 nr. 45; II: 4 nr. 217). De moderne udgaver i Acta (1932) og DD. (1938 ff.) støttede sig paa det gode ms. G samt S (Gl. kgl. Saml. 2513 4°), det ringeste af de 3 mss. Suhm har i noterne til sin udgave meddelt en del læsemaader fra L, dog ikke alle rigtige, og de er tildels benyttet i DD. Acta har udnyttet Suhms meddelelser i ringere grad og med adskillige fejl.

L indeholder en del nye læsemaader. Allerede Suhm udtalte (til Acta 38,3): "I Luxdorps afskrift er *res* skrevet oven over i stedet for *vices*, enten det nu skyldes en konjunktur eller anden læsemaade" (SRD. V 598 n. e). Visse steder synes L at rette paa egen haand (DD. II: 1 s. 325,7 L: *factusque superbus* i linien, rettet over linien til *factumque superbum*, afvigende fra det rigtige *fastusque superbus*. Jf. Acta 12,2; 13,18). Andre steder synes L at rette inden nedskrivningen (DD. II: 1 s. 189, 4 G: *praedictorum sententiis*, idet det mellemliggende ord *interdictorum* er sprunget over. S: *praedictorum sententiis*. L: *praedictis sententiis*. Jf. 220,4).

Men L har ogsaa læsemaader, som næppe kan skyldes andet end bedre eftersyn i forlægget eller laan fra andre, nu forsvundne tekstkilder (DD. II: 2 s. 28,9 L: *appellationibus* i linien, rettet i marginen til *apostolos nobis dari*; G har *apostolos* alene, S *appellationibus*). L meddeler ogsaa bedre læsemaader uden rettelse (Acta 40,22 L: det vigtige *immediate*, hvor G og S har *mediate*. – DD. II: 1 222,27 L: *praecipiendo mandamus*, hvor G og S kun har *praecipiendo*). Endelig har L en del bedre læsemaader sammen med S, men imod G (f. eks. den evidente Acta 32,1, se s. 85).

Det er saaledes hævet over al tvivl, at L forbedrer teksten til kirkekampens akter. Det kan yderligere tilføjes, at L har været brugt hertil af Suhm i større udstrækning, end hans udgaves

noter lader formode. G har nemlig, skønt det er et 1ste classes haandskrift, flere fejl end tidligere antaget. Suhm har foretaget en lang række rettelser i selve G.s tekst, og de gik lige over i hans udgave. Det skyldtes, at han sendte G direkte i trykken og tillod sig at lægge dette ms. tilrette som trykforlæg (se sætterens notat i G p. 13, en henvisning til trykket SRD. V 585 og saaledes fortsat sætteranmærkninger i G for hvert 4-sidede læg i trykket; ogsaa Suhms noter i G er nummereret og gjort færdige til tryk. – Suhm meddeler læsemaaderne fra L i disse noter i G, derfra trykt i SRD. Men under korrekturen har han tilføjet flere læsemaader fra L, som ikke findes i noterne i G, SRD. 590 n. +), 612 n. g, 613 n. h og k). Nogle af rettelserne i G er maaske foretaget egenmægtigt af Suhm, mens andre med sikkerhed stammer fra L. Han indsatte saaledes en hel linie i G.s tekst uden kildeangivelse (*Acta 43,1-2 respondemus, quod quamvis a plerisque articulis ipsius Skra*). Suhm indføjede den fra L.

Nedenfor meddeles varianterne fra L p. 3-106 til teksterne fra Jakob Erlandsens tid 1254-67. Det er mindre end en trediedel, idet Jens Grands procesakter m. m. fylder 248 p. i L.

Udgaven i Acta er upaalidelig. Det gælder særlig navnestoffet, der har været udsat for en slags normalisering. Jeg har derfor ogsaa læst alle de nedenfor behandlede tekster efter G, og en del rettelser er herved fremkommet, alene støttet paa dette ms. Endvidere er S kontrolleret særskilt ved alle læsemaader og henvisninger. Acta indeholder mange steder modstaaende oplysninger om læsemaaderne i G og S, og endnu flere steder er de sprunget over, særlig ved S. Actas meddelelser betragtes som bortfaldet, for saa vidt som andet anføres nedenfor (ellers ikke). Det samme gælder DD., der dog meget sjældent indeholder oplysninger i strid med mss.

Ved debatindlæg og klagelister angives varianterne i forhold til den i Acta trykte tekst, men ved alle diplomer i forhold til den bedre tekst i DD.

Til rent ortografiske varianter tages intet hensyn undtagen ved 1. sted- og 2. personnavne samt 3. danske ord i teksten, hvor enhver afvigelse anføres.¹ Signaturerne er fra Acta (G: Gl. kgl. Saml. 2514 4°. – L: det genfundne ms. Ny kgl. Saml. 1293^d 4°. – S: Gl. kgl. Saml. 2513 4°).

Varianter, der betegner sikre eller mulige tekstforbedringer, er trykt med fede typer.

L p. 3-24:

Acta s. 7: 1 custodit] custodivit L (=S). 2 gesta] gestorum L (=G, S). – progressumque] progressuumque L (=S). 3 cause] causa L (=S). 4 Lundensem ecclesiam] Lundensium ecclesiarum L (=S), med underprikning af ium, cc og iarum L. 8 quod] quid L (=S). 12 Roskildensi] Roschildensi L (=S). 13 diocesim] dioecsin L (=S); L har bestandig -oec-. – quarto] 4. L, der oftest har rom. el. arab. tal v. talangiv. 15 pervenit] herefter i skarp klamme [Hic incipit membrana Svaningii] L m. bemærkn. paa rasur (jf. S). – potuit] saal. L (=S); G: patuit.

s. 8: 2 relaxandum] retaxandum L (=S). relaxandum evt. tekstforbedr., jf. dog Acta 27,31. 6 Scaniensium] saal. L; G (=S): Schaniensium. Normalisering i Acta. 7 Nicolaus (bis)] N. L (=G, S). – Tulissøn] Fulis L (=S), ulis underpr. L; G: Tuliss, læs Tulissen. Jf. Acta 17,11. 16-7 aeris intemperiem quandoque propter distantiam nominatorum] distantiam nominatorum quandoque propter aeris intemperiem L (=S, ikke i Acta). V. evt. tekstrett. efter L og S kommer et vigtigere led først. 23 commune] communi L (=S). 25 servaverant] servabantur L (=S). 27 quasi] qvæ L (=S). 28 exhortantes] cohortantes L (=S).

s. 9: 1 quod] ut L (=S). 5 contenderent] saaledes L (=S, herfra i Actas tekst). 5-6 discretiores] disertiores L (=S). 6 aliquando] aliquo L (=S). – huiusmodi] mangler L (=S). 7 turbaverat] tumultuantem L (kendt fra Suhm), jf. S. 8 elegerant] relegerant L (=S). – referendam] referendum L (=S). 10 prime] saal. L; S -a; G oprindelig -a el. -e m. dette sidste bogstav rettet af Suhm i G.s tekst. – scilicet] mgl. L (=S). 12 insinuatione] insimulatione L (=S). 18 conventualium] saal. i linien L, rettet i marg. t. collegiatarum. Jf. Acta 9,19 og 41,29. 20 proxime] proximo L (=S). 21 Wæthlæ] Vethlæ L (=S). 24 huiusmodi] huius L (=S). 25 super] facta L (=S). 30 regni] mgl. L. 31 accepisset] recepisset L (=S). Jf. Acta 36,34. 32 Septuagesima] saal. L (=S, herfra i Actas tekst).

s. 10: 3 et maxime] maxime L (=S). 5 et euidenter] ac euidenter L (=G, S). Fejl i Acta. – quod] quod cum L (=G, S). – Holsacia] Holsatia L (=G,

¹ Ved udvælgelsen af mulige tekstforbedringer i navnestoffet har jeg haft hjælp af professor, dr. Kristian Hald, som jeg herved bringer min bedste tak.

S). *Normalisering i Acta.* 9 ob] *mgl.* L (=S). 11-2 tunc fuerant] tum fuerunt L (=S). 15 ad hoc] adhuc L (=S). 20 intendebat] contendebat L. 26 proponebatur] *mgl.* L. 27 Slesvick] Slesvich L (=S). 31 Worthingborgh] Vortingborg L (=S). 33 posset] *saal.* L (=S, *herfra i Actas tekst*).

s. 11: 2 isti] illi L (=S). 7 sexto] *mgl.* L (=G, S). 9 hora] *saal.* L (=G, S), *læs mora.* 10 vocaverat] vocavit L (=S). 11 antefacto] *parentes slutter* L (=G, S), *skal efter G og S begynde foran licet l.* 8. 12 nimis] minis L (=S). 15 divo] dio L (=S). 16 plebeis] plebeis L (=S). 17 nimis] minis L (=S). 18 confudit] confundit L (=S). 23 Dros] ros *underprik.* L (*jf.* 13,19). 24 canonico] *rettet o. l. t. canonicis* L. – Lundensi] Lundensib *m. ib underprik.* L. *Læs Lundensibus. Jf. Acta 13,19.* 26 Postmodum] Postremum L (=S).

s. 12: §-tallene *mgl.* L (=G, S). 2 electiones] Estoniæ *rettet fra Estones* L (*jf. S.*) – episcoporum] episcopos L. 7 nec] non L (=S). – conferre] referre L (=S). 9 papam] populum L (=S). 20 secretas] sceleratas L (=S). 24 fiunt] fuerunt L (=S). 28 forefactis] fori factis L (*jf. S.*) 36 Høckestethe] Kirke-stethe L (=S), *h rettet L; G: Høckestete. Fejl i Acta.*

s. 13: 17 Bo] *saal.* L (=S); G: Bo. (=Boecium). *Overset i Acta. Jf. Suhm SRD. V 586 n. l; ndfr. s. 83; DD. II: 1 nr. 156.* 18 socerum] solium i l. (=S), *underprik. og rettet i marg. t. scribam* L. 19 Dros] *underprik. og rettet i marg. t. Dwe* L (*jf.* 11,23). 24 dominum] *mgl.* L (=S). 26 Margareta] M. L (=G, S). 27 concilio] consilio L (=S). 28 in toto exopinato] *saal.* G; in tota ex (ex *understr.*) opinato S; in toto ex inopinato L (ex *understr.*) 35 incepit] cepit L (=S).

s. 14: 1 Viburgensi] *saal.* L (=S); G: Wyburgensi. *Normalis. i Acta.* 5 ecclesiasticis causis] causis ecclesiasticis L (=S). 11 Scaniensium] Schaniensium L (=S). – sigillis regum] sigillo regis L (=S, *ikke i Acta*). *Jf. ib. 8,9.* 13 Hec autem dum agerentur] Hoc a. cum ageretur L (*jf.* Hoc a. dum ageretur S). 21 responsione] ratione L (=S). 22 renunciaret] renuncient L (=S). 25 plene] plane L (=S). 26 jure] de jure L (=S). 27 absque] ab L (=S). 28 Lundis] *saal.* L (S Lund; G Lund). 32 Hvæthen] Hvæthan L (=S); G: Hvæthæn. *Fejl i Acta.* – Lummæ] Cummæ L (=S). – Scanøer] Schanøe L (=S); G: Schanær. *Fejl i Acta, læs Schanør.* 35 debeatur] *saal.* L (=S); G: deatur *v. sideskifte, udfyldt -be- af Suhm i G.s tekst.*

s. 15: 4 non] *mgl.* L (=S). 6 Absolon] Absalon L (=S). 9 eos] *mgl.* L (=S). 10 nisi] non L (=S). 13 Wiburgensis episcopi cancellarii] Viburgensem episcopum cancellarium L (=S). – Chetillum] *saal.* L (=S); G: Ketillum. *Normalis. i Acta.* 16 sive] *v rettet* L. 21 astricti] adstricti L (=S). 26 Wiburgensis episcopi] Viburgensem episcopum L (=S). 33 crescente] cessante L.

s. 16: 8 utriusque regni] *mgl.* L (=S). 11 Scaniensium] Schaniensium L (=S). 12 Skra] *saal.* L (=S); G: Skraa. 18 hec] hoc L. 20 Adjecit] Adjicit

L (=S). 25 contemnere] committere L (=S). 33 hoc] hæc L (=S). 35 super his] saal. L (=S), *rettet af Suhm i G.s tekst fra superbis.*

s. 17: 3 Actum] saal. L (=S, *herfra i Actas tekst*). – Fielhemæ] saal. L (=S); G: Fiælhemæ. Fejl i Acta. – Erotorp] saal. S; L: Brotorp; G: Eretorp. Fejl i Acta. Hertil Hedin 33. 5 nos] suos L (=S). – Wangus] saal. S; L: Wangen; G: Wanguss. Fejl i Acta, læs Wangussen. Jf. Acta 17,11 og DD. II: 1 s. 250,29. 11 Findsen Synde] Finds L, S (=Findsen). At L mgl. Synde not. af Suhm. 13 reformande] reformando L (=S). 20 assumat] saal. L. (=S, *herfra i Actas tekst*). 21 poscat] possit L (=G, S). 23 observet integre] integre observet L (=S). 24 Skra] saal. L (=S); G: Skraa. 27 que] quod L. – quod] quæ L (=S).

L p. 24-39:

Acta s. 20: 1 Lundensis] mgl. L (=S). 2 Christophore] C. L (=G, S). 3 ff. §-tallene mgl. L (=G, S). 4 injunctas] injectas L. 7 intrant] saal. L (=S, *herfra i Actas tekst*). 9 ejiciunt] rejiciunt L (=S). 11 collate] collata L (=S). 12 haberetur] saal. L (=S, *herfra i Actas tekst*); G: habetur. Fejl i Acta. – reverencia vel] sammenskrevet, adskilt v. tegn L. 13 insequuntur] insecuntur L (=S). 19 mutilatores] or *rettet, evt. fra ion L.*

s. 21: 1 quod laici] mgl. L (=S). 4 Haquinus] Aaquinus L (=S). 5 Cisterciensis] Cysterciensis L (=G, S). 7 Hulæbæck] Halebech L (=S). *Nævnt af Suhm.* 8 funeris] humeris L (=S). 9 despectabiliter (jf. Corr. i Acta)] despectabiliter L (=G, S). 15 conviviis] saal. L (=S); G: coviviis *rettet af Suhm i G.s tekst.* 19 communicetis] conniveatis L (=S). 20 est] scilicet L (=S). 20-1 communicare] mgl. L. 22-3 extra indtil Pontificis] excommunicationis sententia ex nuper ßo L (S slutter ßo R); G slutter in S R m. forkort. streg paa R. L *nævnt af Suhm.* 24 magistro] m *rettet t.* M L (M G, S). – Stychil] Stiechil L (=S; G: Stychil, *begge fejl i Acta*). Jf. DD. II: 1 nr. 106. – dictus] *underprik.* L. 27 et] mgl. L (=S). 28 vos] mgl. L. 29 immemores indtil exempla] summentes exempla i l., *underprik. og vistnok helt erstattet af underprik.* immemores exinde i marg. L; im. exi. *nævnt af Suhm, derfra i Actas tekst* (im. exi. mgl. G, S). 31-2 efficiuntur] officiantur L.

s. 22: 1 satisfaciatis] satisfaciates L. 3 omnes] *rettet saal. o. l. fra omnibus L i l. (-bus S).* 4 communicantes] *rettet saal. o. l. (og underprik.) fra conniventes i l. L. Nævnt af Suhm (m. fejl).* 15-6 Roskildensis] Roschildensis L (Roschild m. fork.tegn S); G: Roskyldensi. *Normalisering i Acta.* 17 preeset] præsit L (=S). 19 denario] denariis L (=S). 23 datas] mgl. L (=S). – Roskildis] Roschildensi L (Roschild m. fork.tegn. S); G Roskyld: *at opløse Roskyldensi.* G, S *begge fejl i Acta samt normalis.* Jf. L og her l. 15-6. 24 solve-ret] *rettet fra solverent L; tilføjer et (=S).* 26 tunc] et L (=S). 30 vestri] mgl. L. 31 infesto] in festo L (=S). 34 quicquid quicquam L (=S). – questionis] qvavis L (=S).

s. 23: 2 nostris] uestris L (=S). 4 domini] *mgl. L.* – Innocencii] Innocentii L (=G, *Normal. i Acta*; Innocetii S). 5 Nonnulla] *rettet saal. o. l. fra* Nonnulli L i l. (N-li S). 7 postquam] perqvam L (=S). 8 solidati] solidata L. 16 fuit] est L (=S). 17 Christophorus] C. L (=G, S). – Scanium] Schanium L (=G, S). *Normalis. i Acta.* 19 Unde] Unum L (=S). 22 omnibus modis] **modis omnibus** L (=G, S). *Fejl i Acta.* 23 sidste litteras] *mgl. L* (=S). 31 earum] eorum L (=G, S). 32 pietate] **potestate** L (=S, *ikke i Acta*). 34 aliqua] *mgl. L v. sideskifte.*

s. 24: 5 ecclesiis,] **ecclesiarum** L. 9 judiciario] *saal. L; S: jurediciario; G: juridiciario.* 11 ac definire et] et definire ac L (=S). 15 inhibeat] inhiabentes L. 16 appellari] i *rettet fra e L.* 17 vos] *saal. L* (=S); G: vos vos *sidste slettet af Suhm* i G. 20 prosequendum] perseqvendum L (=S), u *rettet fra a L.* 23 cogatis] legatis L (=S). 26 Vrack] Vrach L (=S); G: Wrack. *Normalis. i Acta.* – Danæfæ] Tanafæ L (=S). 29 ecclesias] *saal. i l., rettet o. l. t. ecclesiam* L. 30 examini] ex *rettet L.* 32 comminacionis] **comminatoriis** L (=S). 33 enim] *mgl. L* (=S). 34 Vortingborg] Wortingborg L (=S); G: Wortinborgh. *Fejl i Acta.* 35 Ubaldo] Ulbaldo L.

s. 25: 1 Domini] *mgl. L.* 1-2 Nyborg] Nyburg L (=G, S). *Fejl i Acta.* 3 capucio] capulio L (=S). 11-2 ecclesie Lundensis] Lundensium L (*jf. S: Lundens:*). 14 nostra] vestra L (=S). 15 revocaret] revocararetur L; *jf. S* revocaretur. 27 vos] v *rettet L.* 28 nisi ad eas] *rettet saal. o. l. fra* nec ad vas i l. L (nec ad vas S). 29 nec] *saal. i l., rettet o. l. t. vel L* (nec S). – ecclesias] *mgl. L* (=S). 30 nisi] in L (=S). – sustinentes] *saal. L* (=S, *herfra i Actas tekst*). 32 namque] enim L (=S), *jf. G: n. udfyldt nam i G.s tekst af Suhm. Fejl i Acta.* 35 eciam] *mgl. L* (=S).

s. 26: 1 de] *saal. L* (=S, *herfra i Actas tekst*). 3 conqueritur] *rettet af Suhm i G.s tekst fra* coqveritur. 4 sustentacionem] m *tilføj. af Suhm i G.s tekst, sustentatione* L (=G, S). *Fejl i Acta.* 9 Tvilum] *saal. L* (=S); G: Tuilum. *Normalis. i Acta.* 11 dicti] domini L (=S), *underprik. L.* 13 Tvilum] *saal. L* (=S); G: Tuilum. *Normalis. i Acta.* – qui] qvandoque L (=S). 14 procuraverunt] procurarunt L (=S). 17 resederint] *saal. L* (=S); G *vistnok: rece-*derint. 19 eis] *rettet o. l. t. eos L.* 26 propter] *mgl. L* (=S). 27 et familie] *mgl. L* (=S). 29 possint] possit L (=S). 33 expeditionis] expeditiones L (=S). 35 Sicut] Sed L (=G, S). 36 evocastis] revocastis L (=S).

s. 27: 1 solemnizastis] solennitates L. – pontificale] **pontificiale** L (=G, S). *Fejl i Acta. Jf. dog DD. II: 1 s. 325 appar. t. l. 14.* 3 ac] *rettet fra et L.* 6 Roskildensi] Roschildensi L (=G, S). *Normalisering i Acta.* 7 Roskildensis] Roschildensis L (=G, S). *Normalis. i Acta.* 8-9 plurimum impedivistis] *mgl. L.* 10 ipsum] *saal. L* (=S, *herfra i Actas tekst*); *rettet af Suhm i G.s tekst fra ipsam.* 11-2 Roskildensis] Roschildensis L (=G, S). *Normalis. i Acta.* 12 consecuta] secuta L (=S). 21 consequitur] *saal. L* (=S, *herfra i Actas tekst*);

G: conqvesitur *m.* si rettet af Suhm i G.s tekst t. ri. – jam] *mgl.* L (=S).
24 Scanør] Schanøe L (=S). 36 Wethen] Vethen L (=S).

s. 28: 3 fueratis] *saal.* L (=S, *herfra i Actas tekst*); rettet af Suhm i G.s tekst
t. fueretis (*vel fejl f. fueri-*). – admoniti] *saal.* L (=S, *herfra i Actas tekst*);
rettet *saal.* af Suhm i G.s tekst fra admonitus. 5–6 ut indtil vacationis] et
conspirationis et conjurationis (*m. ombytningstal ml. consp. og conj.*), perjuria
etiam et vacationes L (*jf.* S).

L p. 40–41:

Acta s. 29: 1 prefectus a] præfectus A. L (=G, S, *ikke i Acta*) fejl f. <N.> =
Nicolaus? 2 dimidium] dimidium L (=S) *m.* u *understr.* L. 3, 4, 6 og 7 pon-
dera] era *understr.*, o *overskr.* L. 8 sidste lagenam] *mgl.* L (=S). 13 Cuius
indtil statur] i parentes L (=S). 18 Biærgahæret] Biergaherred L (=S). 20 si]
mgl. L. – recepti] rettet fra accepit L. 21 denario] denarium L (=S). 22 Liud-
guthæret et Asbohæret] Liudgutherred in Asboherred L (=S). 23 aliquas]
aliquis L (=S). 26 Roskildis] Roschildis L (=S). – marcis] marcas L (=S).
27 oris] oras L (=S).

L p. 41–44:

Acta s. 30: §-tallene *mgl.* L (=G, S). 1 Quod] Articuli regis, quod L (=S); G:
Articuli regis. Qvod *hvorved* A. r. ses at have været rubrik i teksten. 1–2 Ros-
kildensi] Roschildensi L (=S). 2 Helsingborg] *saal.* L (=S, *herfra i Actas
tekst*); G: Helsinghør. 4 archiepiscopi] herefter respondebat L (=S). 5 ec-
clesia] ecclesiam L (=S), *m.* m *understr.* L. – Slaulosia] Slalosia L (=S); G:
Slavlosia. *Normalis. i Acta.* – respondebat] *saal.* L (=S, *jf. ovf.*); G: ,resp.
8 Skanør] Skanøe L (=S). 9 Lumme] Zumme L (=S, *herfra v. fejl i Actas
tekst*); G: Lummu. – Sæby] Svey L (*jf. S Sveii el. Svey*). 9–10 et dicit] *saal.*
L (=S, *herfra i Actas tekst*). 15 Aas] Aos L (=S). *Jf. Kirkekampen kap. 24,
noterne.* – defossato] de fossato L (=S, *ikke i Acta*). 16 Flikingi] Fukingi L.
– turre] terræ L (=S). – Ludde] Lunde L (=S). *Nævnt af Suhm.* 18 non]
qvomodo L (=S). 20 homines] homines suos L (=S, *ikke i Acta*). 21–2 Hel-
sinsborg] *saal.* L (=S); G: Helsingborg (*ikke i Acta*). *Normalis. i Acta.*

s. 31: 2 Petrum et Nicolaum] P. et N. L (=G, S). – , de] de L (=G, S).
Mss. har saal. intet ophold. Modsat foreslaar Gertz Item de. – Wethlæ] Vechtæ
m. h rettet L, Vethlæ gennemretter S; G: Wæthlæ. Fejl i Acta. 10 vrack]
vrack L (=S); G: wrack. *Normalis i Acta.* 11 uti] ubi L (=G, S). 11–2 vide-
licet] scilicet L (=S). 12 et] *mgl.* L (=S). 16 Aas] Aos L (=S). *Se her
30,15.* 22 Coggon] cogon (*m. dobb. fork.streg L ov. ordet =S*); G: Coggon:
(*m. dobb. fork.streg over on*). Fejl i Acta, snarest coggonenses. 26 detineatur]
teneatur L (=G, S). 30 Kopmanhaven] *saal.* L (=S); G: Kopmanhåven.
Normalis. i Acta. 31 Skieliskør] Skielfisckeør L, Skielfisccheor S; G: Skelfiskør.
Fejl i Acta. 32 persequitur] prosequitur L (=S). 33 preter] propter L (=G, S).

L p. 44-45:

Acta s. 32: 1 dominus] **dicimus** L (=S, ikke i Acta). 3 tenemur] r rettet L. 8 vos] *rettet fra nos* L. 10 Roskildensem] Roschildensem L (=S); G: Roskyl-densem. *Normalis. i Acta.* 12 eas] vos L (=S).

L p. 45-47:

Acta s. 33: 1 Viti] V *rettet fra v* L. 2 Modesti] M *rettet fra m* L. – Fielhemæ] **Fialheme** L (=G, S, begge ikke i Acta). *Fejl i Acta.* – Halmstade] *saal.* L (=S); G: **Halmstathe.** *Fejl i Acta.* 4 et laicorum] *mgl.* L (=S). 7 hec verba] **in** hæc verba L (*nævnt af Suhm*). *Jf. SRD. V 596 n. y.* 10 tales] *saal.* L (=S); G: tales tales *sidste slettet af Suhm* i G. 15 *Suhms note, at L har observare efter se er urigtig.* 20 examen] *examinationem* L (=S). 21 esset] *saal.* L (=S); G: cum esset. 22 Upsalensem] *Vpsaliensem* L (*jf. S Vphakensem rettet i marg. m. senere hd.*).

s. 34: 4 ipse] *ispe* L. 6 exilii] *saal.* L (=S, *herfra i Actas tekst*); G: exilio. 10 arctas] *saal.* L (=S); G: arctas i l. og i *marg. m. sm. hd.* *quid si alias hvorv. alias foreslaas i stedet.* 12 rex] *saal.* L (=S, *herfra i Actas tekst*). 13-4 Slesvicensem et Roskildensem] *Slesvicenses et Roschildenses* L (=S, *jf. G Slevicensis et Roskildenses*). 14 dux] *saal.* L (=S); G: dum *rettet af Suhm* i *G.s tekst t. dux.*

L p. 47-54:

Acta s. 35: 7 regio] **regis** L (=S, ikke i Acta). *Jf. ib. 35,10.* 9 Quod] *qvod m. qv rettet L.* 20 vel] ;vel L (, vel S). 21 sed] *si* L (*jf. S*). 23 admittit] *admittat* L (=S, ikke i Acta). –tat *evt. bedre, jf. dog modsat konjunktiv* G, *indik. L, S i sm. konstrukt.* 36,11-2.

s. 36: 2 excommunicat] **excommunicavit** L (=S, ikke i Acta). *Jf. ib. 36,4.* 5 *sidste est] tilf. o. l. L.* 6 eius] *hujus* L (=S). – est pape] e papa L (=S). 8 vel] et L. 9 talia] *ecclesiam* L (=S). 11 quod] *qvod propter* L (=S). – ligati] *ligatos* L (=S). 11-2 *absolvantur] absolvuntur* L (=S). 12 Quia] *Qvi* L (=S). 19 *contempneret] contemnerentur* L (*jf. S*). – Nec] *saal.* L (=S); G: *Neg rettet t. Nec af Suhm* i *G.s tekst.* 20 *sentencias] sidste s rettet L.* 25 *mandatum] saal. i l., rettet o. l. t. mandatis* L. 34 Tum] *tamen* L (=G, S).

s. 37: 1 Holsacie] *Holsatiæ* L (=G, S). *Normalisering i Acta.* 14 sint] *rettet fra sunt* L. 16 possit] *potest* L (=S). 17-8 *precellit] procellit* L (=S). 20 Est] *Et* L. 23 *temporalibus] secularibus* L (=S). 28 *secretas] sceleratas* L (=S). – *Norvegie] saal.* L (=S); G: *Norwegiæ. Normalis. i Acta.* 31-2 *Norvegie] saal.* L (=S); G: *Norwegiæ. Normalis. i Acta.* 32-3 *archiepiscopus] saal.* L (=S); G: *archiepiscopo. Fejl i Acta.* 33 *secretas] sceleratas* L (=S). 34 ei *nunquam] nunquam ei* L (=S). 34-5 *Norvegie] saal.* L (=S); G: *Norwegiæ. Normalis. i Acta.* 35 *publice] e understr. og rett. o. l. t. publicus* L. – *inimicus] rettet o. l. fra inimus* L.

s. 38: 1 sint] fuerint L (jf. S). 3 vices] *underprik. og rettet o. l. t. res L. Nævnt af Suhm.* 4 injuriarum] inimicitiarum L (=S). 5 Norvegie] saal. L (=S); G: Norvegiæ. *Normalis. i Acta.* 6 videtur] *rettet fra videtur L.* 8 vos] nos L (=S). – servari] servare L. 11 nostra] vestra L (=S). 16 et] vel L (=S). 18 forstrande] forstrandt L. 19 vrack] wrach L; G (=S): wrack. *Normalis. i Acta.* 22 protenditur] saal. L; *rettet m. senere hd. o. l. fra per- t. pro- i S (herfra i Actas tekst).* – propter] saal. L (=S); G: propter i l. og i marg. m. sm. hd. vel per *hvorv. per foreslaas i stedet.* – importunitatem] opportunitatem L (=S). 23 ablatum] saal. L (=S); *rettet af Suhm i G.s tekst fra oblatum.* 27-8 nec recolit unquam] imo respondit nunquam L (=S). 29 alioquin] -lioretter L. 31 hoc] mgl. L (=S). 32 hec] mgl. L (=S).

s. 39: 12 et] ac L (=S). 13 regis] regios L (=S). 15 huiusmodi] eæ L (=S). 16 non] saal. L (=S, herfra i Actas tekst).

L p. 54-59:

Acta s. 40: 2 super] mgl. L (=S). – petiit] petit L (=S). 3 ff. §-tallene *forefindes L (=G, S).* 4 wrack] wrach L (=S). 6 herwercki] herwerchi L (jf. S herverchi). 7 frithbruth] fritbruth L (=S (?), *ikke i Acta*); G: fribruth *af Suhm rettet t. frit- i G.s tekst. Normalis. i Acta.* 8 prebendis] præpendis L. 19 sint] sunt L (=S). 22 mediate] immediate L. *Læsemaaden bekræfter konjektur af Gertz.* 23 tenentur] saal. L (=S, herfra i Actas tekst).

s. 41: 2 eas] eos L (=G, S). 4 quandoque] quaque L (=S). 6-7 adesse eos] esse L (=S). 8 defensionem et residenciam] defensionem L. 10 Uffo] W. L (=S). 19 forstrande] forstrandt L. 20 vrack] wrach L; G (=S): wrack. *Normalis. i Acta.* 21 observatum] *rettet saal. o. l. L fra observandum (=S) i l.* 25 herwirsch] herwerch L (jf. hervick S); G: herwirchi. *Fejl i Acta.* 26 frithbruth] fritbruth L (jf. fribruth S). 28 unquam] unquam L. – attemptamus] attentavimus L. *Læsemaaden bekræfter konjektur af J. Olrik, Kildeudvalg 151 n. 2.* 31 concedimus] saal. L (=S, herfra i Actas tekst). 34 quam] saal. L (=S, herfra i Actas tekst).

s. 42: 2 Treleburg] Frehburg] L (Trelburg S). 3 statum] statutum L (=G, S). 6 si cui] sicut L. 9 deponeret] deponere L (=S). – hec deferret] hoc deferre L (=S). 11 octavum] nonum L (=G, S). 13 eciam] mgl. L (=S). 14 deberemus] debemus L (=S). 16 jamdicta] jam dicta L (=G, S). *Sammen-skrevet i Acta.* 19 inveniet] invenit L (=S). 20 sibi vel] si ibi L (=S). 21 vel] et L. 26 quam] quæ L (=S). 27 eius] saal. L (=S); G: ejus *rettet af Suhm i G.s tekst.* 34 incuratur] inquiratur L (=S). 35 et nonum] mgl. L (=G, S).

s. 43: 1-2 respondemus *indtil Skra*] mgl. G, *indføjet af Suhm i G.s tekst efter L (=S), ikke noteret i Acta.* 5 quos] quod L. remittemus] remittimus L.

L p. 98-106:

Acta s. 56: §-tallene mgl. L (=G, S). 2 Holsacie] Holsatiæ L (=G, S). *Nor-*

malis. i Acta. 4 archiepiscopi] episcopi L (=S, i *Acta forveksl. m. l. 5*). 11 hoc] hunc L (=S). 12 assignasset] resignasset L (=S). 15 Abel] Abelis L. 17 legerant] legerent L (=S); G: legerunt. *Fejl i Acta.* 18 ecclesias] rettet saal. o. l. fra ecclesiis (=S) i l. L. 19 presentacione] prohibitione o. l. rettet fra persecutione (=S) i l. L. *Nævnt af Suhm.* - de] saal. i l., rettet t. non o. l. L. *Nævnt af Suhm.* 21 , et]. Item i ny linie L (jf. S Et). 22 Slesvic] Slesvich L (=G, S). *Normalis. i Acta.* 23 inde] non L (=S). 24 Stikeburg] Stikeborg L (=S); G: Stickeburgh. *Fejl i Acta.*

s. 57: 1 Nyburg] saal. L. (=S); G: Nyburgh. *Fejl i Acta.* 2 fuerat] fuit L. 3 regi] saal. L (=S, herfra i *Actas tekst*). 6 Olavi] saal. L (=G, S), læs Elavi. *Jf. DD. II: 1 nr. 85, 110-1 m.v.* 7 de] in L (=S). 10 Roskildensi] Roschildensi L (=S); G: Roskild: 11 Roskildensi] Roschildensi L (=S). - Sialandia] saal. L (=S); G: Syalandia. *Normalis. i Acta.* 12-3 Sialandia] saal. L (=S); G: Syalandia. *Normalis. i Acta.* 14 sunt] sint L (=S). 16 Vibergensem] Viburgensem L (=S); G: Wibergensem. *Normalis. i Acta.* 19 aperiri] saal. L (=S); G: non aperiri [*ikke i Acta*]. 27 stragibus] fraudibus L (=S). *Nævnt af Suhm.* 28 Roskildensem] Roschildensem L (=S). 29 juraverat] injuriaverat L (=S). - Christophoro] saal. L (=S); G: Christophero. *Normalis. i Acta.* - fidelitatem] mgl. L (=S). 31 procuravit] curavit L (=S). 33 Holsacie] Holsatiæ L (=G, S). *Normalis. i Acta.*

s. 58: 1 Roskildensem] Roschildensem L (=S). - quem] quod L (=S). 2 ad dictos] saal. L (=S); G: addictos *skilt af Suhm i G.s tekst.* 4 cum] saal. L (=S), mgl. G, tilføj. *af Suhm i G.s tekst.* - Roskildensem] Roschildensem L (=S). 9 omni oracione] orationibus L (=S). 10 dignos] dignos et L (=S). 13 og 14 Dacie] Daniæ L (=S). 19 ad] at L. - Roskildensium] Roschildensium L (=S); G: Rosk: 20-1 Waldemarum] Woldemarum L (=S). 22 sine] sive L (=S). 23 Margaretam] M. L (=G, S). 26 regina] et reginæ L (=S). - non vocata] non og *sidste a udprik. L.* 30 Henricum] Hen. L (=S). - Nicolaum] N. L (=G, S). 31 fratres] F. L (=G, S). - Chion] chien (jf. S chien:) *underprik. L. Nævnt af Suhm.* - Attonem] Akonem L (=S). *Nævnt af Suhm.* - Roskildenses] Roschildenses L (=S); G: Roskil: 32 monicione] admonitione L (=S).

s. 59: 2 og 4 excommunicacionum] saal. L, rettet o. l. t. -nis. 4 promulgaret] promulgavit L (=S, fejl i *Acta*). *Læsemaaden bekræfter konjunktur af J. Olrik, Kildeudvalg 171 n. 3.* 4a Othoniensem] saal. L (=S); G: Otthoniensem. *Normalis. i Acta.* 7 Slesvic] Slesvich L (=G, S). *Normalis. i Acta.* 8 quod] cum L (=S). 16 Christophoro] saal. L (=S); G: Christophero (e rettet *af Suhm i G.s tekst*). *Normalis. i Acta.* 17 Roskildensi] Roschildensi L (=S). 25 Othonie] Othoniense (=S) m. -nse *underprik. L*; G: Othon: *af Suhm udfyldt -iæ.* 30 Holsacie] Holsatiæ L (=G, S). *Normalis. i Acta.*

s. 60: 1 Alsia] Alsio et L (jf. S). 2 proprio] prædicto L (=S).

DD. II: 1 nr. 176.

Om vigtigere forbedringer fra B-teksten (nr. 237) til den i DD. trykte A-tekst se Kirkekampen kap. 21, noterne.

DD. II: 1 nr. 237.

L p. 59-63:

s. 188: 1-2 ab ipsarum] ipsarum a L (har i DD. signaturen Bb1c, se nr. 176), jf. S (sign. Bb1b). 7 supplicacionibus] precibus L (=G (sign. Bb1a), S). 8 sicud] sicut L (=G, S m.fl.). - grata et rata] rata et grata L (=G, S). 10 ipsarum] qvarum L. 11-189 l. 7 persecucioni indtil incurrisse] etc. L (=S, idet Vejlekonst.s tekst nr. 176 følger for sig selv efter pavens stadfæstelse, men var. derfra medtages paa dette sted. Ved G henvises til var. i DD. (samt til selve ms.), ved S til (ms. og) Acta, da DD. ikke har S med. I G.s tekst talrige rett. af Suhm, et par af dem anført i DD.s appar.). 11 persecucioni] persecucione L (jf. S -ne rettet t. -ni). - exposita] proposita L (=S). - ut] quod L (=G, S). - episcopis] episcopi L. 12 eciam] et L (=G, S). 13 in indtil inferre] omstilling L (=G, S, se DD., Acta). 14 sunt] mgl. L (=G, S). - penitus] mgl. L (=G, S). 15 ac] at L (=S). - regio] regis L (=G, S). 20 possit] saal. efter overstr. potest i l. L. 21 hoc faciliter] faciliter hoc L (=S, jf. G). 22 sint officia] officia sint L (=G, S). 23 episcoporum] illorum L (=G, S). 24 og 25 Dacie] Daniæ L (=S). 24 connici] conjici L (=G, S m.fl.) Fejl i DD. 24-5 principum] principum ejus L (=G, S). 26 ministeriorum] mysteriorum L (=G, S).

s. 189: 1 exhibere] exhiberi L (=G, S). - regnum ipsum] rex ipse L (=S). 2 suspensum] suspensus L (=S). 3 seu] vel L (=G, S). 4 predictorum interdicatorum] saal. S; (og G m. interdicatorum indføjet ml. ordene af Suhm); prædictis L. 5 in curiis] ituris L (=G, S). 6 qui] si L (=G, S). 7 omnino] mgl. L (=G, S). 9-10 omnipotentis indtil incursum] omstilling L (=G, S, se DD., Acta). 10 Datum Uiterbii] Datæ Viterbyi L (jf. S Dare Viterbyi, G Datum Witerbii).

DD. II: 1 nr. 268.

L p. 67-68:

s. 210: 30 beatæ <Agatæ>] beatæ (=G, S), gemmemrettet L. 31 raptus] captus L. Læsemaaden bekræfter konjunktur af Gertz, jf. f.eks. rettelser DD. II: 12 s. 192.

s. 211: 1 uobis] mgl. L (=S). 2 eis] saal. L (=G, S), snaest fejl f. ei. 3 exhiberi] exhibere L. 5 conficiendum] conferendum L. - decedentium] decidentibus L (=S). 8 tradere] dare L (=S). 9 nonis] 9. L (=S).

DD. II: 1 nr. 269.

L p. 63, 61:

s. 211: 19-24 <P.> indtil tenor earum] mgl. G, findes L og S (herfra i DD.s tekst). 19 <P.>] I. L (=S). 22 filii] suis L (=S). Fejl i DD. - edit<a>

edito L (=S). 24 Iste est tenor earum] *maaske afskriverbemærkn. som Lege indtil positum* (jf. appar. i DD.), *begge dele i L (=S)*. 25 uitanda] vitandæ L. 26 celebrenter] **celebrentur** L (=G, S). *Fejl i DD*. 27 uenerabilis] venerandi L (=S). – Lundensis] Lundensis archiepiscopi L (jf. S).

s. 212: 4 5] *saal. L (=S, herfra i DD.)*. Nævnt af *Suhm*. – ciuitatem Haffnyensem] Hafniensem civitatem. Hafy (*m. L-lign. tegn derefter*) L (=S). Nævnt af *Suhm SRD*. V 601 n. n efter tilføj. i G m. anden hd. end *Suhms*.

DD. II: 1 nr. 271.

L p. 64-65:

s. 213: 16 filii] Trilii G, *rettet af Suhm i G.s tekst*. – Cristophorus] Christophorus L (=G, S). *Overset i DD*. 24 nititur] innititur L (jf. S v. *sideskifte* initur). 25 accessorium] antecessorium L (=S). 28 Ripis] Ribis L. 29 eiusdem ecclesiae] ecclesiae ejusdem L (=S). – capitulis] *mgl. L (=S)*.

DD. II: 1 nr. 272.

L p. 63-64:

s. 214: 14 C.] Christophorus L (=S). – Sclauorumque] Schlavorumque L (=S). 15 Roskildensis] Roschildensis L (=S). 18 coniuncta] convicta L (=S). 23 etcetera] *mgl. L (=S)*. – oppositum] opposita L.

DD. II: 1 nr. 273.

L p. 65-66:

s. 215: 2 Sclauorumque] Schlavorumque L (=S). 6 abscessit] *saal. L (=S)*; G: *abcessit rettet af Suhm i G.s tekst t. abs-*. – uos <ecclesias> omnes] nos omnis L (jf. S). 12 loco] locum L (=S). – legent] *-eg- rettet L*. 13 quicquid] quidque L (=S).

DD. II: 1 nr. 274.

L p. 66:

s. 215: 24 Sclauorumque] Schlavorumque L (=S). – <B.>] R. L (=G, S). 25 dilectionem] benedictionem L (=S). 27 uisis literis istis] literis istis uisis L (=S). 29 Øpneræ] *saal. i l. L (=G, S), underprik. og o. l. Openra L. Nævnt af Suhm, citeret unøjagtigt i DD. Jf. 1265 22/9, ovf. s. 54*.

DD. II: 1 nr. 277.

L p. 67:

s. 218: 5 <B.>] R. L (=G, S). 11 nihilominus] nihilominus L. 14 officii] **officio** L. – beneficiis] *saal. L (=G, S), læs benefici(o)*. Jf. DD. II: 1 s. 54, 12; II: 2 s. 85, 13. – Scabröth] Scabrøt L (=S).

DD. II: 1 nr. 279.

L p. 68-69:

s. 219: 11 Sclauorumque] Schlavorumque L (=S). – rex] *før Danorum L*

(=S). 12-3 Audiuimus] Adivimus L. 14 simus] sumus L (=S). 15 persecuti] persecuti L (=S). 19 dominum] *saal. i l. L, underprik. og o. l. deum. Nævnt af Suhm. Jf. Luc. 2,52 og f.eks. DD. II: 1 s. 299,19.* 21 Thorneborgh] Thorneborg L (=S). - *De af Acta s. 51 til l. 1 og 5-6 anførte var. fra L er urigtige.*

DD. II: 1 nr. 280.

L p. 69-74:

s. 220: 1 episcopus indtil dei]] dei gratia episcopus L (=S, jf. G). - (og 2) <. .>] *mgl. L (=G, S; i S dog lille ophold før Lub. og Pad.)* 2 Lubicensi] Lubicensi L (=S). - Padneburgensi] Paderbornensi L. 2-3 (et apostolicam benedictionem)] etc. L (=G, S). 3 attenderet] attendat L. 4 ipsius] ipsis offensis L (jf. S). Nævnt af Suhm. 6 per indtil regnant] i parentes L (=G, S). - multisque] multis quod L (=S). 7 præeminet] præmineat L (=S). 9 persequitur] prosequitur L (=S). 10 actibus] artibus L (=S). 13 Sueciæ] Sveciæ L (=G, S). 14-5 et indtil custodiae], carcerari, et mancipari custodiae L (=S, fejl i DD.); G: et carcerati mancipari custodiae m. car-ti rettet t. carcerali af Suhm i G.s tekst. V. tekst efter L og S undgaas rettet tekst efter G. 15 uero] *mgl. L.* 16 de] *saal. L (=S);* G: et rettet af Suhm i G.s tekst t. de. 17 eum] cum L (=S). 18 abduxerunt] adduxerunt L. - omittimus] omitemus L (=S). 19 quam] Quia L (=S). 20-1 Roskildensem indtil nostrum] *saal. L (=G, S), læs fratrem nostrum Roskildensem episcopum. Saal. efter d. pavelige formular.* 20 Roskildensem] Roskildensem L (=S). 23 Lundenses] Lundensem L (G, S Lund:). 25 in tantum] interim L (=S).

s. 221: 1 nisi dictus] vero prædictus L (=S). 3 imo] uno i l. L (=S), rettet i marg. t. vel L. 8 uestram] *saal. L (=S, herfra i DD.s tekst);* G: uestrum rettet af Suhm t. uestram i G.s tekst. 10 restituens] restitutos L (=S). 14 og 16 faci<atis>] faciemus L (=S). Nævnt af Suhm, fejl om L i Acta og DD. 15 incensis] *saal. L (=G, S), læs accensis. Jf. BD. s. 327; DD. II: 1 s. 9,24.* 20 celebretur diuinum] diuinum celebretur L (=S). 21 poenitentias mor<ientium>] primitias mortuorum L (=S, jf. G). 21-2 faciendo] facientes L. 22 idem] videlicet L (=S). - peruenerit] pervenit L (=S). 24 exigerit] exegerit L (=G, S, fejl i DD.) - pertinaci<æ>] pertinacis L (=G, S). 24-6 (auxilio indtil compescendo)] etc. contradictores etc. L (=G; S dog con-rie). Nævnt af Suhm m. fejl.

s. 222: 1 ipsum] ipsius L (jf. BD. s. 325, 327). 2 nisi] non L (=S). - fecerint] facientes L. - huiusmodi] *saal. L; huius S (=G, rettet t. huiusmodi af Suhm i G.s tekst).* 6 his] *mgl. L (jf. S).* - qua] quæ L (=S). - etiamsi] etsi L (=S).

DD. II: 1 nr. 281.

L p. 74-75:

s. 222: Efter Item L (=G, S). 20-1 (episcopus indtil Wiburgensi] venerando fratri episcopo Viburgensi L (=S). 21-2 etcetera indtil mancipatos] etc. Si rex

Daciae illustris diligenter attenderet etc. [ut supra in litera usque ad: carceri mancipatos] L (=S). *Jf. nr. 282-3. 27 tibi] et L (=S). - firmiter] mgl. L. - præcipiendo] mandamus tilføjer L. Saal. efter d. pavelige formular.*

s. 223: 1 archidiaconum] diaconum L (=S). 3 ueniat] veniant L (=S).

DD. II: 1 nr. 282.

L p. 75:

s. 223: *Efter Item L (=G, S). 12-3 (episcopus indtil benedictionem)] etc. venerabili fratri episcopo Aarhusiensi salutem L (=S, herfra i DD.s tekst).*

DD. II: 1 nr. 283.

L p. 75-76:

s. 223: *Efter Item L (=G, S). 24-5 (episcopus indtil benedictionem)] etc. dilecto filio, nobili viro principi Ryianorum salutem etc. L (=S). 27 in] mgl. L (=S).*

s. 224: 5-6 nosque propter hoc] nos propter hanc L (=S). 7 accrescet] accrescat L (=S).

DD. II: 1 nr. 422.

Om vigtigere forbedringer fra Aa-teksten til den i DD. trykte G-tekst se Kirkekampen kap. 45, noterne.

L p. 89-98:

Overskrift: Literæ papæ adversus archiepiscopum L (=G, S).

s. 322: 1 Urbanus] Wrbanus L (=S). - seruus] mgl. L. 5 ubertate] libertate L. 6 deuenerit] devenisse L (=S). 9 <marcarum] mgl. L (=G, S). 10 marc<a>]s] marcis L (=G, S). 11 quodammodo] mgl. L. 12 Christophoro] saal. G [e rettet af Suhm t. o i G.s tekst]; Christophoro L (=S, *jf. Aa*). 13 super eucharistiam] eucharistiam super L (=S, *der har ombytningsstal. Jf. DD. om Suhms rett. i G.s tekst*). - ueræ] sanctum ueræ L (=S). 14 iuramenta] saal. L, a *understr. og rettet o. l. t. iuramentum L (-um=Aa)*. 15-6 formidans] formidares L (=S). 17 regni] *tilf. o. l. L. - i<uui>sti] injuste L (=G, S)*. 19 nobil<i>] nobili L (=S, *Aa*). - Ruianorum] saal. L o. l. *fra Rivan. (=S) underprik. i l. L.* 20 Borendæholm] Borendeholm L (=S). 23 ac] *rettet fra et L. - <adhuc>] Ad hoc sic L (=G, S)*. 26 fuerint] *rettet i l. fra fecerint L.*

s. 323: 2 eligissis] elegissis L (=G, S, *Aa*). - postmodum] postmodo L (=G, S). 3 hostiliter] saal. L (=S); *r tilføjet af Suhm i G.s tekst. - ipsi] illi L (=S, *Aa*)*. 4 dicen<do>] dicens L (=G, S). - eius] mgl. L (=S). 8 eum] mgl. L (=S). 9 his] *rettet saal. o. l. L, si (=S) understr. i l. L. - Ericum] Er. L (=S)*. 11 interiectam] reiectam L (=S, *der har j rettet*). 12 protulisti] perulisti L (=S). 13 nuntiari publice] pronuntiari publice L (=S). - Cumque] cum L (=S). - E<ricus>] Ericus L (=S). 14 regina Daciae mater sua] regis Daciae mater L (=S). - (=l. 20 og 23) <. .>] mgl. L (=G, S). 16 <i>]idem] L.

idem *L* (=G, S). 18 Mechtildem] Megtildem *L* (jf. S). 19 Abel] Abelis *L*. – man<ib>us] manus *L* (=G, S). 20 Otthoniensis] Othoniensis *L* (=S). 22 <ob>-seruandum] jusjurandum *L* (=S). 23 Sweciæ] Sveciæ *L* (=G, S).

s. 324: 2 prædict<a>] prædicto *L* (=S); G: prædicta (=Aa), *rettet af Suhm (fra L) i G.s tekst t. -to. - tyranni<co>] tyrannico L (=S, herfra i DD.s tekst);* G: tyranni (=Aa tyrampni), *rettet af Suhm (fra L) i G.s tekst t. -nico.* 3 første quæ] quod *L* (=S). 5 persecutiones] sidste e synes *rettet fra i L. - huius<modi>] huius L (=G, S).* 6 exterminium] exterminum *L* (=S). 7 quasi] quod *L* (=S). 9 et] ac *L* (=S). 11 cum] tam *L* (=S). 14 tunc] *mgl. L (=S).* 16 parochiales] parochiales *L* (=S). – his] hac *L* (=S). 17 quia] quod *L* (=S). 19 catholica] apostolica *L* (=S). – sedis apostolicæ] apostolicæ sedis *L* (=G, S). 21-2 ueritate] ueritati *L.* 23 <et>] et *L* (=G, S). – deuotus et obediens] obediens et devotus *L* (=S, Aa). – <adhuc>] adhuc *L* (=S), *fra L indsat af Suhm i G.s tekst.* 24 existas] extes *L* (=S). – Burg<lan>ensis] Burglaviensium *L* (=S). 24-5 Arhusiensis] Arhusiensium *L* (=S). 25 ecclesiarum] *mgl. L* (=S). – Burg<lan>ensem] Burglaviensem *L* (=S).

s. 325: 1 <E>lauum] Olaum *L* (=G, S). – de] ac *L.* 2 grauiter] *mgl. L* (=S). – <uero>] *mgl. L* (=G, S). 2-3 Arhusiensem] Arhusiensium *L* (=S). 3 E<rici>] Erici *L* (=S). 5 Tukone] Tucone *L* (=S). 6 <in episcopos>] *mgl. L* (=G, S). 7 notabilis] mirabilis *L* (=S). – fastusque superbus] factusque superbus *saal. i l., begge ord retter o. l. t. -um L. - quos circa] quod L* (=S). 8 Dacia] Daciam *L* (=S). 9 ostendisti] offendisti et *L* (=G, S). – detestabili<s>] detestabili *L* (=G, S). 11 per] *mgl. L* (=S). – expectat<us>] exspectatus *L* (=S), *rettet af Suhm (sikket fra L) i G.s tekst fra exspectas.* 13-4 promulga<r>it] promulgavit *L* (=G, S). 14 huius<modi>] huiusmodi *L* (=Aa). 15 officii] *mgl. L* (=S). 18 committere adhuc] adhuc committere *L* (=S, Aa). 19 censura indigere noscuntur] noscuntur indigere censura *L* (=S, Aa). 22 <a>] a *L* (=S, Aa). 25 hortamur] adhortamur *L* (=G, S).

s. 326: 2 pon<en>s] ponas *L* (=G, S). 2-3 <ampliorem indtil ecclesiæ>] *mgl. L* (=G, S). 4-5 regimini indtil man<ib>us] regimen in manus *L* (=S, jf. G). 5 og 6 <..>] *mgl. L* (=G, S). 5-6 Halmst<adia>] Halmsted *L* (=G, S). 6 sup-prioris] superioris *L* (=S). 7-8 cessionem huiusmodi] sessionem huius *L* (=S). 13 nostrique] nostrisque *L* (=G, S, Aa). *Fejl i DD.* 14 nostras] *mgl. L* (=S). 15 quin] quoniam *i l. (=S), m. niam underprik. i l. og rettet o. l. t. qvominus L.* 16 procedamus] procedemus *L* (=G, S). 17 <Datum indtil iii>] *mgl. L* (=G, S).

DD. II: 2 nr. 29.

L p. 81-86:

Overskr.: Literæ appellationis regis *L* (=G, S).

s. 26: 6 amen] *mgl. L* (=S). 7 Sclaurumque] Schlavorumque *L* (=S). 9 dominus] dominus, dominus *L.* – Guido] Gvido *L* (=S). 11 ac] et *L.* 12 sanctæ]

mgl. L (=S). 15 Roskildensem] Roschildensem L (=S). 16 uentilatis] *saal. L (jf. S); G: uentilatis plures (el. evt. plura).* 17 colloquia] eloqvia L (=S). 19 quantum cum deo] qvod cum dicto L (=S). 20 rescripta] præscripta L (=S). – directa] *rettet saal. i marg. L fra underprik. decreta i l. (=S).* 25 eum] cum L (=S), *rettet af Suhm fra cum i G.s tekst. – cum] eum cum L.* 26 postmodum] post mensem L (=S). – aliquanti] aliquanto L. 27 dominum] *mgl. L (=S). – Iohannem] saal. udfyldt af Suhm i G; Io. L (jf. G: Io S: Jo).* – Burglanensem] Burglaviensem L (=S). 27-8 Arusiensem] Arhusiensem L (=S). 30 eligere] religere i l. (=S), r *understr. og rettet o. l. t. deligere L.* 31 dictis] domino L (=S).

s. 27: 1 nos] n *rettet L.* 7 Mathei] Matthiæ L (=S). – comparere] *saal. L (=S, herfra i DD.s tekst).* 11 de] *mgl. L (=S).* 11-2 fuimus] sumus L (=S). 12 captiui] *saal. L (=S, herfra i DD.s tekst).* – nostra] mea L (=S). 15 Dac(i)æ] Daniæ L (=G, S). – fuerat] fuerit L (=S). – qualiter plures] *saal. L (=S, herfra i DD.s tekst).* 20-1 parcendum] procedendum L (=S). 23 dicto] prædicto L (=S). 24 assignare] assignari L (=S). – per procuratores] *per mgl. L (=S).* 25 possemus] possumus L. – pro] per L (=S).

s. 28: 3 proponendis] promovendis L (=S). 4 prægruari] regravari L (=S). 6 seu] sed L (=S). – procurauerit] curauerit L (=S). 9 apostolos] appellationibus L (=S) *m. pellationibus understr. og i marg. rettet t. apostolos nobis dari.* 13 domini] *mgl. L (=S).* 14 Wiburgensi] Viburgensi L (=S).

DD. II: 2 nr. 86.

L p. 76-80:

Overskr.: Literæ legati L (=G, S).

s. 83: 18 Uenerabili] Wenerabili L (=S). 19 Guido] Gvido L (=S). 22 unanimes] u *rettet L.* 23 inardescit] inualescit L. 25 Roskildensi] Roschildensi L (=S). 30 duos] suos L (=S). *suos evt. bedre, jf. DD. II: 2 s. 64,17.*

s. 84: 1 C.] Cl. *underprik. L.* 4 parti utilem] perutilem L (=S). 7 episcopum] *mgl. L (=S).* 11 dictarum] ipsarum L (=S). 13 memoratos] numeratos (=S), u *og er understr. og rettet o. l. t. nominatos L.* 15-6 excommunicationis] første c *mgl. L.* 20 et eos] Ad vos L (=S) *m. v understr. og rettet o. l. t. e L.* 30 Tukonem Arusiensem] Thuconem Arhusiensem L (=S). 30-1 Burglanensem] Burglauensem L. 31 Akonem] Aconem L (=S). – Bo] *saal. L (=S); G: Bo: (=Boecium).* *Overset i DD. Jf. l. 30 Io: (=Iohannem) og ovf. s. 71.*

s. 85: 1 quondam] qvendam L (=S). – Roskildensem] Roschildensem L (=S). – Equum] æqvum L (=S, *der har æ rettet).* 2 Akonem] Achonem L (=S). – Eldiam] Eldiarn L. *Læsemaaden bekræfter konjunktur i Danmarks gamle Personnavne, Tilnavne I, Kbh. 1949-53, 246.* 3 Nicholaum] Nicolaum L (=S). – Torchilli] Thorchilli L. 4 Tord] Thord L (*herfra rett. v. Suhm i G t. Th.*). 4-5 de Andwarthescogh] Antverdeskof L (=S, *dog Aut.*). 5 Hierosolymitani] Iheroso-

lymitani *de første bogst. rettet* L. 6 Flammigum] Flavingum L (=S). *Nævnt af Suhm.* – Nicholaum] Nicolaum L (=S). – Iutæ] Vitæ L (=S). *Nævnt af Suhm.* 7 Aaby] Aarby L (=S). – Petrum] et Petrum L (=S). – Attonem] Akonem L (=S *m. k rettet, evt. fra tt.*). *Nævnt af Suhm.* 8 Io:] Jon L (=S). – Dalum] Dacum L (=S). – Io] Io. L (=G ?). – quondam] qvendam L (=S). 10-1 eosdem] eos L. 11 et] *saal. S, L (herfra rettet. v. Suhm i G).* – pulsa<tis>] pulsatis L. 12 super hoc] sic scilicet L (=S). 12-3 neglexerint uel distulerint] neglexerunt et distulerunt L (=S). 13 ab] *ex m. x rettet* L. – beneficio] beneficiis L. 14-5 Lubekæ] Lub: L (=S).

DD. II: 2 nr. 92.

L p. 86-89:

s. 92: 15 *offensa]* *offensas* L (=G, S). 16 *Roskildensis]* *Roschildensis* L (=S). 18 *ut credimus]* *i parentes* L (=G, S). – late<n>t] *latet* L (=G, S). – *qui hæc]* *qvæ hoc* L (=S). – *nostro]* *mgl. L* (=S). 19 *fide dignis fide]* *fide herefter dignis overstreget* L. 23 *tamen]* *tamen ad* L (=S). 25 *cupientes]* *saal. L* (=S, *herfra i DD.s tekst*). 27 *iuribus]* *viribus* L (=S). 28 *deo]* *domino* L (=S). – *uenerabilem]* *uenerandum* L (=S). 29 *dominum]* *mgl. L.* – Es.] E.S. L (=S, *herfra i DD.s tekst*) *tilf. o. l. L.* – *Ripensem episcopum]* *episcopum Ripensem m. ombyningstal* L.

s. 93: 5 *introducant]* *introducatur* L (=S); G: *introducant m. a rettet af Suhm i G.s tekst.* 8 *Item etiam]* *Ita tamen ut* L (=S). 15 *dicimini]* *dicimini* L (=S). 18 *præsenti]* *præsentium* L (*rettet hertil m. senere hd. o. l. S*); *tenore præsentium er d. alm. udtryksmaade.*

For tiden 1241-1290 indeholdes endnu følgende diplomer i L:

1) 1241 1/2, Rep. I: 1 nr. 140, L p. 106-7. Varianter herfra er meddelt til Ingvor Margareta Andersson, Studier kring 1241 års brev rörande grevskapet Norra Halland, VSLA. 1953, 18-20.

2) [1248], Rep. I: 1 udat. nr. 87, L p. 1-3, heri

3) 1247 2/11, ib. nr. 173 (=BD. nr. 409), L p. 1-2. 1)-3) vil blive trykt i DD. I: 7.

4) 1283 28/8, DD. II: 3 nr. 75, L p. 109-12. L slutter sig meget nær til b i DD. (*saal. s. 88 l. 1 et og l. 5 puellæ*, der begge findes i L og b, *mgl. a*). b maa være afskrevet efter L el. en dermed nærbeslægtet tekst.

5) 1283 8/9, ib. nr. 76, L p. 107-9. Bevaret i original.

De ovenfor foreslaede tekstforbedringer støtter sig paa følgende vurdering af mss.:

For pavebullen DD. II: 1 nr. 237, stadfæstelsen af Vejlekonstitutionen, foreligger baade hjemlig modtageroverlevering (heri medregnet de 3 mss. G, L og S) og dobbelt pavelig registeroverlevering. Denne sidste er tekstmæssigt saa vel afhjemlet, at G, L og S intet har at lægge til. Registerne sikrer ogsaa en bedre tekst for selve konstitutionen, nr. 176, jf. s. 78.

DD. nr. 422, tordenskrivelsen mod Jakob Erlandsen, er bevaret gennem en paavelig registertekst Aa samt gennem modtageroverleveringen i G, L og S, og registerteksten er atter overlegen. Den er benyttet som tekstgrundlag i Acta, men i DD. er G, der ganske vist staar den nærmest af de 3 mss., lagt til grund for teksten. Læsemaader fra L (eller L+S) er kun ovf. foreslaaet indsat i DD.s tekst, naar de gaar sammen med Aa. Om nødvendigheden af flere rettelser i DD. udelukkende efter Aa se s. 81.

Ved samtlige andre tekster i nærværende del III er grundlaget alene de 3 mss. Af disse er G det bedste, og det har prioritet fremfor L og S, ogsaa naar de er enige. Acta 37,32-3 er *archiepiscopo* fra G en ny, evident rettelser i forhold til *archiepiscopus* i L+S.

Paa den anden side indeholder G med sikkerhed en del fejl, hvorfra nogle er rettet af Suhm ud fra L, af Krarup-Norvin ud fra S. Men L kan yderligere forbedre teksten paa nogle steder. L er noget paalideligere end S, og naar de gaar sammen, er der en vis styrke i deres læsemaade. Acta 23,32 er det nye *potestate* fra L+S klart bedre end *pietate* i G, og 32,1 skal naturligvis læses *dicimus* med L+S, ikke *dominus* med G. Det støtter L+S mod G andre steder, saaledes maa f. eks. 30,15 og 31,16 læses *Aos* (L+S) mod *Aas* (G).

Endelig kan mærkes, at L undertiden kan byde bedre læsemaader end baade G og S. DD. II: 2 s. 85,2 maa nu med L læses *Eldiam* mod tidligere *Eldiam* (G+S). Det styrker indirekte L andre steder, saa f. eks. Acta 24,5 *ecclesiarum* (L) maa foretrækkes for *ecclesiis* (G+S) og 40,22 *immediate* (L) for *mediate* (G+S) o. s. v.

De ovf. anførte tekstforbedringer skyldes for en del ændringer i person- og stednavnestoffet (samt i de danske ord i teksten). Acta har mange fejllæsninger og uens normaliseringer af dette stof i forhold til G, og de bør rettes.

Af de øvrige forbedringer giver nogle sig af sig selv som sikre, men er uden betydning for navneforskningen og for den historiske forstaaelse. Følgende maa fremhæves som sa g l i g t vigtige:

Acta 9,18 (L; snarest rigtig). - 14,11 (L+S; vel rigtig). - 15,33 (L; ret sandsynlig). - 23,32 (L+S; sikker, jf. ovf.). - 24,5 (L; sikker, jf. ovf.). - 30,15 (L+S; sikker, jf. ovf.). - 31,16 (L+S; sikker, jf. ovf.). - 32,1 (L+S; sikker, jf. ovf.). - 37,32-3 (G; sikker, jf. ovf.). - 38,4 (L+S; vel rigtig). - 40,22 (L; sikker, jf. ovf.).

DD. II: 1 s. 215,29 (L; snarest sikker). - 322,14 (L+Aa; sikker). - II: 2 s. 85,2 (L; sikker, jf. ovf.).

Men hvilken betydning faar disse varianter for historikeren og filologen?

Kirkeretten for Skaane, "den gamle Skraa, . . . som ligger i Lund", har ifølge det nye haandskrift ikke været beseglet med flere kongelige segl. Den har kun baaret et enkelt, utvivlsomt

fra Valdemar den Store, der regerede, da den blev sat.² Dette faktum er ikke uden interesse for den kirkelige lovgivningsmagts stilling. Formelt har den været uafhængig af kongemagten, og saa naar den sluttede kontrakt med bønderne i stiftet. Men reelt har ærkestiftets leder maattet sikre sig tilslutning fra den verdslige magthaver.³

Endvidere faar vi vistnok en præcisere ordlyd af kong Kristoffer I.s kroningsed, der alene kendes gennem referatet i stridens akter. Eden blev højtideligt fremsagt paa juledag 1252 i domkirken i Lund. Kongen har efter det nye manuskript svoret at ville opretholde "kirkernes privilegier, friheder og deres rettigheder".⁴ Modsat har ærkebiskop Jakob Erlandsen, da han forpligtede sig over for Kristoffer, ligeledes i det gamle kirkehus i Lund, ikke skullet præstere flere troskabseder, men kunnet nøjes med en enkelt.⁵

De, som svor til Jakob, alle hans ledingspligtige mænd, har været knyttet "umiddelbart" til ham, hvis vi tør tro en meget akceptabel variant i det nyfundne haandskrift. Jakob kan i henhold til dette umiddelbare lensforhold kræve ret til at give dem orlov fra ledingen, alt efter omstændighederne.⁶ Han mener ikke, at kongen som deres middelbare lensherre bør kunne gøre dette.

Da Jakob indkaldte til kirkemødet i Vejle i marts 1256, har han efter det nye manuskript stævnet bisper, prælater fra "kollegiatkirkerne" samt andre verdensgejstlige. Det betød, at Københavns kapitel blev indkaldt som kollegiatkapitel. Den nye læsemaade udelukker andre fra mødet, for eksempel dominkanerne, hvis klosterkirker udtrykkeligt betegnedes som "konventualkirker".⁷

² 14,11; støttes af S samt 8,9; jf. DGL. I: 2 867, 878.

³ Se Kirkekampen kap. 2 (jf. 1); DGL. I. c.: "med kong Valdemars samtykke".

⁴ 24,5; ikke at opretholde "kirkerne" etc.

⁵ DD. II: 1 s. 322,14.

⁶ 40,22; jf. Kirkekampen kap. 29, noterne.

⁷ 9,18; jf. DD. I: 6 nr. 90 af 1229 23/1.

Ved det første møde i Lund i sommeren 1256 inddroges forholdet til Norge i debatten. Ærkebispemændene, at der maaske inden forliget i 1253 har været plads for "fjendtligheder" mellem Haakon Haakonsen og Kristoffer. Det siger det nye haandskrift,⁸ som sikkert har ret i, at Norge og Danmark hidtil har tilbyttet sig de nødvendige "varer" hos hinanden.⁹ Jakob har ogsaa erklæret, at kong Haakon har vist venlighed mod ham personlig,¹⁰ endda før 1252.

Endelig kan det betones, at mødet i Ettarp i Halland i de første dage af juni 1257 vistnok er aabnet under bedre auspicer end hidtil troet. Mens de to andre manuskripter lader kong Kristoffers vrede vokse langsomt frem mod det nye møde, lader den nye tekstkilde kongen dæmpe sig ned fra de tidligere højder.¹¹ Denne sidste læsemaade er ikke uantagelig. Forandringen indtræder "efterhaanden og lidt efter lidt" – siger forfatterne. Det passer bedre paa en afdæmpning i følelserne end paa en ophidselse. Bagved laa handling og modhandling fra konge og ærkebiskop, aggressivt og stærkt. At det ikke desto mindre kom til nye drøftelser, kunde naturligt forklares med, at kongens vrede efterhaanden tog af.

Den politiske situation omkring Ettarp passer ogsaa bedst med en vis afspænding i ærkebispestriden netop ved dette tidspunkt.¹² Et sammentræf med Norges konge ventedes i løbet af nogle uger. Det kastede allerede skygger ind over Ettarpmødet og kan i forvejen have paavirket Kristoffer til at vise sig lidt mindre paagaende i den indre strid. I 1256 havde udsigten til et intermezzo med Norge ligefrem medført en afblæsning af debatten.

⁸ 38,4 (ogsaa i S); tidligere: "uretfærdigheder".

⁹ 38,3 *res*, ikke *vices*; jf. J. OLRIK, Kildeudvalg 147 n. 1.

¹⁰ 37,32–3 efter G.

¹¹ 15,33 *cessante* efter L, ikke *crescente* som efter G+S. Palæografisk set er en forveksling nærliggende, jf. at *cessante* (ganske vist i en staaende vending) forkortes saa stærkt som *ces.* i Regesta Vaticana 15 f. 152 r., en pavebulle af 1232 30/1. ¹² HEDIN 77–8.

Af filologisk interesse er tilnavnet "Ildrager" til en af de kongetro dominikanere. Med ham kommer man ind i et herligt selskab af sortebrødre: Niels Hest, Peder Abbed, Niels Krølle samt Aage Ildrager. De kæmpede alle mod kardinal Guidos domme og blev truffet af hans sværeste straf. *Eldiarn* i det nye manuskript bliver det eneste sted, hvor dette tilnavn er belagt paa dansk.¹³

Af særlig interesse for "Scandias" læsere kan det maaske være, at den gamle by paa den skaanske østkyst, Aahus, der laa under ærkebispens, efter fremdragelsen af det nye haandskrift maa anses for nævnt med borg og mølle saa tidligt som 1256. Hvad akterne oplyser om Aahus, er vist i det hele saa væsentligt, at det fortjener en behandling for sig selv.

Niels Skyum-Nielsen

SUMMARY

Studies and Texts concerning The Conflict between Church and Crown in Denmark 1241-1290

I. *Documents from the conflict under Jacob Erlandsen.* In their appreciation of Jacob Erlandsen, Bishop of Roskilde 1250-54, Archbishop of Lund 1254-74, historians have often dwelled upon the political aspects of his quarrels with the kings Christopher I and Eric Glipping. They have overlooked the fact that his capture in February 1259, his imprisonment for six months, and the ensuing long conflict caused a paralysis of ecclesiastical life in Denmark's archdiocese, which had to forgo episcopal sacraments and consecrations for almost twenty years. For fifteen years a similar paralysis befell the adjoining diocese, Roskilde, which was likewise involved in the controversy.

The critical studies elucidate the documents from the meetings of king and archbishop in the 1250-es. In these fierce discussions on the highest level we witness the first high-political debate in Danish history.

¹³ DD. II: 2 s. 85,2.

A series of records appeared on the part of the See of Lund. Documents on some of the highlights of the 1256-57 debate were issued, and a report, *Summa capita*, was drawn up in 1257-58. The authors were canons of Lund, highly educated, well versed in Danish and canon law, and the archbishop's agents at the latter's meetings with the king. They were eyewitnesses themselves, and as their report was compiled also from the consecutively issued contemporaneous documents, it constitutes a highly valuable source. The authors are, however, strongly partisan in their version (chapt. 1).

Various sets of complaints from Christopher I enter into the 1256-57 debate. The earliest one, which relates mainly to Scanian affairs, should presumably be redated to the 10th March 1256, the date of the first encounter with the archbishop at Nyborg in Fyn. It is re-stated in three different forms during the subsequent meetings in Zealand, in Scania, and in Halland. To these is added a later set of complaints, again in a new version, that was sent to the archbishop at some date during 1257-59. The authors were well-educated men that had access to confidential information on the part of the king. A few of the charges must stem from Jacob's antagonists in the archdiocese (chapt. 2).

From the other side, Archbishop Jacob produces a circumstantial complaint against the king, presumably to be redated to the meeting in Halland in June 1257 (chapt. 3).

After Christopher's death in May 1259 his widow, Queen Margrethe Sambiria, continued the polemic against the archbishop, and now in a far sharper form in consequence of the conflict proper having commenced by reason of the archbishop's imprisonment in 1259. Her complaints were drawn up in 1260-61 and probably intended for her envoys to the papal court. Verbal resemblances prove her complaints to be the indirect basis for Urban IV's severe bull of the 4th April 1264 ordering Jacob to relinquish his office. Contrary to the 1256-57 sets of complaints from both parties, the new complaints are less reliable, a fact tending to detract also from the value of the papal bull as historical source (chapt. 4).

The successful handing down of documents relating to the conflict must be ascribed to an active interest in the collection of any material pertaining to it, an interest undoubtedly emanating from the bishops. This can be seen, inter alia, from abstracts of a now lost volume of registers from Alexander IV (bulls from the 4th June 1259) procured by Bishop Peder Skjalmsen of Roskilde, Jacob's

nephew. The collection of documents was subsequently taken into the archives of the royal house and has received addenda from the king's agents (chapt. 5).

II. *New Textual Sources 1253-81*. The thirteen numbers constitute an aftermath of "Diplomatarium Danicum" and are, incidentally, referred to in my work "Kirkekampen i Danmark 1241-1290" (Copenhagen 1962, with an English summary). The hostile state is indicated for the first time on Jacob Erlandsen's appointment to the archiepiscopal see at Lund in 1253. Innocent IV sharpens his tone with King Christopher, as can be seen from the difference between the draft and the register-text (no. 1). A similar draft is represented by the bull 1260-61 concerning the appointment to the See of Reval in Estonia, an issue between Jacob and Queen Margrethe (no. 2). A new text seems to show Jacob's fellow campaigner, Bishop Renger of Odense, in financial difficulties at the papal court 1262-64 (no. 3), where, incidentally, he is soon acquitted of the charges preferred against him (no. 5).

The bishops who were loyal to the crown are supported by Margrethe, especially Esger of Ribe, who on the whole occupies a key position. In 1263 the queen bestowed on him a traitor's real property that had been seized for the benefit of 'the king' (not of the 'realm', as hitherto generally opined by historians). This fact appears from the Latin text (no. 4) which is here being published for the first time; also Esger's compromise with Duke Eric Abelsen of Slesvig in 1265 is only now made known in its original Latin form (no. 6).

The year 1266 sees the arrival in Denmark of Cardinal Guido of S. Lorenzo in Lucina and the ecclesiastical controversy take a new course. One move in Margrethe's tactical game consists in making her son, Eric Glipping, petition Pope Clement IV to alter the order of succession to the Danish throne. The bull concerning this matter is known, but it is only now discovered that the pope's reply of 1266 had for its direct model a famous bull from 1245, *Eger cui levia*. This bull represents one of the culminations in the propagandistic war between Innocent IV and Frederick II, and so the reply to the Danish succession plan came to have far-reaching perspectives as regards political theory (no. 7).

Cardinal Guido's mission is being closely watched by the pope, who in 1266 censures King Eric (no. 8) and in 1267 guides his legate on to new possibilities (no. 9). Eventually the pressure of the ecclesiastical conflict is brought to bear on Sweden too in that one

of the exiled Danish clergymen is appointed archbishop at Uppsala. A hitherto unknown text here published is of great significance as regards the seven enigmatic years, 1267-74, in the history of the Swedish archiepiscopal see (no. 10). The bull has been commented on in detail in "Kirkekampen i Danmark 1241-1290", chapter 65.

Guido did not succeed in reinstating the few exiled clergymen in Denmark, but his severe judgments in 1266-67 of the Danish realm and royal house showed other results, especially a campaign for or against the great interdict, primarily concerning the mendicant friars (nos. 11-12).

The collection of texts reverts to Jacob Erlandsen by a letter from Martin IV's penitentiary that throws light on the family affairs of a Scanian noble who was a nephew of Jacob's (no. 13).

III. *A Retrieved MS relating to the Conflict between Church and Crown under Jacob Erlandsen and Jens Grand.* In 1952 the author retrieved in the Royal Library in Copenhagen a manuscript that had been considered irrevocably lost since the 18th century. It is the second best MS concerning the ecclesiastical controversy in Denmark in the 13th and 14th centuries; on several points it presents important new variants. These have been enumerated above to such documents as have relevance to the conflict of 1241-90 and added in connection with the modern editions (possible emendations of the text in fat-face type). The retrieved MS also contains documents from the following conflict that commenced in 1294 and took place under Boniface VIII.